

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม

นายเอ บี กิริสวาลด์ แต่ง

ม.จ.สุภัทรรติศ ติศกุล ทรงแปลเป็นภาษาไทย

ม.จ.จงจิตรถนอม ติศกุล

ทรงพิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศล

ในมหามงคลสมัย พระชนมายุเสด็จดับขันธ์สมเด็จพระราชาธิบดี

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๐๘

ภายหลังได้รับพระบรมราชานุญาตดำเนินการไปจนกรมศิลปากรหล่อพระบรมรูปด้วยโลหะชนแล้วเชิญประดิษฐานแทนพระองค์ที่ท่าด้วยปลาสเตอร์เป็นการถาวร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถได้เสด็จไปร่วมงานพระกฐลและประทับเสวยกลางวันด้วยกันกับเจ้านายและข้าราชการที่ประชุมพร้อมเพียงกัน ณ วันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๐๕

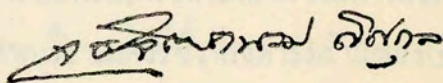
ส่วนพระบรมรูปปลาสเตอร์นั้น เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ได้รับพระราชทานไปประดิษฐานไว้ในตำหนักเพชรในวัดนั้น

ในการหล่อพระบรมรูปถาวรนั้น แบบพิมพ์ของกรมศิลปากรยังมีอยู่ ข้าพเจ้ามีศรัทธาใคร่จะได้โดยเสด็จพระราชกุศล จึงได้ติดต่อขอให้กรมศิลปากรหล่อเพิ่มอีกพระองค์หนึ่ง ถวายไว้ในวัดบวรนิเวศวิหาร บัดนี้เป็นโอกาสอันเหมาะสมจึงขอพระราชทานถวายไว้ในโอกาสทรงบำเพ็ญพระราชกุศลพระชนมายุเท่าสมเด็จพระราชบิดาเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ ได้พระราชทานพระบรมราชานุมัติตามความเห็นเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ให้เชิญประดิษฐานไว้ในซุ้มบนพระเจดีย์แล้ว

เพื่อเป็นพระลัญจกงานประดิษฐานพระบรมรูปตั้งวาน ข้าพเจ้าได้เลือกเอาบทความที่นายกริต์โวลด์เรียบเรียงขึ้นและพิมพ์ไว้ในภาษาเดิมที่เขาเขียนไว้ในวารสารสยามสมาคมเล่ม ๔๕ ตอน ๑ ซึ่งได้ขอให้น้องชายสุภัทรดิศ ดิศกุล แปลเป็นภาษาไทย เพราะเห็นว่าบท

ความ^๒นั้น ได้^๒หยิบยกเอา^๒สาร^๒สำคัญ^๒ของ^๒พระ^๒บรม^๒ราชา^๒ธิ^๒บาย^๒พระ^๒บาท^๒
 สม^๒เด็จ^๒ พระ^๒จอม^๒เกล้า^๒เจ้า^๒อยู่^๒หัว^๒ใน^๒การ^๒ที่^๒ทรง^๒วาง^๒ระ^๒บอบ^๒คณะ^๒สัง^๒ฆ^๒ชน^๒
 ระหว่าง^๒ที่^๒ทรง^๒พระ^๒ผนวช^๒ บท^๒ความ^๒ที่^๒ว่า^๒น^๒ได้^๒แสดง^๒ไว^๒อย่าง^๒ชัด^๒แจ^๒น^๒ว่า^๒
 พระ^๒องค์^๒ได้^๒ทรง^๒มี^๒พระ^๒สติ^๒ปัญญา^๒อย่าง^๒ลึก^๒ซึ้ง^๒ประ^๒กอบ^๒ด้วย^๒เหตุ^๒ผล^๒จน^๒ทรง^๒
 สามารถ^๒จับ^๒เหตุ^๒แห่ง^๒พระ^๒บรม^๒พทุ^๒โร^๒วาท^๒ แล้ว^๒สามารถ^๒ทรง^๒อธิบาย^๒ให้^๒
 เห็น^๒จริง^๒เห็น^๒ชอบ^๒ตาม^๒ จน^๒บดิน^๒พระ^๒นิท^๒ศัน^๒นัย^๒กล่าว^๒คือ^๒แบบ^๒แผน^๒ของ^๒คณะ^๒
 ธรรม^๒ยุ^๒ต^๒ได้^๒แพร่^๒หลาย^๒ไป^๒ทั่ว^๒สยาม^๒รัฐ^๒มณฑ^๒ล^๒ ตลอด^๒จน^๒นาน^๒า^๒ประเทศ^๒ที่^๒
 ใกล้^๒เคียง^๒ โดย^๒เฉพา^๒เบ^๒อง^๒บูร^๒พา^๒และ^๒อีสาน^๒แห่ง^๒สยาม^๒ประเทศ^๒ เป็น^๒
 เครื่อง^๒เชิด^๒ชู^๒พระ^๒ปัญญา^๒บารมี^๒อย่าง^๒ยิ่ง^๒

หาก^๒จะมี^๒ทาง^๒ใด^๒ที่^๒เป็น^๒กุ^๒ศล^๒ที่^๒ข้า^๒พเจ้า^๒ทำ^๒คร^๒ง^๒นี้^๒แผ^๒ไป^๒เพื่อ^๒พระ^๒เก^๒ย^๒ร^๒ดิ^๒
 ย^๒ศ^๒ของ^๒พระ^๒องค์^๒ และ^๒พระ^๒บรม^๒ราชา^๒วง^๒ศ์^๒ซึ่ง^๒ทรง^๒ครอง^๒บ้าน^๒เมือง^๒อยู่^๒ขณะ^๒นี้^๒
 ได้^๒ ข้า^๒พเจ้า^๒ก็^๒จะ^๒ยินดี^๒และ^๒เป็น^๒ที่^๒ส^๒ม^๒แก่^๒ป^๒รา^๒ร^๒ถ^๒นา^๒ของ^๒ข้า^๒พเจ้า^๒หา^๒ที่^๒สุด^๒มิ^๒ได้^๒

(หม่อมเจ้า จงจิตรถนอม กิตฺกุล)

วังวรดิศ

วันที่ ๓ สิงหาคม ๒๕๐๘

S.P. McHenry

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

นาย เอ. บี. กริสไวลท์ แก่ง

ม.จ. สุภัทรทิศ ดิศกุล ทรงแปลจากภาษาอังกฤษ

บทที่ ๑

ใน พ.ศ. ๒๓๙๔ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นเสวยราชย์ในประเทศไทย มหาอำนาจในทวีปยุโรปได้พากันเข้าครอบครองดินแดนส่วนใหญ่ในทวีปเอเชีย และกำลังเตรียมที่จะเข้าครอบครองดินแดนส่วนอื่น ๆ ต่อไปอีก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงเป็นพระองค์หนึ่งในบรรดาประมุขของประเทศในทวีปเอเชีย แต่เพียงส่วนน้อยที่สามารถต่อต้านบรรดานักอาณานิคมเหล่านั้น ในขณะที่ประมุขของประเทศอื่น ๆ กำลังพยายามสู้รบอยู่อย่างไม่มีหวังหรือกำลังยอมแพ้แก่ประเทศมหาอำนาจ พระองค์ก็ทรงสามารถรักษาอิสรภาพของประเทศไทยไว้ได้ และในขณะที่ประเทศอื่นพยายามที่จะรักษาให้ประเทศของตนปลอดภัย โดยปิดประตูไม่ยอมรับอิทธิพลของประเทศทางทิศตะวันตก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ก็ทรงคิดว่า วิถีเดียวที่ประเทศในทวีปเอเชียจะคงอยู่ได้ก็คือ ต้องยอมรับเอาอิทธิพลเหล่านั้นมาปรับปรุงตนเองให้ทันสมัย วิถีนี้เป็นวิถีที่ประเทศญี่ปุ่นได้กระทำเช่นเดียวกันในเวลาต่อมา พระบาทสมเด็จพระ-

จอมเกล้า ฯ ได้ทรงตระหนักถึงผลที่เกิดขึ้นในประเทศจีน เมื่อประเทศ
 นั้นพยายามผลักดันชาวตะวันตกออกไป พระองค์เกือบจะเป็นเพียง
 องค์เดียวในบรรดาชาวไทยในขณะนั้นที่ทรงทราบว่า ประเทศจีน
 แพ้ในสงครามฝิ่น และไม่ทรงเชื่อในคำโฆษณาที่ว่าประเทศจีนยอม
 ยกสิทธิตามสัญญาให้แก่อังกฤษ เนื่องจากต้องการการประนีประนอม
 ประเทศไทยต้องไม่ทำตามตัวอย่างเช่นนั้น ต้องยกเลิกการแยกอยู่อย่าง
 โดดเดี่ยวอย่างที่เคยทำกันมา ต้องยอมทำการค้ากับต่างประเทศและ
 รับความคิดเห็นใหม่ ๆ แก่ไขเปลี่ยนแปลงประเพณีอันล้าสมัยของตน
 ประมุขของประเทศไทยในภายหน้าจำต้องศึกษาถึงความละเอียดอ่อน
 ของความคิดเห็นทาง วิทยาการ การทูต และการปกครองบ้านเมือง
 แบบตะวันตก

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ทรงตระหนักดีว่าการเปลี่ยนแปลง
 เช่นนี้ ต้องทำไปอย่างรวดเร็ว ถึงใดที่ชาติตะวันตกทำมาเป็น
 เวลาร้อย ๆ ปี ประเทศไทยต้องทำให้ได้ในระยะเร็วกว่านั้น ตลอดเวลา
 ๑๗ ปี ที่พระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์ พระองค์ก็ได้ทรงเปลี่ยนโฉมหน้า
 ทั้งหมดของประเทศไทย ได้ทรงเปิดสัมพันธ์ภาพทางการทูตกับประเทศ
 อังกฤษฝรั่งเศส และสหรัฐอเมริกา ทำให้มีการติดต่อทางการค้าขายกับ
 ต่างประเทศอย่างกว้างขวาง ทรงเปิดโอกาสให้ชาวไทยได้รับความคิด
 เห็นใหม่ ๆ ทรงตั้งโรงพิมพ์ สร้างถนน ขุดคลอง และตั้งเงินตราสมัย
 ใหม่ของไทยขึ้นเป็นครั้งแรก เพื่อให้พอเพียงกับการขยายตัวทาง

การค้าขายของประเทศ ทรงเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง ตั้งที่
 ปรึกษาต่างประเทศขึ้นในวงราชการ จ้างชาวยุโรปให้มาช่วยจัดกอง
 ทหารให้ดีขึ้น และตั้งกำลังตำรวจ พระองค์ทรงสนับสนุนเสรีภาพ
 ในการนับถือศาสนาและอดหนุนคณะสอนศาสนาคริสต์เถียน ทั้งในงาน
 ด้านการศึกษาและการแพทย์ พระองค์ทรงผ่อนผันให้ฐานะของทาสดี
 ขึ้น และทรงแนะอยู่เสมอว่ากฎหมายไม่ควรคำนึงถึงยศถาบรรดาศักดิ์

การเปลี่ยนแปลงของพระองค์ เป็นการปฏิวัติที่แปลกประหลาด
 ที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ เพราะเหตุว่าไม่ได้เกิดขึ้นจากประชามติ
 ซึ่งไม่มีอยู่ในขณะนั้น หรือเกิดจากความยินยอมซึ่งคณะนักก้าวหน้า
 หนุ่มได้บังคับเอาจากพระเจ้าแผ่นดิน ตรงกันข้าม พระองค์เองทรงเป็น
 ทั้งพระเจ้าแผ่นดินและผู้นำคณะนักก้าวหน้าไปพร้อมกัน

การที่พระราชินีในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทรงยอมเสีย
 สิทธิ์อย่างเต็มพระทัย เพื่อปรับปรุงประเทศไปสู่รากฐานประชาธิปไตย
 สมัยใหม่ ในขณะที่ราชฎรของพระองค์เองก็ไม่ได้เคยนึกถึงถึงสิ่ง
 นั้น เป็นปฤษฎางค์ซึ่งชาวตะวันตกไม่อาจเข้าใจได้ แต่สิ่งนั้นก็บัง
 ธรรมดาเกี่ยวกับพุทธศาสนา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ไม่ได้
 ทรงเป็นกษัตริย์ไทยองค์แรกหรือองค์สุดท้ายที่ทรงมีความก้าวหน้าไกล
 ไปยิ่งกว่าราชฎรของพระองค์

การเปลี่ยนแปลงของพระองค์ในทางด้านศาสนายังมีความลึกซึ้ง
 มากขึ้นไปอีก พระองค์ได้ทรงตัดความเชื่อถือในโชคลางต่าง ๆ ซึ่งเข้า

มาผูกพันอยู่กับพุทธศาสนาเป็นเวลาหลายร้อยปี ทรงสั่งสอนพุทธศาสนา
 อย่างบริสุทธิ์ ทั้งนเพราะพระองค์ทรงตระหนักดีว่า ในไม่ช้าประชาชน
 ผู้ได้รับการศึกษาดังนั้นจะเลิกเชื่อถือสิ่งเหลวไหลต่าง ๆ เหล่านี้ และ
 สิ่งนั้นก็อาจทำให้ประชาชนเหล่านั้น เลิกเลื่อมใสในพุทธศาสนาตามไป
 ด้วย พระองค์จึงได้ทรงชี้แจงให้เห็นว่า คำสั่งสอนในพุทธศาสนานั้น
 ถ้าเข้าใจให้ถูกต้องแล้วก็จะไม่มีอะไรที่ขัดต่อสามัญสำนึก หรือขัดกับ
 วิทยาศาสตร์เลย พุทธศาสนาเป็นแต่เพียงระบบทางจรรยา ซึ่งเหมาะ
 กับความต้องการในปัจจุบันอย่างยิ่ง

วันหนึ่ง เมื่อการศึกษาประวัติศาสตร์เกี่ยวกับโลกทั่วไปกว้างขวาง
 ยิ่งขึ้น พระนามของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จะได้รับ
 การเทิดทูนสูงยิ่งกว่านามของผู้สร้างอาณาจักรทั้งหลายเสียอีก แต่ใน
 ปัจจุบันทางตะวันตกรู้จักพระองค์แต่เพียงว่าเป็นตัวตลกขบขัน เป็นต้น
 ว่าในเรื่อง Anna and the King และเรื่อง The King and I
 เท่านั้น.

บทที่ ๒

สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายมงกุฏฯ ประสูติใน พ.ศ. ๒๓๔๗ พระองค์
เป็นพระราชนัดดาในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ผู้ทรง
สถาปนาพระราชวงศ์จักรี และเป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระ
พุทธเลิศหล้านภาลัย ผู้เสด็จขึ้นเสวยราชย์ใน พ.ศ. ๒๓๕๒ นอก
จากทรงมีพระอนุชาซึ่งพระองค์โปรดปรานมากแล้ว สมเด็จพระเจ้า
มงกุฏฯ ยังทรงมีพระเชษฐาอนุชาเชษฐภคินีและชนิษฐาต่างพระ-
มารดาอีกหลายพระองค์ พระองค์ทรงเป็นสมเด็จพระราชโอรสองค์
ใหญ่ที่ประสูติจากพระอัครมเหสี ดังนั้นโดยทั่วไปจึงถือกันว่าทรงเป็น
รัชทายาท แต่การสืบราชสันตติวงศ์นี้ไม่มีกฎหมายกำหนดไว้โดย
แน่นอน เมื่อพระมหากษัตริย์สวรรคต ที่ปรึกษาอันประกอบด้วยเจ้า
นายและข้าราชการชั้นสูงก็เลือกพระราชาองค์ใหม่ขึ้น โดยทั่วไปมัก
เลือกสมเด็จพระราชโอรสองค์แรกที่ประสูติแต่พระอัครมเหสี แต่ก็ไม่ม
ความจำเป็นที่จะต้องกระทำดังนี้เสมอไป

ในขณะนั้น ประเทศไทยกำลังฟื้นตัวอย่างรวดเร็ว จากความ
หายนะอันเกิดจากสงครามกับพม่า ซึ่งได้ทำให้ประเทศเสียหายไปเป็น
อันมากในช่วงระยะบรรพบุรุษรุ่นก่อน

กรุงศรีอยุธยา ราชธานีสมัยก่อนยังคงปรักหักพัง อยู่ราว ๔๐ ไมล์
เหนือกรุงเทพฯ ราชธานีแห่งที่ใหญ่กว่ากรุงลอนดอนในสมัยเดียวกัน
ชาวยุโรปผู้ได้มาเห็นความรุ่งเรืองของเมืองนี้ ในขณะนั้นกอดที่จะเรียก

ไม่ได้ว่า เป็นนครเวนิสทางทิศตะวันออก ทั้งนี้เพราะมีลำคลองเป็น
 จำนวนมากที่ตัดผ่านไปตามพระราชวังอันสูงส่งกว้างงาม และวัดที่มี
 ยอดสูงส่งของงามระยิบ บรรดาเรือพระที่นั่งและเรือหลวงซึ่งลัดเลาะ
 อย่างสวยงามมีขบวนจอดอยู่ภายใน ก็แล่นตามขบวนผ่านไปตามลำน้ำ
 เหล่านี้ ตามวัดต่าง ๆ เป็นจำนวนร้อย ๆ บรรดาพระภิกษุสงฆ์ต่าง
 ก็แสดงความเคารพต่อพระพุทธรูปของวัด ซึ่งมีพระพุทธรูปทำด้วยสัมฤทธิ์
 หรือปูนปั้นปิดทองอยู่เป็นจำนวนนับไม่ถ้วน พ่อค้าชาวยุโรปและ
 อาเซียนก็มาค้าขายในตลาด ณ ราชธานีแห่งนี้ ในขณะที่บรรดาเจ้า
 ประเทศราชต่างกำลังฝ่าฝืน เครื่องเพชรนิลจินดา และต้นไม้ทอง เงิน
 มาเป็นเครื่องราชบรรณาการ ถวายแด่พระมหากษัตริย์ ประเทศไทย
 มั่งคั่งมากในขณะนั้น แต่การป้องกันประเทศยังอ่อนแอ ใน พ.ศ. ๒๓๓๐
 กองทัพพม่าจึงเข้ายึดเอาราชธานีอันสวยงามแห่งนี้ไว้ได้ ได้แย่งชิงเอา
 สัมบัติอันมีค่าต่าง ๆ ไป และเผาทั้งกรุงศรีอยุธยาไว้เป็นสิ่งซากหักพัง

๒-๓ เดือนต่อมา ชาวไทยก็สามารถขับไล่ผู้รุกรานออกไปได้
 แต่ก็ได้พยายามซ่อมแซมราชธานีเก่าขึ้นอีก ผู้ปกครองประเทศ
 ในขณะนั้นได้สร้างราชธานีใหม่ทั้งกรุงเทพฯ ได้ลงไปตามลำน้ำ
 ในครั้งแรกได้สร้างชนบนฝั่งขวา แต่ต่อมาขยายมาอยู่บนฝั่งซ้าย
 พระราชวังและวัดต่าง ๆ เริ่มเกิดมีขึ้น เลียนแบบความรุ่งเรืองใน
 สมัยก่อนที่ยังคงทรงจำกัณอยู่ได้ ค่อมอาคารผนังขาวนารองรับหลังคา
 มุงกระเบื้องที่ซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ พระยานาคประดับทองเลื้อยอยู่บน

หลังจากหรือทอดตัวลงมาตามขอบหน้าบรรณ เพื่อขับไล่ภูตผีปิศาจให้
 หนีไป ช่างเขียนก็วาดภาพบนผนังภายในอาคารด้วยสีทึบคอนข้างสดหรือ
 เข้ม เป็นภาพภูมิประเทศแสดงพระพุทธรูปองค์กำลังทรงรับของถวายจาก
 บรรดาเจ้านาย ซึ่งแต่งองค์ตามแบบราชสำนักไทย ในขณะที่เดียวกัน
 ภาพบุคคลซึ่งวาดตามนิยายภาษาสันสกฤตก็นั่งอยู่อย่างสง่างาม ภายใน
 ปราสาทเลียนแบบของจริงที่กำลังสร้างอยู่ ในระยะนั้นบรรดาเรือต่าง ๆ
 ก็บรรทุกทรัพย์สมบัติซึ่งซ่อนไว้ได้จากซากคลังลงมาตามลำน้ำ และ
 หมูแพกคล้องนำพระพุทธรูปสมัยเก่าขนาดใหญ่ลงมาจากเมืองต่าง ๆ ที่
 ถูกทำลายลงไป สำหรับประชาชนส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเรือนแพ ซึ่ง
 สร้างด้วยไม้ไผ่สานหรือไม้กระดาน หนาจวนของเรือนแพเหล่านี้เล็ก
 เลียนรูปพระยานาคอย่างหยาบ ๆ เรือนแพเหล่านี้สับขายและสละควมมาก
 เพราะเหตุว่าในอากาศร้อนของเมืองไทยนั้น ย่อมมีกระแสลมพัดอยู่
 เสมอบนผิวน้ำ นอกจากนั้นแม่น้ำยังเป็นที่ซุกฝึา อาบนา และส่าย
 คมนาคมไปพร้อมกัน ประชาชนเองก็สะเทินน้ำสะเทินบก คือเรียน
 ว่าว่ายน้ำและพายเรือไปเกือบ ๆ พร้อมกับการหัดเดิน

ในขณะนั้น ประเทศไทยยังคงเป็นประเทศที่ไม่สนใจกับโลกภายนอก
 การสงครามกับเพื่อนบ้าน รวมทั้งการปฏิวัติในประเทศฝรั่งเศส
 ตลอดจนความยุ่งยากในทวีปยุโรป ทำให้การค้าขายซึ่งประเทศไทยเคย
 ติดต่อกับประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส และฮอลแลนด์ ต้องหยุดชะงักลง
 เนื่องจากการติดต่อแต่ครั้งก่อนเหล่านี้ ประเทศไทยยังคงจำได้แต่เพียง

การหล่อปั้นใหญ่ การใช้ปั้นไฟ ยา ๒-๓ ชนิด และชนมฝรั่งเศษเท่านั้น
 ในตอนต้น สมัยรัตนโกสินทร์ประเทศไทยไม่มีการติดต่อทางการทูตกับ
 ประเทศใดเลยนอกจากประเทศจีน และมีการติดต่อทางการค้าขายกับ
 ประเทศจีนและประเทศอินเดียเท่านั้น ไม่มีคนไทยคนใดเลยที่สามารถ
 พูดภาษาในทวีปยุโรปได้ ชาวยุโรปที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยก็มีแต่
 เพียงหมอสอนศาสนาชาวฝรั่งเศส และพ่อค้าชาวโปรตุเกส ๒-๓ คน
 หมอสอนศาสนาชาวอเมริกันเริ่มเข้ามาถึงใน พ.ศ. ๒๓๗๑ เมื่อการ
 ติดต่อทางการค้าขายเริ่มมีขึ้นอีกกับทวีปยุโรป การติดต่อก็เป็นไปอย่าง
 ช้ามาก และคณะทูตทางการค้าของอังกฤษที่เข้ามาก็ไม่สามรถทำ
 ประโยชน์อะไรได้มาก

ในขณะนั้น มีถนนแต่เพียงเล็กน้อย ประชาชนส่วนใหญ่จึงต้อง
 อาศัยการคมนาคมทางน้ำ คือบรรดาแม่น้ำและคลองต่าง ๆ ยาที่ใช้
 ก็แต่เพียงสมุนไพรประกอบกับเวทมนต์คาถา ระบบประด้าทและ
 การเดินของเลือดก็ใช้รักษาด้วยวิธีนี้ วิชาศรัทธาและดาราศาสตร์ก็
 ศึกษาจากรากฐานของนิยายจากอินเดีย ไม่มีมหาวิทยาลัยและโรงเรียน
 นอกจากวัด การตีพิมพ์หนังสือไม่เป็นที่รู้จักกัน หนังสือหายากและ
 ราคาแพงมาก เพราะเหตุว่า มีอยู่แต่เพียงในรูปคัมภีร์ใบลานหรือ
 สมุดไทยที่คัดลอกต่อกันลงมาด้วยมือเท่านั้น

ประชาชนส่วนใหญ่เชื่อในสิ่งลึกลับอย่างแท้จริง คือสิ่งลึกลับ
 ชีวิตทั้งหมดไม่เฉพาะแต่มนุษย์เท่านั้น ต้องตกอยู่ภายใต้ห้วงแห่ง

สังสารวัฏ การกระทำไม่ว่าดีหรือชั่วของทุกชีวิต ย่อมส่งผลไปถึง
 สถานะของเขาในชาติหน้า ทั้งเทวดาและยักษ์ย่อมต้องสิ้นชีพ ท่าน
 เหล่านี้เคยเป็นมนุษย์ และปัจจุบันกำลังถูกลงโทษหรือ
 ได้รับรางวัลชวณะจากกรรมที่กระทำมาแล้วในชาติก่อน การเวียน
 ว่ายตายเกิด ย่อมมีอยู่ต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด สัตว์ในปัจจุบันอาจตาย
 ไปเกิดเป็นเจ้าชายในชาติหน้า เนื่องจากทำกรรมดีไว้ในชาตินี้ และ
 เทวดาในปัจจุบันถ้าประพฤติไม่ดีก็อาจไปเกิดเป็นลูกขอทาน หรือคน
 ทุพพลภาพได้ ผู้ที่ต้องการไปเกิดดี ย่อมต้องทำบุญ และบุญแต่ละ
 อย่างก็มีราคากำหนดไว้ล่วงหน้า เป็นต้นว่าท่านนี้สำหรับการอุทิศเงิน
 ถวายวัด ท่านนี้สำหรับการถวายอาหารแด่พระภิกษุและสามเณร
 ท่านนี้สำหรับการปล่อยนก และท่านนี้สำหรับให้ทาน แต่ถ้าพุทธ-
 ศาสนาจะอำนวยความสะดวกให้แก่การทำบุญเพื่อผลในชาติหน้า ในชาติ
 นี้ก็มีบุญออกมากมาย เป็นต้นว่า การหาเงิน ขจัดภัยอันตราย
 และโรคภัยไข้เจ็บ ตลอดจนทำให้คนรักใคร่ ปัญหาเหล่านี้มีภูตผีต่าง ๆ
 ซึ่งสิงสถิตอยู่บนบก ในทะเล และบนฟ้า เป็นผู้ควบคุม ค่อมภูตผี
 อยู่ในดินไม่ทุกต้นและหินทุกก้อน ในสระทุกแห่งและแม่น้ำทุกสาย
 ในเมฆและในดวงดาว ภูตผีเหล่านี้อาจทำให้ฝนตกหรือฝนแล้ง พืชผล
 ตหรือเลว รวมทั้งความสำเร็จหรือหายนะ ทั้งในความรัก การพนัน
 และการสงคราม แม้ว่าภูตผีเหล่านี้จะมีอิทธิฤทธิ์มาก แต่ก็อาจทำให้
 สัมบัติได้ด้วยการเช่นสังเวद्यด้วยอาหารและดอกไม้ หรือทำหนึ่งไปด้วย

การล่าแข่ง ในปัจจุบันเฉพาะแต่คนที่ไม่รู้จักคิด จึงจะเชื่อถ้อยคำ
 เหล่านั้นเป็นจริงเป็นจัง แต่ในสมัยนั้น เกือบทุกคนไม่ว่าจะได้รับการ
 ศึกษาสูงเพียงใด ย่อมเชื่อในถ้อยคำเหล่านั้น และพยายามอย่างยั้งที่จะ
 ทำให้มีเหล่านั้นสืบ

ในขณะนั้น ชาวไทยกับถือพุทธศาสนาลัทธิเถรวาท (หรือหิน-
 ยาน) ดังในปัจจุบัน ซึ่งมักกล่าวกันว่า ศาสนานี้ไม่มีพระเจ้า เพราะ
 ตามความจริงก็คือ คำสั่งสอนที่เกี่ยวกับจิตวิทยาและจรรยา โดยไม่มี
 เทวดาเป็นส่วนสำคัญ พุทธศาสนาลัทธิหินยานมีจุดมุ่งหมายแต่เพียง
 อย่างเดียว คือการหลุดพ้นจากทุกข์ และการหลุดพ้นนั้นก็อาจทำได้ โดย
 มนุษย์ โดยไม่ต้องมีพระเจ้าเข้ามาช่วย วิธีหลุดพ้นก็คือการพิจารณา
 ถึงกฎแห่งเหตุและผล แล้วปฏิบัติตนให้เหมาะสม เหตุแห่งทุกข์คือ
 ตัณหา พยาบาท และ อวิชา ถ้าทำให้เหตุแห่งทุกข์เหล่านั้นหมดไป
 ได้ ทุกข์ก็จะหายไปด้วย แม่วิธีนั้นฟังดูจะง่าย แต่ในทางปฏิบัติ
 ก็ไม่ใช่ของง่ายนัก สำหรับทางด้านการละเว้น พุทธศาสนิกชนทุกคน
 จำต้องละเว้นไม่กระทำสิ่งชั่ว & ประการคือ การดื่มเครื่องดองของเมา
 การผิดลูกผิดเมีย พุดมสุ้า ลักขโมย และฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ทางด้าน
 สิ่งที่ดีควรกระทำคือ พยายามควบคุมตนเอง อดทน และมีความ
 กรุณาต่อสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ทั้งกล่าวมาเป็นหลักปฏิบัติขั้นต่ำที่สุด
 ของศาสนาพุทธ ประชาชนโดยทั่วไปย่อมไม่อาจต่อสู้กับอวิชาได้ แต่
 โดยทั่วไปก็อาจทำได้ทางอ้อม ด้วยการสนับสนุนความเป็นอยู่ของพระ-

ภิกษุสงฆ์ ผู้หนาที่ โดยเฉพาะสำหรับกำจัดอวิชา

กฎของพระภิกษุสงฆ์อยู่มากกว่าหลักปฏิบัติขั้นต่ำสุดของพุทธศาสนิกชนเบนจำนวนมาก นอกจากหลักปฏิบัติขั้นต่ำสุดแล้ว พระสงฆ์ต้องตดตังต่าง ๆ ที่จำเป็นแก่ประชาชนโดยทั่วไป เป็นต้นว่า การผูกพันกับครอบครัว ทำงานหาเลี้ยงชีพ และกิจประจำวันอื่น ๆ ที่ไม่มีความผิด พงน เพราะงานเหล่านี้จะทำให้พระสงฆ์ต้องเสียเวลาสำหรับหน้าที่ของตน พระสงฆ์ต้องไม่มีภรรยา แต่จะรักษาวินัยอย่างเข้มงวด ได้รับอาหารและที่อยู่จากผลทานที่ประชาชนบริจาค พระสงฆ์เหล่านี้แบ่งหน้าที่ของตนคล้ายกับในมหาวิทยาลัยปัจจุบัน คือมีหน้าที่ทั้งทางด้านการศึกษาและวิจัย พระสงฆ์บางรูปชำนาญในภาษาบาลี ซึ่งเป็นภาษาที่ใช้ในพระไตรปิฎก สามารถรอบรู้พระธรรมวินัยเป็นอย่างดี และสอนแก่ประชาชน แต่บางรูปก็ชำนาญในการฝึกฝนจิตใจตนเองให้บริสุทธิ์สะอาดด้วยการบำเพ็ญสมาธิ

โดยทั่วไป พระสงฆ์บำเพ็ญหน้าที่ของตนมาได้เป็นอย่างดีตลอดระยะเวลาหลายร้อยปีในดินแดนที่พุทธศาสนาลัทธิเถรวาทรุ่งเรือง คือ บนเกาะลังกา ในประเทศพม่า ไทย กัมพูชา และลาว แต่บางครั้งในประเทศเหล่านี้ สังคมภาวะก็เสื่อมทรามลงและต้องการชำระใหม่ให้บริสุทธิ์ พุทธการณเช่นนกเฟงเกิดขึ้นในประเทศไทย

การสงครามกับพม่าได้ก่อให้เกิดผลเสียหายอย่างยากที่จะประมาณได้ ราชธานีเก่าคือกรุงศรีอยุธยาได้เคยเป็นศูนย์กลางอย่างสำคัญ

ในการศึกษาของพระภิกษุสงฆ์มาแต่ก่อน และเมื่อเมืองนนทบุรีทำลาย
 ลงใน พ. ศ. ๒๓๓๐ วัดวาอารามส่วนใหญ่ตลอดจนพระคัมภีร์ต่าง ๆ
 ก็ถูกไฟเผาไปเกือบจะหมดสิ้น ผู้คนต่างก็แตกแยกและหลบหนีไปเท่า
 ที่จะไปได้ นอกจากนั้นเมื่อประชาชนทอดอยากไม่สามารถจะบำเพ็ญทาน
 ได้ พวกพระสงฆ์ก็ต้องดำรงชีวิตอยู่โดยวิธอัน ถึงต้องเลิกไปทำงานใน
 นาหรือในป่า บางคนก็ขายเครื่องรางและยาเส้นให้ บางคนเมื่อหมด
 หนทางเข้าจริง ๆ ก็ต้องหันไปลักขโมย

ต่อมาเหตุการณ์ในประเทศไทยก็ค่อย ๆ สงบลง มีผู้นิยมบริจาค
 ทานดังแต่ก่อน และกรุงรัตนโกสินทร์คือราชธานีใหม่ก็เต็มไปด้วย
 วัดวาอาราม สถานะของพระสงฆ์ก็ค่อย ๆ ดีขึ้น แม้ว่าในวัดต่าง ๆ
 ส่วนใหญ่จะไม่มีการศึกษา แต่ก็ยังมีพระภิกษุสงฆ์ที่ทรงความรู้ใน
 ภาษาบาลีเป็นจำนวนมาก พอที่จะทำการสังคายนาพระไตรปิฎกได้
 พระสงฆ์เหล่านั้นเรียนรู้พระไตรปิฎกจนใจ และอาจศึกษาเปรียบเทียบกับ
 พระคัมภีร์ที่ยังคงมีเหลืออยู่ในต่างจังหวัด ในระยะนั้นการบำเพ็ญสมาธิ
 ก็ใช้สำหรับแสดงอิทธิฤทธิ์ยิ่งกว่าการชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ แต่แม้ว่า
 วิถีปฏิบัติเช่นนั้นจะเป็นสิ่งผิด ก็ยังมีพระสงฆ์หลายรูปที่เข้าใจในวิธี
 ดังกล่าว พระสงฆ์เหล่านั้นอยู่แบบฤๅษี คือ ทรนการร่างกายของตน และ
 ใช้เมตตาของตนปราบวิหังและกวางในป่าช่องได้

* * *

ตั้งแต่เมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎทรงทราบความ พระสงฆ์ก็เป็นส่วน

หนึ่งในชีวิตของพระองค์ ด้วยทุกเช้าจะมีพระสงฆ์เป็นแถวยาว ถ่มจีวร
 สี่เหลี่ยม เดินผ่านประตูพระบรมมหาราชวังเข้ามา และยื่นสิ่งหนึ่ง
 ในขณะที่ได้รอรับอาหาร สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎเองก็อาจเคยถวายอาหาร
 แต่พระภิกษุสงฆ์ด้วยพระหัตถ์ เมื่อมีพระราชพิธีในพระราชวังซึ่งมัก
 อยู่บ่อย ๆ จะมีการนิมนต์พระภิกษุเข้ามาฉันในเวลาห้าโมงเช้า
 ทั้งนี้เพราะพระสงฆ์ไม่อาจฉันเลยเวลาเที่ยงไปได้ และต่อหน้าพระสงฆ์
 แต่ละรูป ก็มีเจ้านายประทับอยู่ด้วยความเคารพ เจ้านายเหล่านั้นไม่ได้
 เสวย แต่ทรงคอยระวังกุให้พระสงฆ์เหล่านั้นมทุกสิ่งทุกอย่างที่ควรระหวาง
 เวลานั้นให้พร้อมบริบูรณ์

สิ่งทวายเป็นศูนย์กลางอันหนึ่งของชีวิตวัฒนธรรมไทย ศูนย์กลาง
 อ่อนหนึ่งก็คือชนชั้นสูง ได้แก่บรรดาเจ้านายและขุนนางผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นผู้
 อุปถัมภ์แก่สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ดนตรี และละครคน ช่างที่ชำนาญ
 ก็สร้างเครื่องเรือนสำหรับท่านเหล่านั้น ด้วยการสลักหรือวาดเป็นลวดลาย
 ดอกไม้และเครือเถาอย่างละเอียด หรือมีฉนวนกึ่งลายมุกลงบนพื้น
 สำหรับตัวละครคน ช่างก็สร้างเครื่องแต่งตัวที่เลื่อมพรอยไปด้วยลายปัก
 และสร้างหัวโขนด้วยกระดาษที่แสดงถึงความสวยงาม น่ากลัวหรือน่า
 น่าขัน บรรดาเครื่องใช้สอยของเจ้านาย ล้วนแสดงถึงฝีมืออันละเอียด
 อ่อนและลวดลายเครื่องตกแต่งอย่างปราณีต ตั้งแต่ขนมไปจนถึง
 เครื่องทองประดับเพชรพลอย เสื้อผ้าและกบเข่งไปจนถึงโต๊ะเสาก
 และหมากกรุก สาวชาววังซึ่งบุคคลภายนอกไม่อาจแลเห็นได้นอกจาก

พระเจ้าแผ่นดิน ก็ใช้เวลาว่างไปในการคิดประดิษฐ์สิ่งที่สวยงาม บรรดา
 สาวชาววังเหล่านี้ร้องเพลงไปพร้อมกับเล่นดนตรี ซึ่งท่วงทำนองและนำฟัง
 ต่างประดิษฐ์ศิลปการบ้านเรือนกันอย่างสูงส่ง เป็นต้นว่าทอและปัก
 ผ้านั้นละเอียด ตระเตรียมอาหารอันโอชะ ร้อยหรือประดิษฐ์ดอกไม้
 ซึ่งไม่ซ้ำกันจะร้อยไปทำมาถลกความร้อน

ตามทฤษฎี พระราชาแห่งประเทศไทยทรงปกครองแผ่นดิน
 อย่างสมบูรณ์ตามภูมิลัทธิราชย์ ทรงเป็นเจ้าของชีวิตและประชาชนก็เป็น
 สมบัติของพระองค์ ที่อาจกำจัดเสียเมื่อใดก็ได้ ผู้ที่เข้าเฝ้าพระราชา
 ไม่ว่าจะเป็นที่นับถือหรือทาส ย่อมต้องคลานอยู่กับพินและกมศิระ
 ให้ต่ำกว่าพระบาทของพระองค์ ผู้ที่ผ่านมานำประตูพระราชวังก็ต้อง
 กระทำความเคารพเช่นเดียวกัน พระราชาเองไม่มีใครเสด็จออกนอก
 พระราชวัง และเมื่อเสด็จออก ประชาชนก็ถูกห้ามไม่ให้จ้องมองดู
 พระองค์ เมื่อเสด็จทางบก พระราชาจะทรงช้างที่ตกแต่งด้วยพระศขาธาร
 หรือประทับบนเสลี่ยงทองมีคนหาม ๑๒ คน เมื่อเสด็จลงจากราช-
 พาหนะ ก็มียศคอยกันกลดถวาย เมื่อเสด็จทางน้ำ ก็ทรงเรือพระที่นั่ง
 สลักเป็นรูปสัตว์ตามเทพนิยาย มีฝีพาย ๘๐ หรือ ๑๐๐ คน และมี
 เรืออื่น ๆ ของข้าราชการที่แต่งกายอย่างสวยงามตามเสด็จเป็นจำนวน
 มากมาย

ความจริงพระเจ้าแผ่นดินไทยทรงดำรงตำแหน่งสมบูรณ์ตามภูมิลัทธิราชย์ ก็แต่ในทางด้านทฤษฎีเท่านั้น ประเพณีเช่นนี้ฝังแน่นอยู่ใน

จิตใจของชนชาติไทย ซึ่งได้เข้าครอบครองประเทศไทยมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๘ ทฤษฎีในการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น ชนชาติไทยได้รับมาจากชนชาติขอม ซึ่งเคยเข้าครอบครองประเทศไทย มาแต่ก่อน

ชาวขอมในขณะเข้าครอบครองประเทศไทย (ในพุทธศตวรรษที่ ๑๖) ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพราหมณ์ ศาสนานี้แตกต่างจาก พุทธศาสนาอย่างตรงกันข้าม คือ เป็นศาสนาที่เคารพนับถือเทวดา พระราชาขอมผู้ครองราชย์อยู่ในราชธานีอันโอเอศเมืองพระนคร ถัดพระองค์ว่าเป็นสัมมุติเทพอวตารลงมาจากพระอิศวร หรือพระนารายณ์ การเคารพบูชาเทวราชเป็นส่วนสำคัญของชีวิตของขอม ทำให้มีการสร้างศาสนสถานขึ้นอย่างมากมาย และเป็นศูนย์กลางทางด้านจิตใจที่รวบรวมประเทศเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน บรรดาเจ้านายและพวกพราหมณ์ของขอม ต่างก็แบ่งอำนาจและเกียรติยศระหว่างกันเอง โดยมีระบบวรรณะเป็นเครื่องสนับสนุน ประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับอะไรเลย นอกจากรับใช้ท่านเหล่านั้น พราหมณ์เป็นผู้ที่เชี่ยวชาญในภาษาสันสกฤต จึงเป็นทั้งรัฐบุรุษ นักบวช แพทย์ ผู้พิพากษา นักปรัชญา กวี ผู้นำทางด้านศิลปะ และยังเป็นผู้ทราบถึงพระประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้า ระบบเช่นนี้เป็นระบบที่ชาวขอมนำมาใช้ในจักรวรรดิของตน จึงยอมเป็นธรรมดาอยู่เองที่ไม่สามารถได้ผลในท้องถิ่นที่ห่างไกลเหมือนกับในประเทศกัมพูชาเอง ประชาชนส่วนใหญ่ที่ได้รับ

การศึกษาในประเทศไทยขณะนั้นก่อกองชนชาติมอญ พวกมอญเหล่านี้
นับถือพุทธศาสนา และยอมไม่ยอมเคารพพระบรมวงศา ดังเช่นพวก
พราหมณ์ใช้แบ่งชนบคคคในสังคม

ชนชาติไทยซึ่งเป็นผู้ให้ชื่อและภาษาแก่ชาวไทยสยามในปัจจุบัน
เป็นผู้ที่เข้ามาทีหลัง พวกนี้ได้อพยพมาจากประเทศจีน ซึ่งตนเคยอยู่
เป็นชนหมู่น้อยมาแต่ก่อน ชนชาติไทยเป็นประชาชนที่ชอบอิสร
กล้าหาญในการสงคราม สุนกสนานในยามสงบ มีความคิดเฉียบแหลม
และไม่ชอบชนบประเพณีที่โอ้อ่า ชนชาติไทยเหล่านี้ได้รวบรวมเข้า
เป็นกลุ่มเล็ก ๆ ปกครองตนเอง มีระบบการปกครองแบบพ่อปกครอง
โดยมีหัวหน้า ทงนคด้วยความเห็นชอบของประชาชน แต่ละหมู่นต่างมี
ความสามัคคีภายใน คือ สมาชิกต่างกพงพางซึ่งกันและกัน และมี
สมาณันท์มั่นคง

ชนชาติไทยหลายกลุ่มได้อพยพเข้ามาในภาคเอเชียอาคเนย์เพื่อ
แสวงหาที่ดินอันอุดมสมบูรณ์ และให้หลุดพ้นจากการครอบครองของ
ชาติจีน เขาได้เข้ามาอยู่ในดินแดนรอบนอกของจักรวรรดิขอม มีการ
ปกครองโดยเจ้าไทยผู้เป็นเจ้าประเทศราชต่อพระราชอาขอม ชนชาติไทย
เหล่านี้แต่แรกยอมเคารพบูชาบรรพบุรุษและญาติ แต่ต่อมาเนื่องจาก
ได้รับอิทธิพลจากพวกมอญ ก็หันมานับถือพุทธศาสนาที่เถรวาท
ด้วยความอ่อนโยนและสามัญสำนึกของพุทธศาสนา ลทธิจึงเป็นที่
ต้องใจอมรบันบถอของชาวไทยเป็นอันมาก

ในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ หัวหน้าชาวไทย ๒ ท่าน ซึ่งอาศัยอยู่ในแถบเมืองสุโขทัย ทางภาคกลางของประเทศไทย ได้ประกาศตนเป็นอิสระจากอำนาจของประเทศกัมพูชา ในระยะต่อมา ภายใต้รัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช อาณาเขตของประเทศไทยก็ได้แผ่ขยายออกไปอย่างรวดเร็ว และในตอนปลายรัชกาลของพระองค์ก็เกือบครอบคลุมดินแดนของประเทศไทยทั้งหมดในปัจจุบัน พระราชาไทยแห่งอาณาจักรสุโขทัยไม่ค่อยจะถือพระองค์ และโปรดเสด็จออกประพินกับประชาชนอย่างสนิทสนม ทรงถือว่าพระองค์เป็นพ่อของประชาชน เอาพระทัยได้ในสุขทุกข์ของประชาชน เช่นเดียวกับพ่อเอาใจใส่ในสุขทุกข์ของลูก การปกครองเช่นนี้มีประโยชน์ทางด้านปฏิบัติด้วย เพราะเหตุว่าออกไปจากเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้ราชธานีแล้ว พระราชาแห่งอาณาจักรสุโขทัย ก็ปกครองประเทศของพระองค์ทางด้านเจ้าประเทศราช ดังนั้นความจำเป็นในมิตรภาพและความจงรักภักดีของเจ้าประเทศราชเหล่านี้ จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง

ราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๐ อำนาจในประเทศไทยได้เปลี่ยนจากอาณาจักรสุโขทัยไปยังอาณาจักรอยุธยา ในอาณาจักรหลังนี้แม้ว่าบรรดาชนชั้นสูงยังคงเป็นไทยอยู่ แต่ก็มีเลือดผสมและแบบแผนความประพฤติแตกต่างไปจากชาวไทยในอาณาจักรสุโขทัย ความแตกต่างนี้มีมากขึ้นไปอีก เมื่ออาณาจักรอยุธยาได้เข้าครอบครองประเทศกัมพูชา และรับเอาราชประเพณีหลายอย่างของขอมมาเป็น

ของตน ชาวไทยสมัยอยุธยาแม้ว่ายังคงนับถือพุทธศาสนาลัทธิเถรวาท
 แต่ก็ยอมรับเอาประเพณีพราหมณ์หลายอย่างมาปฏิบัติ ภาษาบาลี
 ยังคงเป็นภาษาทางศาสนา และภาษาไทยก็เป็นภาษาที่ใช้พูดกันทั่วไป
 แต่ศัพท์ภาษาเขมรและสันสกฤตเป็นจำนวนมาก ก็แพร่หลายเข้าไป
 เป็นภาษาชั้นสูงในราชสำนัก และในด้านการปกครองก็ใช้วิชาต่าง ๆ
 เป็นจำนวนมากที่ใช้ภาษาสันสกฤตของพราหมณ์ วิชาเหล่านี้มัก
 เกี่ยวข้องกับกิจการที่พุทธศาสนาลัทธิเถรวาทถือว่าเป็นชนด่า โดยถือว่า
 แม้วิชาเหล่านี้ไม่ผิด แต่ก็อาจนำไปให้หลงผิด เพราะเหตุว่าไม่ช่วย
 ในการหลุดพ้นจากตัณหา พยาบาทและอวิชชา แต่อย่างไรก็ดีพระราช
 ผู้ปกครองประเทศ ก็ไม่อาจทรงมีความเห็นคล้อยตามเช่นที่กล่าวมา
 แล้วได้ ด้วยพระองค์ทรงใช้ความรู้และความชำนาญของพวกพราหมณ์
 ให้เป็นประโยชน์ คือ ประทานความอดหนุน แม้ว่าจะไม่มากเท่ากับ
 พุทธศาสนาลัทธิเถรวาท แต่พวกพราหมณ์ก็มีอิทธิพลเหนือกิจการ
 บ้านเมืองเป็นอันมาก จึงยอมมีอิทธิพลทางด้านศาสนาด้วย ประชาชน
 ไทยโดยทั่วไป ในขณะที่นับถือพุทธศาสนา ก็ยังคงนับถือภูตผีอยู่
 อย่างแต่ก่อน และยอมเห็นเป็นสังฆกรรมดาที่จะเคารพนับถือพระอิศวร
 พระนารายณ์ และเทวดาองค์อื่น ๆ พร้อมกันไปกับพุทธศาสนา
 ดังนั้น พระราชาแห่งประเทศไทย แม้ว่าจะทรงนับถือพุทธศาสนา
 แต่ก็ถือว่าพระองค์อวตารลงมาจากเทพเจ้าในศาสนาฮินดู และยอม
 ทรงประกอบพิธีทางศาสนาพราหมณ์ด้วย

การที่พระราชโอรสไทยทรงนับถือทางศาสนาพราหมณ์และพุทธเช่นนี้
 มักเป็นสิ่งที่นักเขียนชาวตะวันตกไม่เข้าใจ และก็เป็นสิ่งที่มีอยู่เมื่อ
 สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎประสูติ แต่ขณะนั้นพวกพราหมณ์ก็มีไม่มากใน
 การที่จะสนับสนุนระบอบสัมบูรณาญาสิทธิราชย์ เพราะเหตุว่าได้รับ
 การศึกษาและมีความสามารถน้อยลง งานที่เขาสามารถทำได้คือ
 เป็นโหรและประกอบกิจพิธี สิ่งเหล่านี้ย่อมคงอยู่ตราบเท่าที่มนุษย์เชื่อถือ
 พระภิกษุสงฆ์ในพุทธศาสนาไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง แต่ใน
 ขณะเดียวกัน ถ้าพระราชโอรสเข้ามาเกี่ยวข้องกับกิจการของสงฆ์โดยไม่
 สมควรแล้ว ก็มักมีเรื่องยุ่งยากเกิดขึ้น ดังใน พ.ศ. ๒๓๒๕ พระราชา
 ผู้ทรงพยายามวางกฎอย่างนอกหล่นนอกทางแก่สงฆ์ ก็ถูกถอด เพราะเหตุ
 ว่าการกระทำของพระองค์ แสดงว่าพระองค์ทรงมีพระสติวิปลาส

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ผู้เสด็จขึ้นครองราชย์
 ต่อจากพระราชโอรสคนนั้น ทรงทราบดีว่ากษัตริย์ในระบบสัมบูรณาญา
 สิทธิราชย์ของไทย จำต้องปฏิบัติพระองค์ในขอบเขตแค่ไหน พระโอรส
 ของพระองค์คือ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ก็ทรงทราบ
 คตินั้นเช่นเดียวกัน ดังจะเห็นได้จากเรื่องต่อไปนี้

ณ ชานกรุงรัตนโกสินทร์ มีวัดของคณะสงฆ์อรหันตเจ้าชื่อวัด
 สัมมอราย เพราะเหตุว่ามีหินตั้งอยู่ริมฝั่งให้ชาวเรือเข้ามาแวะจอดพักเรือ
 ได้ คณะสงฆ์อรหันตเจ้าในสิ่งที่มีชีวิตทุกอย่าง แม้แต่ต้นไม้
 ในบริเวณวัดก็ไม่ยอมให้ตัดกิ่งก้าน ในโอกาสหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระ

พระพุทธรูปเหล็กกล้า ๆ จะเสด็จไปเยี่ยมวัดนั้นเป็นทางราชการ และเจ้า
 หนาทกได้เสด็จให้ติดกตมไม่เสียบาง เพื่อให้ชบวนเครื่องสูงฉัตรผ่าน
 ได้ แต่ท่านเจ้าอาวาสวัดสมอรายก็ไม่ยินยอม เมื่อความทราบถึงพระ-
 เนตรพระภรรยา พระองค์ทรงเห็นด้วยและรับสั่งห้ามเจ้าหนาทมิให้
 ทำเช่นนั้น เราจะเห็นต่อไปว่าสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎเอง ต่อมากได้มา
 ประทับอยู่ ณ วัดสมอรายนี้เป็นเวลาหลายปี

* * *

สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎยังทรงพระเยาว์อยู่ เมื่อพระองค์ต้องเข้า
 ไปเกี่ยวข้องกับกิจการบ้านเมือง ชนชาติมอญซึ่งเคยเป็นชาติที่สำคัญใน
 ประเทศไทย ได้ถูกชาวไทยส่วนใหญ่กีดกันหายไปแล้ว แต่ก็ยังคงมีอยู่
 เป็นจำนวนน้อยใกล้กรุงเทพฯ ทั้งยังพูดภาษามอญอยู่ และในประเทศ
 พม่าภาคใต้ ก็ยังคงมีรัฐมอญเป็นอิสระอยู่บ้างเป็นบางครั้งบางคราว
 จนกระทั่งเมื่อเร็ว ๆ นี้ แต่ในที่สุดกองทัพพม่าก็ปราบปรามได้ และ
 ประชาชนมอญเป็นจำนวนมาก ได้อพยพมายังประเทศไทยเพื่อมาอยู่
 ร่วมกับญาติพี่น้องของตน สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎได้เสด็จไปกับพระปิตุลา
 องค์หนึ่งของพระองค์เพื่อไปรับพวกมอญอพยพเหล่านั้น

เมื่อพระชนมได้ ๑๔ พรรษา พระองค์ทรงผนวชสามเณร
 ตามประเพณี ทงนเพื่อฝึกให้ทรงคุ้นเคยกับกฎทางพุทธศาสนา และ
 ทรงเรียนภาษาบาลีขันตน พระองค์ทรงดำรงภาวะสามเณรอยู่ ๗ เดือน
 ประทับที่วัดมหาธาตุ ซึ่งเป็นวัดใหญ่กลางกรุงรัตนโกสินทร์ ไม่ห่าง

จากประตูประบรมมหาราชวังนัก

ต่อจากนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ก็ทรงดูแล
การศึกษาของพระโอรสด้วยพระองค์เอง พระองค์ทรงเป็นกวีเอกและ
ปลุกให้พระโอรสทรงมีความรักในภาษาและการใช้ถ้อยคำ ทรงวาง
รากฐานสำหรับการใช้ภาษาที่กระจำงและมีความหมาย ดังที่สมเด็จพระ
เจ้าฟ้ามงกุฎทรงนิยมในภายหลัง ในขณะที่เดียวกันบรรดาพระปิตุลา
ก็ทรงส่งสอนวิชาการเกี่ยวกับบ้านเมืองแก่พระองค์ พระบาทสมเด็จพระ
พุทธเลิศหล้านภาลัย สนพระทัยในวรรณคดียิ่งกว่าการปกครองบ้านเมือง
และได้ทรงมอบให้พระโอรสผู้เกิดแต่พระสนม คือ พระเชษฐาต่าง
พระมารดาของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎ ทรงดูแลกิจการบ้านเมืองส่วนใหญ่
มาเป็นเวลานานแล้ว

ในขณะที่นั้นก็มีประเพณีเช่นเดียวกับในขณะนั้น คือ ชายหนุ่มผู้ใ
ตมอายุครบ ๒๐ แล้ว ก็สมควรที่จะบวชเป็นพระภิกษุอยู่ระยะหนึ่ง ทรง
กเพื่อจะได้ศึกษาเข้าใจหลักแห่งพุทธศาสนาให้ดีขึ้น จะได้นำการ
ประพฤติปฏิบัติในชีวิตชาวบ้านต่อไป เมื่อขณะที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎ
มีพระชนม์ ๒๐ พรรษา ก็ทรงมีหม่อมห้ามแล้วและมีโอรส ๒ องค์
แต่เพื่อให้ถูกต้องตามประเพณี พระองค์ก็ทรงส่งโอรสและหม่อม
เสด็จออกทรงผนวช ในการนั้นพระองค์ต้องทรงส่งทั้งตำแหน่งและพระ
นาม ต้องทรงรับพระนามใหม่เป็นภาษาบาลี มีคำว่าภิกษุนำหน้า
เช่นเดียวกับบุคคลสามัญอื่น ๆ ทว่าไปทีเข้าไปบวช

อย่างไรก็ดี ต่อไปนี้เราก็ยังคงเรียกพระองค์ว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้า
มงกุฎเดิมเพื่อความสะดวก ชนเดิมพระองค์คงตั้งพระทัยที่จะทรง
ผนวชเพียงหนึ่งพรรษาตามราชประเพณี แต่ก็มีเหตุการณ์อันมิได้
คาดคิดอันเกิดขึ้น ทำให้สิ่งต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปหมด หลังจาก
พระองค์ทรงผนวชได้เพียง ๒ สัปดาห์ พระบาทสมเด็จพระพุทธ-
เลิศหล้านภาลัยก็สวรรคตอย่างกระทันหัน บรรดาที่ปรึกษาผู้มาประชุม
เลือกพระราชองค์ใหม่กลับหันไปเลือกพระเชษฐาต่างพระมารดาแทน
สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎ โดยอ้างว่าพระองค์ยังไม่ทรงชำนาญในการปก-
ครองบ้านเมือง พระเชษฐาต่างพระมารดาจึงเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ
ทรงพระนามว่า พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

มีคำกล่าวกันว่าสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎทรงเห็นว่าผู้ที่เหมาะสม
ประชุมเลือกพระเจ้าแผ่นดินนั้นถูกบบบงคับ และตั้งนงจทรงรู้สึก
ได้รับความอับอายธรรม แต่ก็มีหลักฐานอันควรเชื่อถือได้ แสดงว่า
พระองค์ทรงเล็งเห็นถึงความเหมาะสมแห่งการตัดสินใจครั้งนี้ และทรง
ยอมรับอย่างเต็มพระทัย อย่างไรก็ตามพระองค์ก็ตัดสินใจที่จะทรง
ผนวชอยู่ต่อไปโดยไม่มีกำหนด โดยได้ทรงรับความคุ้มครองจากข้า
กาถาวพัสดร์ตอภัยทางด้านการเมืองตามเหตุจำเป็น ผลปรากฏต่อมา
ว่าพระองค์ไม่ได้ทรงลาผนวชจน ๒๗ ปีภายหลัง คือเมื่อพระบาท-
สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคต และพระองค์เองก็ได้รับเลือกให้
เสด็จขึ้นครองราชย์แทน

บทที่ ๓

ชาวตะวันตกอาจคิดว่า การแยกออกไปจากชีวิตสามัญชนนาน
นั้น ย่อมไม่เหมาะสำหรับการที่จะเป็นผู้ปกครองประชาชนต่อไป แต่
เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกลับกลายเป็นสิ่งตรงกันข้าม ภาวะของพระภิกษุ
ส่งผลทำให้สมเด็จพระเจ้าพม่ามั่งคั่งสามารถทรงทราบความจริง และเข้า
พระทัยในประชาชนของพระองค์ ซึ่งพระองค์ไม่อาจจะทรงทราบได้ท่าม
กลางชีวิตอันสูงส่งในพระราชวัง สิ่งภาวะเป็นประชาธิปไตยอย่าง
น่าประหลาดใจ พระภิกษุทุกรูปมาจากสังคมต่าง ๆ กัน และตำแหน่ง
ของพระภิกษุขึ้นอยู่กับฐานะและอาวุโสยิ่งกว่ากำเนิด หรือตำแหน่ง
ในทางโลก ตามกฎแห่งพระพุทธานุศาสน์ พระภิกษุพึงละเว้นการลัก
ขโมย มุสา คบชู้สาว ผ่าตัดชีวิต จับต้องเงินทอง เกี้ยวข้องใน
เรื่องเพศ ดมเครื่องทองของเมา มีชีวิตอย่างพมเพื่อย และสันถุนาน
ในทางที่ไม่ถูกต้อง นอกจากนั้นยังต้องรักษาศีลอีกไม่น้อยไปกว่า ๒๒๗
ข้อ ศีลเหล่านี้ควบคุมความประพฤติและกิจวัตรประจำวันอย่างละเอียด
พระสงฆ์ไม่อาจมีทรัพย์สินมรดกอย่างอื่น นอกจากจีวร บาตร และเครื่อง
ใช้ส่วนตัวเท่านั้นเพียงเล็กน้อย ได้รับอาหารก็เมื่อดูออกไปภิกษุใน
ตอนเช้า คือต้องเดินไปตามถนน นยนาตาหลบต่า หรือมิฉะนั้น ก็
พายเรือไปตามลำคลอง จะหยุดพักผ่อนเมื่อชาวบ้านต้องการจะตกบาตร
นิมนต์

ระเบียบวินัยเช่นนั้น ย่อมมีผลต่ออุปนิสัยของบุคคล ทำให้สมเด็จพระ

เจ้าฟ้ามงกุฎทรงทราบถึงความหมายแห่งการถ่อมพระองค์ และหลัก
แห่งอนัตตา รวมทั้งความหมายแห่งความซื่อสัตย์และมิตรภาพ เพื่อให้
ให้ถูกต้องตามประเพณี พระองค์ได้เสด็จครั้งโดยพระบาทเป็นทางไกล
ไปยังถิ่นต่าง ๆ ของประเทศ เสวยอาหารที่ชาวนาและชาวประมงนำ
มาถวาย การซุกซนของพระองค์ทำให้ทรงมีความรู้ทางด้านภูมิศาสตร์
ซึ่งเป็นสิ่งหายากในขณะนั้น เพราะเหตุว่าการคมนาคมลำบากมาก
พระองค์ทรงสามารถสนทนากับชนชั้นสามัญชน ทำให้ทรง
ทราบถึงจิตใจ และความต้องการของประชาชนเหล่านั้นได้เป็นอย่างดี
ยากที่ผู้ปกครองประเทศโดยทั่วไปจะสามารถกระทำเช่นนั้นได้

ทางด้านพระศาสนา ความเลื่อมใสและความขยันหมั่นเพียร ก็
ทำให้พระองค์ทรงศึกษาต่อไป แต่พระองค์ได้ทรงใช้สามัญสำนึก และ
มีพระทัยค้นหาเหตุผลอย่างแท้จริงอยู่เสมอ วัดส้มอรายที่พระองค์
ประทับอยู่ มีชื่อในปัจจุบันว่าวัดราชาธิวาส วัดนี้ตั้งอยู่บนฝั่งซ้ายของ
แม่น้ำเจ้าพระยา ปัจจุบันอยู่ในถิ่นที่มีประชาชนอาศัยอยู่อย่างหนา-
แน่น แต่ในขณะนั้นกรุงเทพฯ ยังเล็กกว่าสมัยนั้นมาก และวัดส้มอราย
ก็ตั้งอยู่ห่างจากศูนย์กลางของเมืองหลวง คืออยู่ในป่าอันเงียบสงบ
สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎมาประทับอยู่กับคณะสงฆ์อรหันต์ตามราชประเพณี
พระภิกษุที่บวชเพียงไม่กี่เดือน ย่อมไม่สามารถศึกษาได้มาจากพระ
สงฆ์คามวาสี ผู้ชำนาญในการสอนภาษาบาลีและเขี้ยวชาญพระไตรปิฎก
แต่พระสงฆ์อรหันต์ซึ่งชำนาญในทางบำเพ็ญสมาธิ ถ้ามศิษย์ที่ฉลาด

ก็อาจสามารถเรียนได้อย่างรวดเร็ว และนำเอาวิธีการนั้นไปใช้เพื่อความ
สำเร็จในกิจการด้านอื่น ๆ ได้

การบำเพ็ญสมาธิ เป็นระบบการควบคุมลมหายใจเข้าออกตลอด
จนวิธีการอื่น ๆ เพื่อนำไปสู่การควบคุมจิตใจ ทำตนให้ว่างสูญเปล่า
และเข้าฌาน วิธีนี้ทำให้พระพุทธรูปทรงสามารถตรัสรู้พระโพธิญาณ
และทรงวางรากฐานแห่งพุทธศาสนา แต่เรื่องเช่นนี้มักเกิดขึ้นในถ้ำที่
ห่างไกลและเป็นเวลานานมาแล้ว พระพุทธรูปทรงมีพระชนมอยู่ทาง
ภาคเหนือของประเทศอินเดียในระยยะพุทธกาล ความมุ่งหมายของพระ-
สงฆ์ในประเทศไทยในพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ย่อมจะไม่สูงส่งถึงปานนั้น
สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎทรงศึกษาอย่างไม่เห็นตเห็นหย แล่ดงไปเยี่ยม
ตามวัดต่าง ๆ และศึกษาจากอาจารย์ที่เหมาะสมที่สุดเกี่ยวกับวิธีการ
ต่าง ๆ ในการบำเพ็ญสมาธิ ซึ่งในระยะต่อมาพระองค์ก็ได้ทรงเป็นผู้
เชี่ยวชาญในด้านนั้น การบำเพ็ญสมาธิทำให้พระสติปัญญาของ
พระองค์เฉียบแหลมยิ่งขึ้น แต่อิทธิฤทธิ์กล่าวกันว่าแม้แต่ก่อนนั้น หาย
ไปอยู่เสียที่ไหนแล้ว

พระองค์ตั้งพระทัยที่จะคนควาให้มากยิ่งขึ้น เกี่ยวกับประวัติความ
เป็นมาของการบำเพ็ญสมาธิ และคำสั่งสอนของพระพุทธรูปเกี่ยวกับ
เรื่องนี้ พระภิกษุที่วัดสมอรายไม่อาจถวายเป็นความกระจำแต่พระองค์
ได้ เพราะเหตุว่า ท่านเหล่านั้นไม่นิยมการคนควาและการศึกษา
ตำหรับตำรา

ดังนั้น พระองค์จึงเสด็จกลับมาประทับที่วัดมหาธาตุและเริ่มทรง
 ศึกษาภาษาบาลี ต่อมาพระองค์ทรงสามารถตอบปัญหาข้อได้ว่า
พระพุทธรูปขององค์ทรงตั้งสอนวิชาเพณีสมาธิ ก็เพื่อกะทำให้จิตใจบริสุทธิ์
สามารถแลเห็นความจริงได้ถ่องแทียงชน และอาจละทิ้งสิ่งทุกอย่าง
ได้โดยสิ้นเชิง ถ้าจะใช้ถ้อยคำสำหรับชาวตะวันตก การบำเพ็ญสมาธิ
ก็คือการวิจารณ์จิตใจตนเอง แต่ความจริงมีความหมายยิ่งกว่านั้น คือ
เป็นวิชาที่จะเข้าถึงจุดหมายได้อย่างรวดเร็ว ต่อจากนั้นนักคิดการ
 ล้ำวอดผลที่ได้ โดยย้อนกลับไปทีละชั้น เพื่อให้แน่ใจว่าลำดับที่ควร
 จะเป็นนั้นสมควรและติดต่อกันอย่างถูกต้อง

หลังจากทรงศึกษาอยู่เป็นเวลา ๓ ปี สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎก็ทรง
 ผ่านการสอบได้ภาษาบาลี และทรงเรียนสำเร็จ ในระยะนั้นนอกจาก
 ทรงทราบภาษาบาลีเป็นอย่างดีแล้ว ยังทรงทราบพระไตรปิฎกอย่าง
 แตะกานอีกด้วย

พระเชษฐาต่างพระมารดาของพระองค์ คือพระบาทสมเด็จพระ-
 นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงฝากฝังในพระศาสนาและสนับสนุนพระทัยเป็นอย่างดี
 ในกิจการของสงฆ์ พระองค์ทรงยินดีที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎทรงมีความรู-
 อย่างเยี่ยมยอด จึงทรงแต่งตั้งให้พระองค์ดำรงตำแหน่งประธานคณะ-
 กรรมการตรวจสอบภาษาบาลี เนื่องจากการศึกษาภาษาบาลีเกี่ยวข้องกับ
 กับการแปลความหมายในพระไตรปิฎก จึงหมายความว่าสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎ
 ทรงมีส่วนร่วมในการควบคุมการตั้งสอนพุทธศาสนาแต่พระภิกษุ

โดยทั่วไป

แม้ว่าจะทรงประสบความสำเร็จเช่นนั้น . . . ระยะเวลาเป็นระยะที่
 สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎเสด็จพระทัยมาก การศึกษาอย่างขมก้มขม้มมันได้แต่
 ให้พระองค์ทรงทราบว่าในพระไตรปิฎกนั้นมีการสั่งสอนหลายอย่าง และ
 พระองค์อาจทรงคิดว่าบางอย่างไม่ถูกต้องตรงร่องรอยเดิมก็ได้ มีอยู่อย่าง
 หนึ่งที่พระองค์แน่พระทัยก็คือว่า พระสงฆ์ไทยในขณะนั้นเป็นตัวอย่าง
 อันน่าเสียใจของคณะสงฆ์ที่พระพุทธองค์ทรงตั้งขึ้นเพื่อประกาศและสืบ
 คำสั่งสอนของพระพุทธองค์ กิจพิธีสงฆ์ที่กระทำกระทำการอย่างแค้น ๆ
 ไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย วินัยที่ขาดตกบกพร่อง พระภิกษุหลายรูป
 ได้ประพฤติตนไม่ดี คงมีแต่เพียงไม่กี่องค์ที่สนใจในการศึกษา ชั้นแรก
 พระองค์คงพระทัยที่จะทรงลาผนวช เพราะทรงสังเกตเห็นว่าการอยู่ท่าม
 กลางพระภิกษุอื่น ๆ ที่ไม่ตั้งใจปฏิบัติตามกฎวินัยนั้นคือการล่อลวงทาง
 ศาสนา ด้วยความโศกเศร้าเช่นนั้น พระองค์จึงทรงนำดอกไม้ธูปเทียน
 เข้าไปในพระอุโบสถต่อพระพักตร์พระพุทธปฏิมากร ปิดทองขนาดใหญ่
 ซึ่งอยู่ไกลแต่อ่อนโยน และส่องแสงเรืองรองอยู่ท่ามกลางความมืดสลัว
 พระองค์ถวายดอกไม้ธูปเทียน และวิงวอนขอให้เทพดาจงสำแดงเครื่อง
 หมายเป็นการแนะนำแด่พระองค์

เทพดาเหล่านั้น ล้วนเคยเป็นเทวดาในศาสนาฮินดูมาก่อน และ
 ตามนัยที่เชื่อกันกว่าได้หันมานับถือพุทธศาสนา และกลายเป็น
 เทวดาที่ควบคุมปรากฏการณ์แห่งธรรมชาติไป เทวดาเหล่านั้นจึงแตก

ต่างจากพระอิศวรและพระนารายณ์อย่างมากมาย พระผู้เป็นเจ้าทรง ๒
 องค์นั้นยังทรงรักษาลักษณะดั้งเดิมไว้ ตลอดจนมีพราหมณ์และสำนักศิษย์
 เป็นผู้เคารพบูชา ยากที่จะกล่าวได้ว่า ขณะนั้นสมเด็จพระเจ้าพำมังกูฏทรง
 นึกถึงเทวดาเหล่านั้นอย่างไร พระองค์อาจจะเหมือนกับคนทั้งหลายใน
 ขณะนั้น คือทรงเชื่อในเทวดาและหวังว่าเทวดาคงจะตอบสนองความ
 ปรารถนาของพระองค์ แต่ในเบื้องปลายแห่งพระชนมายุพระองค์ก็ทรง
 คิดว่าเทวดาเหล่านั้นไม่มีตัวตน เป็นแต่เพียงสัญญาลักษณที่มนุษย์คิดขึ้น
 เมื่อดต้องการจะติดต่อกับสิ่งทมนั้นเชื่อว่าอำนาจเหนือตน การศึกษาของ
 พระองค์อาจทำให้พระองค์เล็งเห็นความคิดดังกล่าวได้แล้ว และด้วย
 เหตุนี้ในขณะนั้นพระองค์จึงอาจไม่ได้วิงวอนต่อเทวดาแต่ประการใดเลย
 แต่ทรงกระทำกิจพิธีเพื่อให้พระหทัยสงบ พระสติปัญญาปลอดโปร่ง
 และพระปณิธานมั่นคงยิ่งขึ้นเท่านั้น

ต่อมาออกเสด็จน้อย พระองค์ทรงทราบว่ามีเจ้าอาวาสวัดหนึ่ง
 ซึ่งมีความรู้ทางหลักพระพุทธศาสนา และพระวินัยเป็นอย่างดี พระองค์
 จึงเสด็จไปสนทนาด้วย และทรงเลื่อมในความรู้อันสูงนูนเป็น
 อย่างยิ่ง ท่านเจ้าอาวาสนั้นเป็นมอญ บวชในภาคใต้ของประเทศพม่า
 แล้วจึงย้ายเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ ๓ คณะสงฆ์มอญไม่ต้องดกระกำ
 ลำบากเช่นคณะสงฆ์ไทย จึงยังคงกระทำกิจพิธีสงฆ์แบบสมัยโบราณ
 ได้อย่างถูกต้อง สมเด็จพระเจ้าพำมังกูฏตกลงพระทัยที่จะปฏิบัติตามกฎวินัย
 ของพระสงฆ์มอญอย่างเข้มงวด แม้ในรายละเอียดเล็กน้อยเช่นการ

ออกถ้ำเนียงภาษาบาลีและการครองผ้า แต่พระองค์ไม่อาจกระทำเช่นนั้น
ได้ทั่วตมหาราช เพราะเหตุว่ากฎที่นั้นไม่เหมือนกัน จึงเสด็จกลับไป
ประทับที่วัดส้มอราย อันเป็นที่ซึ่งพระสังฆมอสรเสด็จว่า

คณะสังฆมอญเข้มงวดมาก เกี่ยวกับการอุปสมบทพระภิกษุสงฆ์
คือต้องกระทำในสถานตอนกำหนดไว้ พนดินเองก็อาจไม่บริสุทธิ์เสมอ
ไป นายอัมตักว่า และการอุปสมบทบนแพกลางน้ำย่อมเป็นสังฆมอญ
อย่างแท้จริง สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎไม่แน่ว่า การอุปสมบทของ
พระองค์จะบริสุทธิ์ จึงทรงอุปสมบทที่ใหม่ อัครกษัตริย์บนแพกลางแม่น้ำ
เจ้าพระยาหน้าวัดส้มอราย

พระองค์สนพระทัยในวินัยสงฆ์เช่นเดียวกัน กฎที่ ๒๒๗ ข้อ
ย่อมมีเหตุผลอันสมควรทุกข้อ และแม้จะไม่สะดวกเพียงไร พระสังฆ
ก็ไม่บังควรจะละเลยต่อกฎเหล่านั้น

ถึงแม้ว่าการปฏิบัติตามกฎจะสำคัญสักเพียงไร สิ่งที่สำคัญกว่า
นั้นยังมีอยู่ ถ้าไม่สมควรในการละเลยกฎเล็กน้อย ก็ยังไม่สมควร
หนักขึ้นไปอีกที่จะละเลยต่อกฎใหญ่ ๆ ซึ่งห้ามการปล่อยตนเองไปตาม
สบาย พระสังฆไม่สมควรที่จะพอใจต่อการพ้นทุกข์ของตนเท่านั้น การ
หลีกเลี่ยงต่อความชั่วก็ยังไม่เพียงพอ พระสังฆจึงต้องประพฤติตนให้เป็น
ตัวอย่างในทางความดี ความเมตตากรุณา ความเฉลียวฉลาด การ
สนใจหาความรู้ ตลอดจนคอยช่วยเหลือผู้อื่นอยู่เสมอ หงบรรดาพระภิกษุ
อื่น ๆ และประชาชนธรรมดา เพื่อต่อสู้กับต้นเหตุแห่งความทุกข์ และอวิชชา

สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎ ทรงมีดำรัสฯ ประทาน ๓๐ รูป ทั้งพระและ
 สามเณร พระองค์ประทานคำสั่งสอนแก่ท่านเหล่านั้นอย่างสม่ำเสมอ
 บางรูปก็ติดตามพระองค์มาจากวัดมหาธาตุ แต่บางรูปก็เพิ่งจะเข้ามา
 มอบตนเป็นศิษย์ นอกจากนั้นก็มีประชาชนธรรมดาอีกจำนวนหนึ่ง
 ที่ชอบเข้ามาฟังธรรมเทศนาของพระองค์

ศิษย์ของพระองค์ที่วัดสมอราย ดำรงชีวิตอยู่ตามวินัยอย่าง
 เข้มงวด ศึกษาพระไตรปิฎกทุกแห่งทุกมุม ตรวจตราพระไตรปิฎกทุก
 ข้อความเพื่อให้แน่ใจว่าตนตีความหมายไปนั้นถูกต้อง ก่อนที่จะสอน
 ให้ศิษย์เหล่านั้นทราบถึงการบำเพ็ญสมาธิขั้นสูง พระองค์โปรด
 ให้ท่านเหล่านั้น เข้าใจถึงความมุ่งหมายของการบำเพ็ญสมาธิเสียก่อน
 ถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎทรงอ้างเป็นตัวอย่างเสมอ ก็คือขอให้พระภิกษุ-
 ดังซึ่งบำเพ็ญตนเสมือนกับภิกษุสงฆ์ในสมัยพุทธกาล

ประเพณีอันหนึ่งของพุทธศาสนาในระยะต้น ๆ เป็นที่พอพระ-
 ทัยของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎมาก ประเพณีนั้นก็คือการรุดงค์ไกล ๆ ไป
 แฝงแฝงพระศาสนายังท้องถิ่นต่าง ๆ ในปัจจุบันเราอาจเข้าใจได้ยากว่า
 เพราะเหตุใดรุดงค์ไกล ๆ จึงเป็นสิ่งจำเป็น เพราะเหตุที่เราอาจติดต่อกับ
 ประชาชนทั้งประเทศให้ได้อย่างรวดเร็ว ดังเช่นทางด้านวิทยุและ
 หนังสือพิมพ์ ถ้าต้องการให้เร็วยิ่งขึ้น เราก็อาจเดินทางไปโดยเครื่องบิน
 หรือรถยนต์วิ่งเมืองใหญ่ ๆ และประกาศแก่ประชาชนเหล่านั้นทาง
 เครื่องขยายเสียงอย่างทุกวันนี้ เวลานานยังไม่มี

สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎเหมือนกับพระพุทธองค์ คือไม่ทรงมีเครื่อง
 มือเช่นนั้น พระองค์ต้องเสด็จจากหมู่บ้านหนึ่งไปยังอีกหมู่บ้านหนึ่ง
 ต้องทรงหยุดเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับพระภิกษุตามท้องถิ่นบ่อย ๆ
 และต้องทรงตั้งส่อนแก่ประชาชนด้วยถ้อยคำสั้น ๆ ง่าย ๆ ที่เขาอาจเข้าใจ
 ได้ การที่พระองค์เสด็จดำเนินด้วยพระบาท หรือด้วยเรือด้าวแต่เพียง
 พระองค์เดียวหรือกับพระภิกษุออก ๒-๓ รูป ก็ย่อมไม่มีสิ่งใดที่จะแสดง
 ว่า พระองค์แตกต่างไปจากพระภิกษุสามัญเลย พระองค์มักจะเสด็จไป
 ประพาสราชธานีเก่า คือกรุงศรีอยุธยา นอกจากนั้นก็เสด็จไปตาม
 จังหวัดต่าง ๆ ที่ไม่อยู่ห่างไกลจนเกินไปนัก พระองค์เคยเสด็จไปถึง
 เมืองสุโขทัย ซึ่งอยู่เหนือกรุงเทพฯ ๖ ชั่วโมงกว่า ๒๐๐ ไมล์ ณ ที่นั้น
 ใน พ.ศ. ๒๓๗๖ พระองค์ได้ทรงค้นพบโบราณวัตถุศิลา ๒ ชิ้นของ
 พ่อขุนรามคำแหง ท่ามกลางซากโบราณวัตถุสถาน พ่อขุนรามคำแหง
 ทรงเป็นมหाराชของชาติไทยในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ โบราณวัตถุชิ้น
 หนึ่งคือพระแท่นมนังคศิลา ซึ่งเป็นราชบัลลังก์หรือแท่นพิพากษา
 อรรถคดี อีกชิ้นหนึ่งเป็นแท่นหินจารึกด้วยอักษรโบราณ พระองค์
 โปรดให้ย้ายโบราณวัตถุทั้งสองชิ้นลงมายังกรุงเทพฯ ๖ ทรงวางพระ
 แท่นมนังคศิลาไว้ใต้ต้นมะขามใหญ่ ในบริเวณวัดส้มอราย และมักจะ
 ขึ้นประทับบนนั้นเพื่อแสดงพระธรรม ถ้าหวั่นจารึกเราจะเห็นว่า
 ข้อความเหล่านั้น ได้กลายเป็นเครื่องนำพระจริยาวัตรของพระองค์ในอีก
 หลายปีต่อมา เมื่อเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้จะไม่โปรดในการที่
สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎทรงประพาศตามอย่างพระภิกษุมอญ ทั้งในด้านการ
ครองจีวรและอุบายตร แต่ทรงรู้สึกยินดีในการที่พระองค์ทรงควบคุม
ให้พระธรรมวินัยเข้มแข็งขึ้น ตลอดจนความรู้ในด้านพระไตรปิฎก จึง
โปรดพระราชทานวัดให้แก่เจ้าฟ้ามงกุฎ เพื่อเป็นที่ซึ่งพระองค์จะได้ทรง
มือทรพลงชน

วัดที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานนี้ มีนาม
ว่าวัดบวรนิเวศ เป็นวัดที่พระบิดาลองคหนิงของพระองค์ได้เริ่มสร้างชน
เมื่อ ๒-๓ ปีมาแล้ว แต่พระบิดาลองคหนิงได้สิ้นพระชนม์ไปเสียก่อน
ทว่าก็จะสร้างสำเร็จ และขณะนั้นงวดนวกแหบจะไม่มีผู้อาศัยอยู่เลย คือ
มีคณะสงฆ์พำนักอยู่ไม่เกิน ๕ รูป พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ทรง
สร้างวัดนจนสำเร็จ และทรงสร้างอาคารแบบฝรั่ง ๓ ชั้นถวายเป็นพระ
อนุชาผู้จะทรงเป็นเจ้าอวารสองค์ใหม่ ในวันที่ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๓๘๐
สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎได้เสด็จโดยเรือพระที่นั่งกนหลวงคาแดง ห้อมล้อม
ด้วยพระภิกษุสาวกของพระองค์ในเรืออีกหลายลำ ตรงไปยังวัดนั้น

ขบวนเสด็จทางนาน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ทรงควบคุม
โดยตรง และโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระอิสริยยศทุกประการแด่
สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎเสด็จมอรัชทายาทแห่งราชบัลลังก์ ขณะนั้นพระโอรส
ผู้ทรงมีความสามารถของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ได้สิ้นพระชนม์
ไปแล้ว และมีกล่าวกันว่าพระองค์ทรงใช้โอกาสนี้ เพื่อแสดงว่าเมื่อ

พระองค์สวรรคตแล้ว สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎก็สมควรที่จะเสด็จขึ้นเสวย-
ราชสมบัติต่อไป

ขณะที่ทรงดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส แห่งวัดบวรนิเวศ สมเด็จพระ
เจ้าฟ้ามงกุฎก็ทรงมีอิทธิพลต่อคณะสงฆ์อย่างมากมาย สำนักศิษย์หลาย
รูปจากวัดสมอรายได้ตามมาพำนักอยู่กับพระองค์ และพระองค์ได้ทรง
ตั้งนิกายใหม่ขึ้น เพื่อจะปฏิรูปพระพุทธศาสนา ในชั้นแรกคณะสงฆ์
ก็ยังไม่ได้แยกออกมาจากนิกายเดิม แต่ต่อมาจึงได้แยกออกมาเป็นนอ
กนิกายหนึ่งต่างหาก มีนามว่า “ธรรมยุต” เพื่อเป็นเครื่องเตือน
สาวกว่าพึงอิงอยู่กับพระธรรม พระสงฆ์นิกายนี้งดเว้นการปฏิบัติต่าง ๆ
ที่ไม่เป็นเหตุผล แต่ได้ทำสืบต่อกันมาตามประเพณี ในขณะที่เดียวกันก็
ไม่ปฏิบัติตามกฎในพระวินัยอย่างไม่ลืมหูลืมตา แต่พยายามที่จะคำนึง
ถึงความหมายของกฎเหล่านั้นเสมอ พระสงฆ์คณะธรรมยุตต้องเข้าใจ
บทสวดมนต์ที่ตนท่องบ่นอยู่ ตลอดจนเหตุผลของพระวินัยที่ตนต้อง
ปฏิบัติตาม และความหมายของสิ่งต่าง ๆ ที่ตนกระทำลงไป กล่าว
โดยย่อ พระธรรมที่ตนพึงอิงก็คือพระธรรมอันบริสุทธิ์ที่พระพุทธองค์
ทรงตรัสสั่งสอน ไม่มีมลทินใด ๆ มาแปดเปื้อนอยู่ สมเด็จพระเจ้าฟ้ามง
กุฎไม่มีพระประสงค์ให้สำนักศิษย์ของพระองค์ เชื่อมตามพระองค์อย่าง
ปราศจากความคิด ถ้าสงสัยสิ่งใด การพิจารณาถึงสิ่งนั้นอย่างรอบคอบ
โดยไม่นำตนเองเข้าไปพัวพันแล้ว ก็อาจนำไปสู่คำตอบที่ถูกต้องได้

หน้าที่อันสำคัญที่สุดของพระสงฆ์ ในคณะธรรมยุติกนิกาย ก็คือความ
รอบรู้ในเรื่องที่เกี่ยวกับพระไตรปิฎก สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎได้ทรงตั้งโรงเรียน

เรียนภาษาบาลีชนทวีตบวรนิเวศ โดยทรงได้รับความช่วยเหลือจาก
บรรดาผู้รททที่สุดในประเทศไทย แต่น่าเสียดายว่าพระคัมภีร์ที่มอยู่
ในขณะนั้นกมทงผิดและไม่สมบูรณ์ แม้ว่าจะพยายามกันสักเพียงไร
ก็ยังไม่สามารถจะทดแทนพระคัมภีร์ซึ่งขาดหายไป เมื่อครั้งเสด็จกรุง
ศรีอยุธยาได้

บางครั้งกมสมณทูต จากประเทศที่นับถือพุทธศาสนาเถรวาท
ไปยังออกประเทศหนึ่ง เพื่อให้หรือขอความช่วยเหลือ ซึ่งในอดีตที่เคย
มีการแลกเปลี่ยนแบบนหลายครั้งระหว่างเกาะลังกา และประเทศไทย
ในพุทธศตวรรษที่ ๑๙ และ ๒๐ เมื่อเชื่อกันว่าเกาะลังกาเป็นแหล่งของ
พระพุทศาศาสนาที่บริสุทธิ์ พระสงฆ์ไทยก็ไปยังเกาะลังกาเพื่อศึกษา
และกลับมาสั่งสอนยังประเทศไทย ในปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓ เมื่อ
คณะสงฆ์ลังกาเสื่อมโทรม พระสงฆ์ไทยก็ไปยังเกาะลังกาเพื่อช่วยสร้าง
คณะสงฆ์ชนใหม่

ใน พ.ศ. ๒๓๘๓ พระสงฆ์ลังกา ๕ รูป ได้เดินทางเข้ามาบูชา
พุทธสถานที่สำคัญในประเทศไทย เนื่องจากพระสงฆ์เหล่านั้นอาจติดต่อ
ได้กับชาวไทยแต่ทางภาษาบาลีอย่างเดียว พระสงฆ์เหล่านั้นจึงพำนัก
อยู่ทวีตบวรนิเวศ สืบแต่เจ้าพำมงกุฎมัททรวงศ์สนทนากับพระสงฆ์ลังกา
เหล่านั้นเสมอ เพื่อทรงซักถามเกี่ยวกับประเพณีทั้งหมดของคณะสงฆ์
ลังกา ต่อจากนั้นพระองค์จึงทรงส่งสมณทูตไปยังเกาะลังกา ประกอบด้วย
ด้วยสงฆ์ ๕ รูป ทัดดเลือกจากสำนักศิษย์ที่ที่สุดของพระองค์ สมณทูต
ไทยพักอยู่ที่เกาะลังกา ๑ ปี เพื่อสอบถามเกี่ยวกับภาวะของพุทธศาสนา

หนึ่และรวบรวมนักเขียนมาช้่อมแซมพระไตรปิฎกที่เมืองไทย เมื่อ
 คณะสงฆ์ชุดนี้กลับมา กษัตริย์มาด้วย ๕๐ เล่ม ออกให้หนังสือสมณ-
 ทัตไทยไปเกาะลังกาอีก เพื่อคนพระคัมภีร์เหล่านั้นและยืมมาใหม่
 ๓๐ เล่ม เมื่อสมณทัตชุดนี้กลับมายังประเทศไทยใน พ.ศ. ๒๓๘๗
 ได้พาเอาพระสงฆ์และชาวลังกาจำนวนหนึ่งกลับมาด้วย ท่านเหล่านั้น
 ส่วนพำนักอยู่ที่วัดบวรนิเวศ สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎได้ทรงปรึกษากับท่าน
 เหล่านี้ และเริ่มทรงมีสมณศาสน์ติดต่อกับบรรดาพระภิกษุลังกาที่คงแก่
 เรียนที่สุดเกี่ยวกับทางด้านหลักธรรมของพระพุทธศาสนา และวินัยทุก
 ด้านทุกมุม ในระยะต่อมาประเพณีของพระสงฆ์ลังกาซึ่งทำให้สมเด็จพระ
 เจ้าฟ้ามงกุฎทรงเคร่งในการปฏิบัติตามพระสงฆ์มอญยิ่งขึ้น ทั้งสอง
 ประเพณีช่วยให้พระองค์ทรงหันกลับไปยังหลักธรรมที่บริสุทธิ์ ในพระ
 พุทธศาสนา

การสังคายนาพระไตรปิฎกทำให้บรรดานักปราชญ์ทางภาษาบาลี
 ในประเทศไทยต้องทำงานหนักเป็นเวลานานกว่า ๑๐ ปี เมื่อส่วนต่างๆ
 สำเร็จลงก็มีการคัดลอก ในประเทศไทยขณะนั้นตำราภาษาบาลีเขียน
 ด้วยอักษรขอม และการคัดลอกตามทางราชการกำลังทำขึ้นในขณะนั้น
 ก็ใช้วิธีการเช่นเดียวกันนี้ อย่างไรก็ตาม สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎทรงเห็นว่า
 อักษรขอมนั้นอาจอ่านเข้าใจผิดได้โดยง่าย จึงทรงคิดตัวอักษรชนิดใหม่
 สำหรับรับด้านศิษย์ของพระองค์ ตัวอักษรแบบใหม่นี้เขียนแบบมาจาก
 ตัวอักษรในทวีปยุโรป พระองค์ได้โปรดให้ตีพิมพ์ตำราภาษาบาลีขึ้น

หลายเล่มด้วยตัวอักษรแบบนี้ จากแท่นพิมพ์ซึ่งพระองค์ทรงตั้งชนทวด
 บวรนิเวศ เครื่องพิมพ์แท่นนี้เป็นเครื่องพิมพ์เครื่องแรกในประเทศไทย
 ที่นำมาใช้ในกิจการพระพุทธศาสนา ก่อนนั้นคงมีแต่เครื่องพิมพ์ของ
 หมอสอนศาสนาเท่านั้น

ในระยษณนี้ คงมีแต่เพียงคัมภีร์ภาษาบาลีบางเล่มในพระไตร-
 ปิฎกที่แปลเป็นภาษาไทย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า ฯ มีพระ
 ราชประสงค์จะให้แปลเป็นภาษาไทยทั้งหมด และนโยบายเช่นนี้
 ก็เป็นที่ต้องพระทัยของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎเป็นอันมาก เพราะพระองค์
 ก็มิพระประสงค์อยู่แล้ว ที่จะให้ประชาชนส่วนใหญ่เข้าใจหลักธรรมใน
 พระพุทธศาสนา ต่อมาจึงเริ่มมีการแปลพระไตรปิฎกออกเป็นภาษา
 ไทย แต่ก็เสียเวลาหลายปีกว่าจะสำเร็จ

เมื่อยังประทับอยู่ที่วัดส้มทราย สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎได้ทรงรู้จักกับ
 ท่านสังฆราช บัลลภวดี (Pallegoise) ชาวฝรั่งเศส ผู้มีวิสัยทัศน์
 ท่านสังฆราชผู้พูดภาษาไทยได้คล่อง และได้สอนภาษาละตินตลอด
 จนสนทนาเกี่ยวแก่ศาสนาคริสต์กับพระองค์ เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยน
 สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎก็ได้ทรงสอนภาษาบาลีแก่ท่านสังฆราช และทรงช่วย
 ในการแต่งพจนานุกรมเล่มใหญ่ ภาษาไทย-ละติน-ฝรั่งเศส-อังกฤษ
 แม้ที่ท่านทั้งสองจะไม่มีศรัทธาไม่ต่อกัน แต่ก็มีคารมคารพซึ่งกัน
 และกันเป็นอย่างมาก และคงเป็นมิตรต่อกันตราบจนท่านสังฆราช
 ถึงแก่อสัญกรรมใน พ.ศ. ๒๔๐๕

ณ วัดบวรนิเวศ สมเด็จพระเจ้าพ้ามงกุฎได้ทรงติดต่อกับหมอสอน
 ศาสนานิกายโปรเตสแตนต์ที่ชาวอเมริกัน คือ ดร. คาสเวลล์ (Caswell)
 บรัดเล (Bradley) และ เฮ้าส์ (House) พระองค์ได้ทรงศึกษา
 ภาษาอังกฤษกับท่านเหล่านั้น และทรงเรียนพูดและเขียนได้อย่าง
 คล่องแคล่ว แม้ว่าจะไม่สันทัดนัก พวกหมอสอนศาสนาได้ช่วยเหลือ
 ให้พระองค์ทรงศึกษาในวิทยาการสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชา
 ภูมิศาสตร์และดาราศาสตร์ซึ่งพระองค์สนพระทัยเป็นอย่างมาก นอกจากนี้
 ท่านเหล่านั้นยังแนะนำให้พระองค์ทรงศึกษาศาสนาเปรียบเทียบ และ
 ถวายหนังสือให้พระองค์ทรงยืมด้วย สมเด็จพระเจ้าพ้ามงกุฎทรงส่งหนังสือ
 มาจากต่างประเทศเสมอ ทรงอ่านอย่างกระตือรือร้นและค้นหาถึง
 หนังสือเหล่านั้นกับบรรดาหมอสอนศาสนา พระองค์ทรงเห็นว่ามีสิ่ง
 อยุ่เป็นอันมากในศาสนาคริสต์เตียน เพราะธรรมเนียมในศาสนานี้
 ก็คล้ายคลึงกันมากกับธรรมเนียมในพระพุทธศาสนา แต่ความเชื่อถ
 บางข้อเป็นต้นว่า ทศกัณฐกับพระผู้เป็นเจ้ากุงยาก รายงานของหม
 สอนศาสนาได้กล่าวถึงปัญหาที่น่าจะอื้ออวนที่ถูกชาวไทยตั้งกระทูตาม
 เป็นต้นว่า “พระเจ้าจะประทานโทษแก่ผู้ฆ่าคนตาย และให้รางวัล
 แก่เขาเสมือนกับผู้ที่ทำดีหรือไม่ ถ้าพระองค์กระทำดังนี้ พระองค์ไม่
 ยุติธรรม” “ถ้าพระเจ้าเป็นพระบิดาของประชาชนทั้งหมด เหตุใด
พระองค์จึงไม่แสดงพระประสงค์ของพระองค์แก่ชาวตะวันตก เช่นเดียวกับ
กับชาวตะวันออก” “ถ้ามีปาฏิหาริย์ทำให้บรรพบุรุษของท่านนับถือ

ศาสนาคริสต์เดียน เหตุใดท่านจึงไม่แสดงปาฏิหาริย์แก่พวกเรา” “ท่าน
 กล่าวว่าพระเจ้าจะทรงพระพิโรธกับผู้ที่ไม่เชื่อต่อท่าน พระองค์จะเป็น
 พระเจ้าได้อย่างไรถ้าพระองค์ทรงพระพิโรธ” “ทำอะไรเราจึงจะรู้ว่า
 หนังสือของท่านเป็นความจริง ท่านบอกเราว่าดังนั้น และถ้าเราบอก
 ท่านว่าหนังสือของเราก็เป็นความจริง เหตุใดท่านจึงไม่เชื่อเรา ถ้าท่าน
 ต้องการให้เราเชื่อท่าน” สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎทรงคิดว่านิยายหลายเรื่อง
 ในคัมภีร์ไบเบิล “ไม่ถูกต้องกับสิ่งที่ควรจะเป็น” พระองค์ได้รับสั่งกับ
 สหายของพระองค์ขุนบถศาสนาคริสต์เดียนหลายครั้งว่า “สิ่งที่ท่าน
 สั่งสอนให้ประชาชนกระทำนั้นน่าชม แต่สิ่งที่ท่านสั่งสอนให้ประชาชน
 เชื่อนั้นโง่เขลา”

แต่ตามนิยายที่โง่เขลาอยู่หลายเรื่องในคัมภีร์ไบเบิล ก็มีนิยาย
 เช่นนั้นเช่นเดียวกันในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา นักแต่งหนังสือใน
 พุทธศาสนาเชื่อว่าโลกเรานั่นแบนแบน อยู่ล้อมรอบภูเขาอันเป็น
 จุดศูนย์กลางและเป็นทีประทับของเทวดา ความคิดเช่นนี้ย่อมตรงกัน
 ข้ามกับวิทยาศาสตร์ และสามัญสำนึกเช่นเดียวกับเรื่องการสร้างโลก
 ในคัมภีร์ไบเบิล สิ่งที่ผิดแปลกเช่นนี้สมควรที่จะมองข้ามไป แล้วเราก็
 จะได้เห็นพระธรรมอันบริสุทธิ์ได้ การศึกษาพระคัมภีร์อย่างพินิจ
 พิจารณาให้ถูกต้องตามเหตุผล ไม่ใช่เฉพาะทางด้านความเลื่อมใส
 ศรัทธาท่านนั้น ที่อาจทำให้เราได้เห็นพระธรรมอันบริสุทธิ์ได้ แต่
 อย่างไรก็ตาม เราอาจเห็นได้ว่า พระคัมภีร์ในพุทธศาสนานั้นแสดงความคิด

ที่แตกต่างกันมาก อันอาจแยกออกได้เป็น ๒ ทาง

ทางหนึ่งมุ่งไปในทางเลื่อมใสศรัทธา ในคัมภีร์เหล่านี้ พระพุทธองค์เป็นเสมือนพระผู้เป็นเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ ทรงแสดงปาฏิหาริย์เหาะเหินไปในอากาศ ทรงทรมานให้บรรดาเทพดาหิ้นกลับมานับถือพุทธศาสนา และทรงสั่งสอนเวทมนต์คาถาให้ผู้นับถือพระองค์ปรามปราม ยุกยไต่ ผู้นับถือพุทธศาสนาแบบนี่ย่อมเคารพบูชาพระองค์ด้วยความเลื่อมใสศรัทธาชนิดที่ไม่คำนึงถึงเหตุผล และพระองค์เองก็ยอมยินดีรับคำสรรเสริญเยินยอที่โง่เขลาที่สุดอย่างเต็มพระทัย

อีกทางหนึ่งก็คือความคิดที่คำนึงถึงมนุษยธรรมและเหตุผล พระพุทธองค์ทรงเป็นมนุษย์สามัญ เป็นครูที่ฉลาดและอ่อนโยน ทรงฝึกหัดอำนาจทางจิต จนถึงขั้นพิเศษโดยที่ไม่ต้องอาศัยสิ่งนอกเหนือธรรมชาติเลย ความหลุดพ้นจากทุกข์ทรมานที่พระองค์ทรงสั่งสอนก็คือความดีและสามัญสำนึกที่นำไปยังผลถูกต้อง ประชัญหาที่มีอยู่ในคำสั่งสอนก็ล้วนเต็มไปด้วยเหตุผลและแน่นอนทุกขทรมานย่อมเกิดจากวัตถุ น้อยยิ่งกว่าทางด้านจิตใจ สิ่งต่างๆ เป็นต้นว่า ตัณหา รากะ ความเกลียด วิชา ความโกรธและความโหดร้าย อวิชา ความเชื่อถือโง่เขลา และความเกียจคร้าน สิ่งเหล่านี้ถ้าควบคุมได้แล้ว ทุกขทรมานก็จะลดน้อยลง และถ้ากำจัดให้หมดสิ้น ทุกขทรมานก็จะสูญหายไปด้วย

ในบทความซึ่งความคิดเช่นนี้มีอยู่ ก็คงเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธองค์อย่างแท้จริง เพราะเหตุว่าแสดงความจริง เป็นถ้อยคำของ

ผู้ซึ่งมีเหตุผลอย่างถ่องแท้ แต่เหตุใดบุคคลเดียวกันนั้นจึงอาจยอมรับ
 ความโง่เขลาที่มิปรากฏอยู่ในบทความตอนอื่น ๆ ได้ สมเด็จพระเจ้า
 มงกุฎได้ทรงทราบมาแล้วว่า ถ้อยคำที่ผิด ๆ อาจเข้ามาอยู่ในสมุดที่
 คัดลอกกันต่อลงมาได้อย่างไร และทรงทราบด้วยว่าระยะเวลาระหว่าง
 ที่พระพุทธองค์ทรงพระชนม์อยู่กับระยะเวลาที่เขียนพระคัมภีร์เหล่านั้นขึ้น
 เป็นครั้งแรกนั้นห่างกันถึง ๔๐๐ ปี และระยะ ๔๐๐ ปีนี้เป็นเวลาที่คา
 ลังสอนของพระพุทธองค์ ได้ผ่านจากส่วนหนึ่งไปยังอีกส่วนหนึ่งทางความ
 ทรงจำ บรรดาพระภิกษุสงฆ์ที่ใช้ชีวิตจําานได้ปฏิบัติหน้าที่ของตน
 อย่างดีเลิศ แต่ในขณะที่เดียวกันก็ต้องท่องจำคัมภีร์วรรถกถาและการ
 ยกตัวอย่างเพื่อสั่งสอนแก่ประชาชนทั่วไปด้วย สิ่งเหล่านั้นอาจเข้ามา
 ประปนอยู่กับพระพุทธวจนะ และทำให้เข้าใจผิดคิดไปว่าเป็นคำสั่งสอน
 ของพระพุทธองค์ไป การปลอมแปลงเช่นนั้นแม้ว่าจะเกิดขึ้นโดยไม่ได้
 ตั้งใจ แต่ก็ย่อมเป็นการประทุษร้ายต่อความหมายอันแท้จริงแห่ง
 พระพุทธศาสนา และความผิดพลาดในการคัดลอกต่อ ๆ กันลงมาอีก
 หลายร้อยปี ก็ยังทำให้พระคัมภีร์เหล่านั้นพันเพื่อนมากขึ้นไปอีก

ในบทความตอนหนึ่งซึ่งมีความหมายจับใจและคงเป็นพระพุทธร
 วจนะที่แน่นอน ก็คือพระพุทธองค์ได้ทรงแนะนำถึงการเชื่อถ้อยอย่างระมัด
 ระวัง คือได้ทรงขอร้องต่อสาวศิษย์ของพระองค์ ไม่ให้เชื่อถ้อยความเห็น
 อันใดที่สืบต่อกันลงมาตามประเพณีหรือสอนโดยศาสดาที่นานับถือคนใด
 คนหนึ่ง แม้แต่พระองค์เอง พระองค์กรับสั่งว่าสาวศิษย์เหล่านั้นจำต้อง

ใช้เหตุผลของตนเองวิเคราะห์คำสั่งสอนทุกข้อเสียก่อน

วิธนี้เป็นกฎที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎและสาวกของพระองค์ใช้ และ
ยอมเป็นวิธที่อาจสร้างพระธรรมดั้งเดิมได้ ปฏิหารย์ต่าง ๆ ย่อม
เป็นสิ่งที่กล่าวเกินขอบเขต การอ้างถึงเทวดาและยักษ์ก็เป็นแต่เพียง
นิยายที่เข้ามาปะปนอยู่ในเรื่องราวอันแท้จริง การอ้างถึงรูปสัจฐาน
ของโลกก็เป็นแต่เพียงการเปรียบเทียบ ชาติกต่าง ๆ (แม้ว่าไม่ต้องตาม
คำสั่งสอนของพระพุทธองค์ แต่ที่เทศน์สั่งสอนกันอย่างแพร่หลาย) ซึ่ง
กล่าวว่าพระพุทธองค์ได้ทรงเล่าถึงอดีตชาติของพระองค์ถึง ๕๕๐ เรื่อง ก็
ไม่ใช่ข้อนอกจากนิยายพเนเมืองที่พระสงฆ์รุ่นตน ๆ ใช้เพื่อเทศน์สั่งสอน
ธรรมจรรยา

สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎทรงใช้วิธีอย่างเฉลียวฉลาด เพื่อแสดงถึงความ
ผิดพลาด โดยที่ไม่ต้องทรงแสดงความสงสัยเกี่ยวกับพระพุทธวจนะ
อันแท้จริง คัมภีร์อรธกถาบางเล่มกล่าวว่าพระพุทธองค์ทรงส่งกว่า
บุคคลธรรมดาประมาณ ๕ หรือ ๖ เท่า ถ้าสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎจะทรง
กล่าวว่าสิ่งนั้นเป็นไปได้ ก็อาจทำให้บุคคลหลายคนโกรธเคืองและ
ไม่เห็นด้วย ดังนั้นพระองค์จึงทรงอ้างถึงพระคัมภีร์ที่กล่าวว่าพระพุทธรูป
องค์มักเสด็จเข้าไปในบ้านของบุคคลสามัญ และครั้งหนึ่งทรงเปลี่ยน
จักรกับสำนักศิษย์ ถ้าพระองค์ทรงมีพระกายใหญ่โตมากก็คงจะไม่ทรง
สามารถกระทำกรเช่นนี้ได้

เมื่อสามารถตัดความผิดพลาดออกไปได้ พระธรรมอันบริสุทธิ์

กยอมปรากฏขึ้น และพระธรรมนยอมเป็นกฎที่คณะสังฆกรรมยุตพึง
 ยึดถือ แม้วาการครองจีวร การถือบาตร จะเป็นลักษณะภายนอก
 โดยเฉพาะของคณะสังฆกรรมยุต แต่สิ่งที่สำคัญกว่าอย่างมากมายกคือ
 การศึกษาพระธรรม การไม่เชื่อในโชคกลาง การตั้งใจฟื้นฟูธรรมจริยา
 และกฎต่าง ๆ ให้ถูกต้อง ในสังฆคณะนี้ไม่มีการบอกขายเครื่องวาง
 หรือยาเสน่ห์ การทำนายโชคชะตา การบวงสรวงสังเวทยุติปาจ
 หรือการเล่นละคอนเรื่องชาดก ซึ่งเป็นเครื่องส่นก่นานของบรรดา
 ขรวาสตามงานวัดต่าง ๆ นิยายและการเปรียบเทียบก็จัดแยกออกจาก
 ความจริงอย่างระมัดระวัง พิธีทางพุทธศาสนาไม่มีลัทธิพราหมณ์มา
 เจือปน เพราะเหตุว่าลัทธิหลังนิกคือการเชื่อถือโชคกลางนั่นเอง
 สมเด็จพระเจ้าพำมังกูฎและสาวกของพระองค์ ทรงทำให้วิยาธรรม
 เฟื่องฟูขึ้นใหม่ โดยการอธิบายหลักอันยุ่งยากซับซ้อนแก่ประชาชน
 ส่วนใหญ่ด้วยถ้อยคำที่เข่าเหล่านั้นอาจเข้าใจได้โดยง่าย สันนิษฐานว่า
 พระพุทธศาสนานเป็นมรดกแก่ประชาชนทั้งหมด ไม่ใช่เฉพาะแก่พระ
 สังฆเท้านัน พิธีสังฆแต่ก่อนกมแต่เพียงการสวดมนต์ภาษาบาลี ซึ่งมี
 กฎหัดเพียงบางคนเท่านั้นที่อาจเข้าใจได้ คณะสังฆกรรมยุตได้เพิ่ม
 การสวดมนต์ภาษาไทยลงไป และมีผู้นิยมฟังเป็นจำนวนมาก พระสังฆ
 คณะนโดยาแลวยากอถกศัลหาคือ ไม่พูดเท็จ ไม่ลักขโมย ซ้ำสัตว์
 ตตชีวิต ดมเครื่องทองของเมา และผิดลูกผิดเมีย ได้แนะนำทั้งบรรพชิต
 และคฤหัสถ์ให้แลเห็นถึงความสำคัญของการควบคุมตนเองความเมตตา

กรุณา และความอดทนในชีวิตประจำวัน

ด้วยการคัดเลือกอย่างยุติธรรมและการละทิ้ง สัมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎ
ได้ทรงสร้างพระพุทธรูปศาสนาใหม่ หรืออย่างที่พระองค์ทรงคิดอย่าง
อ่อนน้อมว่าทรงฟื้นฟูพระธรรมดั้งเดิม พระองค์มักบอกลังว่าไม่มีอะไร
ในพุทธรูปศาสนาที่ขัดกับหลักวิทยาศาสตร์ปัจจุบัน พระองค์อาจอ้างกฎ
ทางฟิสิกส์ที่แสดงว่าเหตุเช่นไรย่อมก่อให้เกิดผลเช่นนั้น ถ้ากฎเช่นนั้น
ควบคุมวัตถุทั้งหมดในโลก ก็คงควบคุมทางจริยธรรมด้วย คือกรรม
ทั้งหมดไม่ว่าดีหรือชั่วก็ย่อมมีผลเช่นเดียวกัน ติดตามมาโดยหลีกเลี่ยง
ไม่ได้ แม้ว่าไม่มีวิญญูญาณมาเกิดใหม่ แต่กำลังแรงแห่งกรรมก็ย่อมมี
อยู่ชั่ววันนิรันดร ความคิดคำนึงเช่นนี้ย่อมเป็นสิ่งยากสำหรับประชาชน
ธรรมดา และถ้าบุคคลเหล่านั้นสงสัยเกี่ยวกับสิ่งลึกลับวิญญู พระองค์มัก
จะทรงตอบอย่างง่าย ๆ แบบเดียวกับที่พระองค์ได้เคยทรงกล่าวมา
แล้วว่า “ถ้าท่านไม่แน่ใจท่านก็ควรอยู่ทางด้านที่ปลอดภัยดีกว่า ถ้าท่าน
เชื่อในสิ่งนี้ ท่านก็จะดำรงชีวิตอยู่อย่างเป็นสุข มีผู้นับหนาถอบตาและจะ
ไม่เสียอะไรเลยแม้ปรากฏขึ้นในที่หลังว่าท่านหลงเชื่อในสิ่งเท็จ แต่ถา
ท่านไม่ยอมเชื่อในสิ่งนี้ ท่านก็จะประพฤติดำตามความปรารถนาอันเลว
ร้ายของท่านต่อไป และถ้าปรากฏขึ้นเมื่อใดว่าท่านหลงผิด ท่านก็
จะเปรียบเสมือนผู้เดินทางที่ไม่ได้เตรียมขบวนรถติดตนไปด้วย”

พุทธรูปศาสนาแบบใหม่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความแตกต่าง
ในการทำบุญด้วยวิธีต่างๆ บางวิธีก็ผิดอย่างสิ้นเชิงเป็นต้นว่า เมื่อบุคคล

เข้าใจผิดปลงชีวิตตนเองหรือตักตนเพื่อเป็นพุทธบูชา ถึงเวลานึก
 คิดย้อนอย่างแข็งขัน บางวิธีไม่มื่อนตรายเป็นต้นว่าการก่อพระเจดีย์
 ทรายหรือแห่แหนพระพุทธรูป วิธีเหล่านี้คณะสังฆกรรมยุตม์รับรอง
 เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้ระลึกถึงพระธรรม แต่สิ่งที่สังฆคณะนั้นนับสนุน
 ที่สุดคือการทำบุญตามประโยชน์ต่อสังคม ในขณะที่คนมั่งมีอาจสร้าง
 วัดหรือโรงพยาบาล คนจนก็อาจสร้างสะพานไม้ไผ่ข้ามลำธารหรือเก็บ
 หนามไปทิ้งให้พ้นจากทางเดิน บุคคลทั้งหมดย่อมสามารถบำเพ็ญทาน
 สุดแล้วแต่ความสามารถของตน ด้วยเงินหรือบริการ ทุกคนอาจแสดง
 ความเมตตากรุณาและการระงับดับกิเลสของตนเองได้เสมอ

สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศทรงเป็นผู้ใหญ่ที่มั่นคงใน
 หลักของพระองค์ และไม่ทรงเชื่อถือโชคกลาง พระองค์กลายเป็นบุคคล
 อื่นคนหนึ่งที่แตกต่างไปอย่างมากมาจากพระภิกษุหนุ่มผู้ไม่สบายใจ
 ต้องบวงสรวงสังเวทและอ้อนวอนขอให้ได้สิญญ์ลักษณะมาแนะนำ
 ปัจจุบันพระองค์ทรงทราบดีแล้วว่า เครื่องนำที่แน่นอนของมนุษย์ก็คือ
 เหตุผลของเขาเอง ครึ่งหนึ่งสหายที่นับถือศาสนาคริสต์เตียนของพระองค์
 เคยคิดว่า เขาอาจทำให้พระองค์ทรงเปลี่ยนศาสนาได้ แต่พระนิสัย
 อันชอบแสวงหาเหตุผลของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎ จึงไม่อาจทำให้พระองค์
 ทรงยอมรับศาสนาใด ๆ ที่เชื่อถือในพระผู้เป็นเจ้าได้ยิ่งกว่าการใช้เหตุผล
 อย่างธรรมดาของมนุษย์สามัญตามความคิดของพระองค์ ความเชื่อถือ
 โดยไม่คิดค้นก็เป็นสิ่งขัดขวางการมุ่งกระทำความดี ยิ่งกว่าสนับสนุนไป

ในทางนั้น แต่ถ้ามุขคลอน ๆ เชื่อว่าความเชื่อถอเช่นนั้นช่วยให้เขาเป็นคน
ดีได้ ก็ไม่มีอันตรายอะไร ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงช่วยให้หมอดสอนคำสอน
ได้รับความสะดวกทุกประการในการทำงานของเขา แทนที่พระองค์จะ
อิจนาริษาและขัดขวางต่อคำสั่งสอนของท่านเหล่านั้น พระองค์กลับ
เชิญให้หมอดสอนคำสอนมาเทศน์ในวัดของพระองค์ และแจกจ่ายคำ
โฆษณาของเขาเมื่อมีพิธีในพุทธศาสนา ธรรมจริยาในศาสนาคริสต์นิกาย
เมื่อแยกออกจากความเชื่อถอแล้ว ก็สอดคล้องกับเหตุผลและความรู้สึก
ในส่วนลึกของพระองค์ คำโต้แย้งของพวกหมอดสอนคำสอนาย่อมมีผลดี
แม้ว่าจะไม่เป็นที่พอใจในทางที่ท่านเหล่านั้นต้องการ การที่หมอดสอนคำสอน
ทำให้พุทธศาสนิกชนต้องตรวจค้นความเชื่อทั้งหมด ที่เคยยึดถือกันมา
แต่ก่อน ก็เท่ากับทำให้การกำจัดความหลงผิดจากสิ่งทมิฬเพิ่มเติมขึ้นใน
พระธรรมในพุทธศาสนาดำเนินไปได้รวดเร็วยิ่งขึ้น และทำให้พุทธ-
ศาสนามั่นคงยิ่งขึ้น ด้วยเหตุดังนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่า ศาสนาคริสต์นิกาย
มีส่วนในการสร้างพุทธศาสนาแบบใหม่ด้วย

การปฏิรูปเช่นนั้นมิได้ทำให้ชาวพุทธทุกคนพอใจ พระสงฆ์บางรูป
ก็ยังคงยึดถือในประเพณีเดิมเนื่องมาจากความเคยชิน บางรูปก็จะ
กระทำเช่นนั้นเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง อย่างไรก็ตามก็ดัดดณะสังฆธรรม-
ยุติกุฎีเป็นทีสนใจแก่ผู้มบญญาทั้งหลาย ทั้งนี้คงเป็นเพราะมีเหตุผล
ดีกว่า และคงเป็นเพราะบุคคลลักษณะอันน่าสนใจของสมเด็จพระเจ้าพ
มงกุฎเอง ไม่ช้าพระสงฆ์อื่น ๆ ก็จำเป็นต้องปรับปรุงความหะหลวมของ

ตนไปที่ละเล็กละน้อย

สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎทรงเป็นประธานการสอบได้ภาษาบาลีสำหรับ
พระสังฆทั้งหมดมาดงแต่ยังมีพระชนมเพียง ๒๔ พรรษา ตำแหน่งนี้
ความสำคัญมาก แมว่าพระองค์ไม่อาจจะเอาระเบียบวินัยของพระองค์
มาใช้ในกวดวิชาวิธีใดก็ตาม แต่ด้วยการสนับสนุนของพระองค์ มาตร-
ฐานในความรู้ภาษาบาลีเจริญขึ้นอย่างมากมาย โรงเรียนสอนภาษา
บาลีกวดวิชาวิธีก็อยู่ในระดับสูงเท่ากับแห่งอื่น ๆ ในโลก ถ้าไม่สูง
กว่าความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาของพระองค์ ทำให้มีการ
ฟื้นฟูพระพุทธศาสนาขึ้นโดยทั่วไปในสมัยรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระ
นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างวัดที่ใหญ่บางวัดขึ้นในกรุงเทพฯ บรรดา
เจ้านาย ข้าราชการชั้นสูง และบุคคลสามัญต่างก็กระทำตามอย่าง
พระราชกุศล สู้แล้วแต่ความสามารถของตน

เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ จะสวรรคต พระองค์ทรงมี
พระราชปรารภณาแสดงความไม่พอพระทัยที่คณะสังฆกรรมยุครองจิว
ตามแบบมอญ สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎทรงยอมตาม และสัจวของ
พระองค์ก็หันไปครองผ้าตามแบบพระสังฆไทย การยอมตามครั้งนี้ไม่
ได้เป็นแต่เพียงการแสดงความกรุณาต่อผู้ที่กำลังจะตายเท่านั้น แต่ยัง
แสดงถึงว่าหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับ
ความเมตตา กรุณา นั้น สำคัญยิ่งกว่ากฎเล็กน้อย

บทที่ ๔

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว สวรรคตใน พ.ศ. ๒๓๙๕
สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎทรงลาผนวช และเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ
พระปรมาภิไธยตามทางราชการของพระองค์ เริ่มต้นด้วยคำว่า “พระบาท
สมเด็จพระปรเมนทรมหาอมงกุฎ” และยังมีสร้อยตามต่อไปอีกมากมาย
ชาวยุโรปมักเรียกพระองค์ว่า King Mongkut และบางครั้งก็มีผู้ถวาย
พระนามว่า “พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดี”

เราเป็นหลักฐานพระราชพิธีราชาภิเษกของพระองค์ ซึ่งพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์เป็นภาษาอังกฤษ
และส่งไปพระราชทานแก่สหราชอาณาจักร คือนายบัตเตอร์เวิร์ท (Butterworth)
ผู้สำเร็จราชการแห่งเกาะสิงคโปร์ ฉบับภาษาอังกฤษเป็นจำนวนของ
พระองค์ แต่คงมีผู้อื่นแก้ไขแล้ว

ลายพระราชหัตถเลขาฉบับนั้นกล่าวว่า ในวันที่ ๓๕ พฤษภาคม
เวลา ๗.๓๐ น. ซึ่งเป็นฤกษ์ดีตามเวลาที่โหราหลวงคำนวณถวาย พระ
บาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ก็ส่งนามราชาภิเษกต่อพระพักตร์พระพุทธรูป
และเทวรูปพระคเณศ พราหมณ์เบาตั้งขงหอดตราวิภูและทักษิณาวิน
ต่อจากนั้น พระองค์ก็เสด็จขึ้นประทับบนพระที่นั่งอัฐทิศ ประทับ
หันพระพักตร์ไปแต่ละทิศ และมีพระราชดำรัสเป็นภาษาบาลีว่า จะทรง
อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาในพระราชอาณาจักร แล้วจึงเสด็จไปประทับ

บนพระที่นั่งภทรบิฐุ ขณะที่พราหมณ์อ่านคาถาสรรเสริญเขาไกรลาส
 ถวายพระพร และถวายพระราชอาณาจกรไทยแต่พระองค์ ขณะนั้น
 บรรดาเจ้านาถกถวายเครื่องราชกกุธภัณฑ์ เครื่องราชกกุธภัณฑ์
 เหล่านมอานาจศักดิ์สิทธิ์จากมนต์ที่สวดถวายแต่พระอิศวร แล้วพระองค์
 จึงทรงบรรจงให้ทั้งคณะสงฆ์และประชาชน มีสิทธิ์ใช้ต้นไม้ และ
 ศิลา ทุกชนิด ตลอดจนวัตถุอย่างอื่น ๆ ที่ไม่มีผู้ใดเป็นเจ้าของภายใน
 พระราชอาณาจกรแล้ว จึงทรงถวายอาหารและไตรจีวรแต่พระราช
 คณะผู้ใหญ่ แล้วทรงให้ประกาศตั้งสมเด็จพระสังฆราช ต่อจากนั้น
 ขุนนางผู้ใหญ่ก็เข้ามาถวายความจงรักภักดี พระบาทสมเด็จพระ-
 จอมเกล้าฯ จึงรับสั่งว่า ตั้งแต่นี้ไปบรรดาขุนนางผู้ใหญ่อาจเข้ามาเฝ้า
 พระองค์ได้เสมอตามราชการ และมีพระราชดำรัสว่า “อย่าเสียเวลาไป
 หาผู้อื่นให้เข้ามาแทนตัวเลย จงเข้ามาเองตามความสะดวก และไม่ต้อง
 กลัว บรรดาชาวต่างประเทศทั้งหมด ที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ ทั้งชาว
 ยุโรปและบรรดาเจ้าประเทศราช ต่างก็ได้เชิญให้มาชม พระบารมีของ
 พระองค์ ขณะที่พราหมณ์คูหนึ่งกำลังสวดสรรเสริญพระอิศวร
 ต่อจากนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ก็มีพระราชดำรัสแก่
 มหาสดมคม “ให้ชนทุกชนเข้าใจในพระเมตตาการุณาของพระองค์”
 หลังจากนั้นมพรทางศาสดานอก ๒ วัน จึงบรรดาเจ้านายและ
 ขุนนางต่างก็กระทำพิธีถือนาพระพิพัฒน์สัตยา
 ในวันที่ ๒๐ และ ๒๑ พฤษภาคม มีขบวนแห่เสด็จพระราช

ดำเนินทางสถลมารคและชลมารคตามลำดับ หนึ่งนักเพื่อให้ “ประชาชน
สามารถเข้าเฝ้าพระองค์ และถวายความเคารพได้”

ในการเสด็จพระราชดำเนินทางสถลมารค พระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าฯ จะประทับบนพระราชยาน ซึ่งตกแต่งด้วยประติมากรรม
สัตว์ทองและฝังเพชรพลอย มีชบวนทหาร ๓๐,๐๐๐ คน แต่งกายตาม
เครื่องแบบทหารฝรั่งและทหารไทย นอกจากนั้นยังมีชบวนม้าและชบวน
ช้างอีกเป็นจำนวนมาก เมื่อชบวนเสด็จพระราชดำเนินมาถึงวัดโพธิ์
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ จึงเสด็จลงจากพระราชยาน ทรงเปลื้อง
เครื่องราชกกุธภัณฑ์บางชิ้น แล้วเสด็จเข้าไปถวายสักการะแด่พระ
พุทธรูป และถวายไตรจีวรแด่พระสงฆ์ ขณะเสด็จกลับมายังพระบรม
มหาราชวัง พระองค์ก็ทรงทักทายชาวต่างประเทศอีกด้วย

สำหรับชบวนเสด็จพระราชดำเนินทางชลมารค ก็มีเรือต่าง ๆ
ที่สวยงาม เข้าชบวนแห่มากกว่า ๒๐๐ ลำ รวมทั้งเรือเล็ก ๆ อีกเป็น
จำนวนมาก บรรดาเรือสลักเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ มีฝ้ายแต่งกายดีแต่ง
ประจำเรือตั้งแต่ ๕๐-๓๐๐ คน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ
ประทับบนบุษบกในเรือพระที่นั่งยาว ๓๐๐ ฟุต บรรดาเจ้านายและ
ขุนนางผู้ใหญ่จะแต่งกายด้วยผ้าไหมสีดำหรือสีต่าง ๆ และสวมหมวกสูง
ต่างกมเรือนงซึ่งงามน้อยกว่าเรือพระที่นั่งแต่เพียงเล็กน้อย นอกไปจาก
เรือไทย ก็ยังมีเรือญวน มอญ และจีนอีก เพื่อจะให้ฝ้ายพายพร้อม
กัน ก็มีเรือพิเศษอีก ๒ ลำ ซึ่งนอกไปจากฝ้ายพายแล้ว ยังมีคนกระทุ้ง

เล่าประจำอีกทีละ ๒ คน เพื่อให้จังหวะ หลังจากเล่นขึ้นไปตาม
 ลำแม่น้ำแล้ว ขบวนเรือกล้วยหวานแล่นเข้าไปในคลองคูเมือง ณ
 วัดบวรนิเวศ ขบวนเรือหยุด พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ เสด็จ
 ขึ้นเพื่อถวายของแด่พระภิกษุสงฆ์ ต่อจากนั้นขบวนเรือเคลื่อนกลับ
 และการเสด็จพระราชดำเนินโดยพระนครกเป็นอันสิ้นสุดลง

* * *

พระราชพิธีราชาภิเษกเช่นนี้ อาจทำให้ผู้อ่านที่ได้อ่านเรื่อง
 การปฏิรูปพระพุทธศาสนา ที่พระองค์ได้ทรงกระทำขึ้นก่อนเสด็จ
 เสวยราชย์ แปลกใจ พระองค์ไม่ได้ทรงพยายามอย่างที่สุดที่จะกำจัด
 ความเชื่อถือในศาสนาพราหมณ์ และเวทมนต์คาถาออกไปจากพุทธ-
 ศาสนาดอกหรือ พระองค์ทรงกล่าวว่า สิ่งเหล่านี้เหมือนกับ
 ไม้คอกกลาง ถ้าเช่นนั้น เหตุใดพระองค์จึงทรงยินยอมกระทำพิธี
 ซึ่งเต็มไปด้วยเวทมนต์คาถา ตามพิธีทางศาสนาพราหมณ์ และเหตุใด
 พระองค์จึงสามารถนิมนต์พระสงฆ์ ให้มีส่วนร่วมกับพิธีเชถือคอก
 ไม้คอกได้

ความจริง การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ ของพระบาทสมเด็จพระ
 จอมเกล้าฯ เป็นแต่เพียงทางภายนอกเท่านั้น ถ้าพระองค์จะเป็นกษัตริย์
 ต้องทรงประกอบพระราชพิธีราชาภิเษก และการพระราชพิธีราชาภิเษกนี้

ถ้ายิ่งโอ้อำไ้มากเท่าใดก็ยิ่งเป็นการตึงเส้นเอ็นเป็นพระของชาวบ้านและ
 พุทธศาสนาก็ไม่เกยวของด้วย เมื่อไม่มีพิธีทางพุทธศาสนาที่จะนำมาใช้
 แทนพิธีทางศาสนาพราหมณ์ได้ ดังที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ
 อาจทรงกระทำได้อีกคือ เปลี่ยนแปลงแก้ไขพิธีนั้นแต่เพียงเล็กน้อย
 เป็นต้นว่า ทรงทำให้พิธีส่งทางพุทธศาสนาเข้ามาเกยวของด้วยมาก
 ยิ่งขึ้น และทรงเปลี่ยนแปลงทางด้านมนุษยธรรม ลักษณะสำคัญ ๆ
 ของพระราชพิธีราชาภิเศก จึงยังคงเป็นทางด้านศาสนาพราหมณ์อยู่
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ไม่ทรงคิดค้ำศาสนาพราหมณ์
ตราบใดที่ไม่เข้ามาปะปนกับพุทธศาสนา สำหรับพระองค์บรรดาเทวดา
 ทางศาสนาพราหมณ์ก็เป็นแต่เพียงสิ่งทมนุชยคติชน เทวดาเหล่านี้
อาจใช้เป็นสัญลักษณ์ระบบกษัตริย์ ในพุทธศาสนาได้ ถ้าพุทธศาสนิกชน
ไม่หลงผิดว่าเทวดาเหล่านี้คือ พุทธศาสนาเอง ถ้าจะใช้การเปรียบเทียบ
 เเทียบเราก็อาจเปรียบเทียบเทวดาเหล่านี้ได้ กับบรรดาเทพเจ้าของกรีกและ
 โรมัน ที่ช่างเขียนนิดาเลียนสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการนำมาใช้เป็นผู้
 สัญลักษณ์บรรดาพระราชานั้นนับถือศาสนาคริสต์เดียน หรือถ้าจะให้
 ชัดเจนยิ่งขึ้น ก็คือเทพธิดาวันลีโนบทกวีนิพนธ์เรื่องลูเซียด (Lusiads)
 ได้ช่วยเหลือวาสโก ดา กามา (Vasco da Gama) ในการเผยแพร่ว
 ศาสนานิกายคาโรลิก และลงท้ายก็บอกแก่เขาว่า นางเองเป็นแต่
 เพียงสิ่งทมนุชยคติชนเท่านั้น

เมื่อพระราชพิธีราชาภิเษกเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ก็โปรดเกล้า ฯ ให้จัดพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ตำแหน่งพระราชวังบวรเนือนอกตำแหน่งหนึ่ง ซึ่งชาวยุโรปไม่สู้เข้าใจ ในสมัยอยุธยาพระมหากษัตริย์มักทรงแต่งตั้ง ให้พระญาติวงศ์สนิท เป็นผู้อนานาจรองลงไปจากพระองค์ และเจ้านายที่ได้รับการแต่งตั้งก็เป็นผู้นับนุชาการกองทัพ ประทับอยู่ในวังซึ่งอยู่หน้าประตูพระราชวังหลวง เพื่อช่วยป้องกันพระราชวังหลวงนั้น วังของเจ้านายพระองค์หนึ่งเรียกกันว่าวังหน้าและพระองค์เองก็มักได้รับขนานพระนามสั้น ๆ ว่า “วังหน้า” ด้วยสมเด็จพระอนุชาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ถิ่นพระทัยในกิจการทหาร การแพทย์แบบตะวันตก และวิทยาศาสตร์ด้านกลไกต่าง ๆ พระองค์ทรงชวนช่วยกันมีความรู้ในวิชาการเหล่านี้ นอกจากนี้ยังทรงทราบภาษาอังกฤษดีกว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ คือทรงเขียนได้อย่างถูกต้อง ทั้งทางด้านพระชาติกำเนิดและคุณสมบัติพระองค์จึงเหมาะสมอย่างยิ่งที่จะทรงดำรงตำแหน่ง “วังหน้า” และเมื่อทรงแต่งตั้งให้พระองค์ดำรงตำแหน่งนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ก็มักพระราชประสงค์ที่จะแสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงเห็นความสามารถของพระอนุชาเพียงไร จึงโปรดให้พระองค์ทรงดำรงพระยศเป็นพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว พร้อมทั้งให้พระราชอิสริยยศหลายประการ ดังพระมหากษัตริย์ (ตำแหน่งนี้มักแปลเป็นภาษาอังกฤษอย่างค่อนข้างเข้าใจได้ยากว่า Second King)

ครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่ตำแหน่ง “วังหน้า” หรือพระราชวังบวร มี
 ขบวนแห่เดียวบรอบพระราชวังของพระองค์ ขบวนแห่นี้มีลักษณะ
 ทางทหารยงชน คือพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ ทรงเครื่องออกศึก
 ถือพระแสงดาบและพระแสงหอก ประทับบนช้างทรงซึ่งตกแต่งอย่าง
 สวยงาม มีปืนใหญ่ยิงสลุดถวายเป็น ๒๑ นัด และทหารรักษาพระองค์
 ๕๐๐๐ คน ก็แห่แห่เป็นขบวน ๔ สาย

หลังจากพรณมาถึงพิธีราชาภิเศกแล้ว ลายพระราชหัตถเลขา
 ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ถึงผู้สำเร็จราชการมณฑลนครราชสีมา
 ก็กล่าวต่อไปถึงการเตรียมพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาท-
 สมเด็จพระนั่งเกล้าฯ รวมทั้งการสร้างพระเมรุมาศสูง ๒๘๐ ฟุต เพื่อ
 การนถว้ย ลายพระราชหัตถเลขาว่า “การเตรียมพระราชพิธี
 ถวายพระเพลิงพระบรมศพใหญ่โตมาก ความจำเป็นเช่นนี้เนื่องมา
 จากราชประเพณีโบราณแต่เก่าก่อน จำต้องใช้จ่ายเงินจากท้องพระ
 คลังเป็นจำนวนมาก ประชาชนทุกชั้นในพระราชอาณาจักรต้องเสียสละ
 ทั้งแรงงาน เวลา และกำลัง ความจริงเป็นประเพณีซึ่งไม่มีประโยชน์
 อะไร แต่ก็เป็นประเพณีอันเก่าแก่ของประเทศ เป็นที่รู้จักและเคารพ
 นับถือของประชาชนทั่วไป ถ้าจะฝ่าฝืนไม่กระทำ หรือทำแต่เฉพาะ
 ที่จำเป็นจริง ๆ บรรดาหัวเมืองใหญ่ ๆ ในพระราชอาณาจักรและ
 ประเทศราชต่าง ๆ ก็ระหว่าไม่ถูกต้อง และเห็นว่าเป็นความคิดที่
 เลวทรามมาก”

แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ไม่ได้ทรงกล่าวถึงความ
คิดเช่นนี้ เกี่ยวกับพระราชพิธีราชาภิเษกของพระองค์ แต่พระองค์ก็อาจ
มีความคิดเห็นเช่นเดียวกันด้วย

* * *

เซอร์จอห์น บาวริง (Sir John Bowring) ซึ่งเข้ามาเฝ้าพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าฯ ใน ๔ ปีต่อมา ได้บันทึกไว้ว่า “พระราช
ทรงสูงขนาดปานกลาง มีพระรูปผอมบาง และพระพักตร์ค่อนข้าง
เคร่งขรึม”

พระบรมรูปที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ ก็มาจากหนังสือเรื่อง
“ประเทศและประชาชนไทย (The Kingdom and People of Siam)
ของเซอร์จอห์น” ขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงมี
พระชนมายุราว ๕๐ พรรษา แต่พระองค์ก็ดูอ่อนกว่าพระชนมายุ
พระบรมรูปไม่ได้แต่งให้ผิดจากความจริง เพราะยังแสดงให้เห็นถึง
พระกรรณชาติที่มหัศจรรย์ และพระโอษฐ์เบียวไปข้างหนึ่ง อันเกิดจาก
อัมพาตอย่างอ่อน ๆ ส่วนใหญ่พระพักตร์ก็ได้สัดส่วน พระฉวีขาว
พระเนตรแสดงความซื่อ แม้ว่าจะพระพักตร์จะไม่งดงาม แต่ก็แสดงถึง
พระคุณลักษณะของพระองค์ คือกำลังแรงอันเกิดจากสามัญฐานึก
และอารมณ์เยยหยัน ซึ่งผสมอยู่กับความอ่อนโยน

แม้ว่าปัจจุบันนี้ พระองค์ทรงเป็นพระราชาแล้ว แต่พระองค์
ก็ไม่ทรงลืมนึกว่า พระองค์ยังคงเป็นแต่เพียงมนุษย์คนหนึ่งในมนุษย์โลก

พระองค์ไม่ได้ทรงคิดว่า ประชากรราษฎรของพระองค์เป็นแต่เพียงสิ่งหามี
 ทรัพย์ พระองค์เคยรู้จักเขาอย่างปดุงชนสามัญ เคยร่วมประทับฉัน
 มิตรสหายกับพี่น้องชายและบุตรของเขาเหล่านั้นในวัด เคยทรง
 รับประทานอาหารและดื่มสุราจากบุคคลเหล่านั้นเมื่อเสด็จชุกังค์ไปไกล ๆ
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงรู้จักชาวบ้านนอกดีเท่ากับชาวกรุง
 พระองค์เคยประสบมาแล้วว่า ช่างการบางคนก็ดิริกรรมและมีเมตตา
 กรุณา แต่บางคนก็คดโกงและละโมภ พระองค์เคยทรงสนทนามาก
 กับชนชั้นต่ำ เป็นต้นว่าพวกกุลิและทาส ชาวนาและพรานโพนช้าง
 ชาวประมงและนักค้าหาหอยมุก เคยทอดพระเนตรเห็นโจรที่ร้าย และ
 ผู้ชอบขายที่ไปตามทะเล พระองค์เคยเสด็จขึ้นไปบนภูเขาที่อยู่ห่าง
 ไกลออกไป และทอดพระเนตรเห็นชาวป่าชาวเขาตงเดิมที่อาศัยอยู่
 เปรียบประดุจสัตว์ข่มข่อนตัวอยู่ในป่า ทรงรู้จักชุมนุมชนที่ปกครอง
 โดยสตรี มีหญิงหน้าตาดีรายเป็นผู้ปกครอง และมีบุรุษช่วยงามหลายคน
 เป็นสามี เคยทอดพระเนตรเห็นพวกเงาะทางทิศใต้ และทรงทราบด้วย
 ความสยดสยองว่า บรรดาทหารหาญแห่งมลายู ได้ล่าพวกเหล่านั้นเป็น
 กิฬา เขาเหล่านั้นทั้งหมดเป็นประชาชนของพระองค์ โลกของพระองค์
 จึงไม่ได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะในกำแพงพระบรมมหาราชวังหรือวัด และ
 ความรับผิดชอบของพระองค์ ก็ไม่มีอยู่เฉพาะแต่ความสุขสบายของ
 ชุนนางและพระภิกษุสงฆ์เท่านั้น
 ความรู้สึกของพระองค์ในหน้าที่ ที่ทรงมตอประชาชนทั้งหมด

จะเป็นเครื่องนำที่สำคัญของกิจการที่สำคัญทุกอย่างในพระชนมชีพตลอด
ไปจนพระราชกำหนดกฎหมายทุกข้อ และการปฏิบัติทุกอย่างที่ทรง
ริเริ่มขึ้น

เป็นเวลา ๕๐๐ ปีมาแล้ว ที่พระมหากษัตริย์ไทยได้ทรงรับคำ
สาบานว่า จะซื่อสัตย์จงรักภักดีจากบรรดาเจ้านายและข้าราชการเป็น
จำนวน ๒ ครั้งต่อปี ท่านเหล่านั้นได้ประชุมกัน กระทำพิธีถือนาพระ
พิพัฒน์สัตยา และขอให้ตนเองต้องถูกทำลายไป ถ้าไม่จงรักภักดีต่อ
พระมหากษัตริย์ ในสมัยก่อนพระราชาย่อมไม่ทรงมีส่วนในพิธีนี้
แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ก็ได้ทรงแก้ไขเปลี่ยนแปลงพระ
ราชพิธีอย่างสำคัญ คือเมอบรรดาเจ้านายและขุนนาง ต่างแสดงความ
จงรักภักดีต่อพระองค์ พระองค์ทรงแสดงความซื่อสัตย์ของพระองค์
ตอบแทนแต่ท่านเหล่านั้นด้วย

การทูตและการติดต่ออย่างมีเหตุผลกับชาวยุโรป ก็ถูกขัดขวาง
โดยประเพณี ซึ่งบังคับให้ชนต่างชาติและชาวไทยต้องหมอบคลาน
เมื่อเข้ามาใกล้ “พระยุคลบาท” แม่พระมหากษัตริย์สมัยก่อนพระองค์
จะได้ทรงผ่อนผันกฎหมายบางอย่าง แต่กัทรงรับรองชนต่างชาติตามแบบ
พิธีการ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ได้ทรงออกประกาศว่าชาว
ต่างชาติอาจยืนได้ เมื่อเข้าเฝ้าพระองค์หรืออาจจะกระทำวัธอื่น ซึ่งใน
ประเทศของเขาถือว่าเป็นการแสดงความเคารพ สำหรับประชาชนไทย
พระองค์ทรงอนุญาตให้กระทำตามประเพณีเดิม ทั้งนี้เพราะเหตุว่า

เคยคุ้นกันมาช้านานแล้ว แม้ว่าท่าหมอบคลานเช่นชาวอเมริกันอาจ
ถือว่า เป็นสิ่งป่าเถื่อนที่น่าแปลกใจ แต่ชาวไทยในขณะนั้นคงถือว่า
น่าประหลาดน้อยกว่าการยืนอยู่ต่อหน้าผู้ที่สูงกว่าตน

ในรัชกาลก่อน ๆ การค้าขายกับต่างประเทศ ส่วนใหญ่เป็น
อภิสิทธิ์ของพระมหากษัตริย์ และขุนนางผู้มีอำนาจบางคน และแม้ว่า
การค้าขายเหล่านี้จะมีกฎอยู่มาก แต่เรือพาณิชย์ของยุโรปและอเมริกา
ก็เดินทางเข้ามาจำนวนมากจนทุกที ขุนนางหนุ่มของไทยผู้หนึ่งเห็นว่า
เรือเหล่านี้ดีกว่าเรือสำเภาจีน จึงว่าจ้างให้ชาวเรืออังกฤษและโปรตุเกส
ควบคุมการต่อเรือแบบใหม่ลำแรกของเขา และถวายเป็นเรือสำเภาแด่พระ
บาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ รัฐบาลไทยจึงได้ต่อเรือแบบนี้มากขึ้น และ
ใช้ลูกเรือภายใต้ความควบคุมของนายเรือชาวยุโรป อย่างไรก็ตามพระบาท
สมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ก็ยังคงโปรดนโยบายอยู่อย่างโดดเดี่ยวและคณะทูต
การค้าที่มาจากประเทศอังกฤษ ก็ไม่สามารถทำข้อตกลงอันใดได้

ท่าทีของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ แตกต่างไปอย่างสิ้นเชิง
ใน พ.ศ. ๒๓๙๘ พระองค์ทรงต้อนรับคณะทูตอังกฤษ ซึ่งมีเซอร์จอห์น
บาวริง เป็นหัวหน้าคณะอย่างชื่นชม และไม่ช้าก็มีการเซ็นสัญญา
พระราชไมตรีทางการทูตและการค้า ผลจากการเซ็นสัญญานี้มอญเป็น
อันมาก คือได้ยกเลิกกฎและภาษีต่าง ๆ สร้างระบบภาษีขึ้นใหม่ชด-
เชยรายได้ที่ขาดไป การค้าขายกับประเทศอังกฤษได้เจริญขึ้นอย่าง
รวดเร็ว ต่อมาก็มมีการเซ็นสัญญาทางพระราชไมตรีแบบฉบับกับประเทศ

อื่น ๆ อีก เมื่อธุรกิจเจริญขึ้น ความรุ่งเรืองมั่งคั่งก็ยอมติดตามมาด้วย
 ในเวลานั้น ทั้งชาวยุโรปและอเมริกัน ย่อมไม่เป็นที่หาได้ยาก
 ในประเทศไทยดังแต่ก่อน เขาเหล่านั้นได้นำผลิตผล วิชาการและความ
 คิดใหม่ ๆ เข้ามา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ และชาวไทย
 บางท่านย่อมทราบดีว่าการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ เป็นทั้งสิ่งที่จำเป็นและ
 มีประโยชน์ แต่ประชาชนส่วนใหญ่ก็คงเพิกเฉยหรือไม่ชอบ ชุมนาง
 ที่เคยมีอิทธิพลย่อมไม่พอใจ ประชาชนที่นิยมรักษานบประเพณีเดิม
 ก็สงสัยว่าสิ่งใหม่ ๆ เหล่านี้จะทำอันตรายแก่สิ่งที่ตั้งงามในชนบประเพณี
 แบบเก่าหรือไม่ โดยปกติชาวไทยโดยทั่วไปไม่เกลียดชังชาวต่าง
 ประเทศ แต่กลับกระตือรือร้นอยากรู้อยากเห็น อย่างไรก็ตามการอยู่อย่าง
 โดดเดี่ยวมาร่วมร้อยปีย่อมทำให้เขาต้องระมัดระวัง ในระยษนั้น
 อิทธิพลจากประเทศจีนมีอยู่อย่างมากมาย และสำหรับชาวยุโรปแล้ว
 นอกไปจากหมอสอนศาสนา ก็มักมีแต่พวกนักผจญภัยที่ไม่มีระเบียบ
 วินัยหรือผู้แสวงหาเมืองขึ้น สำหรับชาวไทยที่สุภาพและอ่อนโยน
 พวกชาวต่างประเทศที่หมิ่นหวดเครา ชอบแสดงอำนาจ เลี้ยงหัวและ
 รุ่มง่าม ก็มักเป็นดวลกัที่น่ารังเกียจ ความคิดเห็นใหม่ ๆ จึงเปรียบ
 เสมือนว่ามากกระทบกับกำแพงที่คงทออย่างตอติง พระบาทสมเด็จพระ-
 จอมเกล้า ฯ ทรงพระราชดำริว่าเป็นการดีที่พระองค์ทรงปกครองแบบ
 สมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่ทำอย่างไรพระองค์จึงจะทรงสามารถทำลาย
 การต้านทานสิ่งใหม่ ๆ อย่างมั่นคงเช่นนั้นได้ แม้ว่าพระองค์จะทรง

ผิดหวังหลายครั้ง แต่พระปณิธานของพระองค์ก็ไม่เคยเปลี่ยนแปลง และพระปรีชาสามารถของพระองค์ก็ไม่เคยเสื่อมถอย

ประกาศของพระองค์แสดงให้เห็นวิบุลยูปอย่างน่าสนใจ ประกาศแต่ละฉบับดังต่อไปนี้ มีพระนามเต็มของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ และคำที่ว่า “มีพระบรมราชโองการมานพระบิณฑุร-
สุรสิงหนาทดำรงตำแหน่งเกล้า ฯ สั่งว่า ” จากนั้นจึงมาถึงคานาที่เกือบ เป็นเรื่องราวสั้นหนากัน เล่าถึงเรื่องราวและเหตุที่ทำให้ต้องทรงออก ประกาศ คำนี้มักมีข้อความที่เยิ่นเย้ออย่างเบา ๆ รวมอยู่ด้วย ต่อจากนั้นจึงมาถึงตัวประกาศ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ทรงสนพระทัยในวิถีชีวิตของ ชาวไทยทุกชนิด ยากที่จะมีกิจกรรมอันใดที่พระองค์ไม่ได้เคยทรง ชมเชยหรือติเตียน “พระบิณฑุรสุรสิงหนาท” มีอยู่แก่เรื่องราวที่ สำคัญที่สุด เป็นต้นว่ามีประกาศแนะนำเรื่องการก่อเตาให้ถูกต้อง ประกาศทรงตกเดือนไม่ให้ทิ้งศพสัตว์ลงในน้ำ จนกระทั่งประกาศ แนะนำให้เรียกชื่อสิ่งปรุงอาหารบางชนิดให้ถูกต้องตามหลักภาษา ศาสตร์ แต่เมื่อ “เจ้าชีวิต” ทรงทราบว่าด้วยคำที่ประกาศให้ใช้ นราษฎรไม่นิยม ก็ทรงออกประกาศฉบับหนึ่งยกเลิกประกาศ ฉบับก่อน

ประกาศส่วนใหญ่ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ เกี่ยวกับ เรื่องสำคัญ เป็นต้นว่า ประกาศฉบับหนึ่งก็แสดงถึงพระปณิธานของ

พระองค์จะไม่เก็บพระองค์จากประชาชน โดยกล่าวว่า “ บัดนี้พระบาทสมเด็จพระบรมนาถบพิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า เสด็จพระราชดำเนินไปทางสถลมารคและทางชลมารค กรมเมืองและนายอำเภอพวกนั่งกงจุกช่องล้อมวง มานำรวและตำรวจและเรือประตุน้ำประตูล้าง เรือตัง เคยไล่คนเดียมิให้อยู่ไกลทางเสด็จพระราชดำเนิน แล้วให้ชาวบ้านปิดประตูโรงประตุน้ำประตุน้ำถ้างเสียหมดก็มีได้เป็นการที่จะป้องกันอันตรายอย่างใดอย่างหนึ่งได้ ไม่เห็นเป็นคุณเลย เห็นเป็นโทษเป็นหลายประการ คือมิได้ทอดพระเนตรเห็นราษฎรที่เคยเข้าแลตรุงจากมาแต่ก่อน ประการหนึ่งปิดประตูโรงประตุน้ำประตุน้ำถ้างไว้ก็จะเป็นที่คนแอบแฝง คนที่แอบแฝงอยู่ในโรงร้านในหน้าถ้างนั้น จะเป็นคนดีหรือคนเลวจริตประการใดก็ไม่รู้

จึงโปรดใหม่ประกาศห้ามว่า ตั้งแต่บัดนี้ไปเมื่อน้ำ ถ้าเสด็จพระราชดำเนินไปทางสถลมารคทางชลมารคก็อย่าให้กรมเมืองนายอำเภอ และกรมไพร่หลวงที่ไปนั่งกงจุกช่องล้อมวงไล่ราษฎรชาวบ้านไปไกลเลย และอย่าให้ปิดประตูบ้านและประตูโรงประตุน้ำประตุน้ำถ้างประตุน้ำประตุน้ำถ้างเสียดังแต่ก่อน ให้ราษฎรเจ้าของบ้านเป็นผู้ใหญ่ในบ้านในเรือน ออกมาคอยเฝ้ารับเสด็จถวายบังคมให้ทอดพระเนตรเห็น ถ้าทรงรู้จักจะได้ทรงทักทายปราศรัยบ้างตามสมควรให้ได้ความยินดี”

ตามประเพณี มักลองใหญ่ตั้งอยู่หน้าประตูพระบรมมหาราชวัง

และเมื่อผู้ใดมทกชรอนต้องการถวายฎีกากองอาจดักลวงนเพื่อทูลรอกทุกข
 แด่กลองนงไม่มผู้ไซมานมนานแล้ว เพราะไม่มีผู้ใดกล้าที่จะรบกวน
 “พระยुकลบาท” พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ทรงมีพระราช
 ประสงค์ที่จะฟื้นฟูประเพณีเก่า แต่ราชฎีกยงชลาดอยู่ พระองค์จึง
 ทรงกะกำหนดที่จะเสด็จออกมาจากพระราชวังเป็นครั้งคราว และทรงรับ
 ฎีกาจากประชาชนด้วยพระองค์เอง พระองค์ทรงทราบดีว่าจักรกลทั้งใน
 ด้านการปกครองและการศาลของประเทศกำลังทรุดโทรม และยอมมี
 ผู้นำไปใช้ในทางที่ผิดเป็นจำนวนมาก แม้แต่ในกรุงเทพฯ เอง
 ชำราชากรผู้น้อยกมกทุกจริต และในถิ่นที่อยู่ห่างไกลออกไป บรรดา
 เจ้าประเทศราชก็ปกครองโดยไม่ฟังเสียงผู้ใด พระองค์ไม่ทรงสามารถ
 ปฏิรูปการปกครองได้ในทันทีทันควัน แต่พระองค์ก็ค่อย ๆ ทำลาย
 อภิสัทธของพวกขุนนางที่มอยู่เหนือกฎหมาย ทรงเตรียมการ
 ปรับปรุงประเทศไปสู่แผนใหม่ ซึ่งต้องดำเนินการไปที่ละขั้น ในระยะ
 นั้น พระองค์ทรงสนับสนุนพระราชารัฐของพระองค์ตามกรณีที
 สมควร ให้กระทำผิดจากวิธีที่เคยทำมาแต่เก่าก่อน คือกราบทูลโดยตรง
 ถึงพระองค์ได้

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ทรงสนับสนุนหลักการประนี
 ประนอมในระบบทางด้านการปกครอง แต่ก่อนพระราชาทรงแต่งตั้ง
 ผู้พิพากษาตามอำเภอพระทัย แต่ปัจจุบันผู้พิพากษาบางคนจะได้รับ
 การเลือกตั้ง การเลือกตั้งเช่นนี้ยอมไม่อาจมาจากประชาชน (ซึ่งไม่

อาจทำได้ในขณะนั้น เพราะยังไม่ถึงที่เรียกกันว่า “การศึกษา
 สาธารณะ”) แต่มาจากบรรดาเจ้านายและขุนนาง ณ ทนกรมประกาศ
 ของพระองค์เกี่ยวกับกฎแห่งการเลือกตั้งว่า “มิได้บังคับว่าให้เลือก
 เอาแต่ข้าราชการในพระบรมมหาราชวังแลพระบวรราชวัง ถึงข้าเจ้า
 บ่าวข้าราชการ ถ้าเห็นว่ามีสติปัญญาควรจะเป็นผู้ตัดสินความโดยสัตย์
 โดยธรรม ตามพระราชกำหนดกฎหมายให้สืบสงสัยชอบใจแก่คนทั้งปวง
 ได้ ก็ให้เขียนชื่อส่งมอบให้อาลักษณ์ผู้เอาโครงการหมายไปตามหาหรือ
 พระบรมวงศานุวงศ์ ก็ให้เขียนถวายเข้ามาองค์ละฉบับทุก ๆ องค์
 ข้าราชการก็ให้เขียนเข้ามาถวายคนละฉบับ ๆ จงทุก ๆ คน โปรดเกล้าฯ
 ว่า อย่าให้รังเกียจสงสัยว่าจะทรงล่อลวงลือเลือนอย่างใดอย่างหนึ่งเลย
 อย่าให้คิดวนเวียนร่ำรວว่า เมื่อจะเลือกผู้หนึ่ง ๆ เข้าไปตามใจตัวจะไม่
 ถูกพระกระแสตอกระมังกิด แลจะเลือกเข้าไปแล้วจะไม่ได้เป็นดัง
 ว่าเข้าไป จะต้องอายุเขาดอกกระมังกิดเช่นนั้น ก็อย่างเก่า ๆ อย่างนี้
 ขอเสียเถิด นิสัยใจคนต่าง ๆ กัน ก็ถึงจะเลือกชอบใจต่าง ๆ บัดนี้จะต้อง
 พระราชประสงค์คงตามใจคนทั้งหลายเป็นอันมาก เลือกชอบใจท่าน
 ผู้ใดมากด้วยกัน ก็จะให้ผู้หนึ่งเป็นเทพมหาราชครูทั้งสองนั้น ”

มีประกาศหลายฉบับเกี่ยวกับทาส ฉบับหนึ่งกำหนดเงื่อนไขที่
 อาจขายผู้ต้องพึ่งพาลงเป็นทาส อีกฉบับหนึ่งยกเลิกช่องโหว่ในกฎหมาย
 ที่บ่งไว้ว่าเจ้าของทาสต้องยอมรับเงินค่าไถ่ตัว ถ้าทาสสามารถหามาได้
 สิ่งนี้เป็นการคุ้มครองที่สำคัญ เพราะเหตุว่าถ้าทาสไม่พอใจในนายของ

ตน ก็อาจหยิบยืมเงินค่าไถ่ตัวมาจากบุคคลอื่น และไปอยู่กับบุคคลนั้นแทน ทาสในประเทศไทยจึงไม่มีสถานะร้ายแรงดังในประเทศอื่น เซอร์จอห์น บาวริง ได้เขียนไว้ว่า “ข้าพเจ้าได้เห็นการประพุดิอย่างรุนแรงแก่ทาสบ้าง ๒-๓ ครั้ง แต่โดยทั่วไปพวกทาสก็รื่นเริง ร้องเพลงและเล่นหัวกันในขณะที่ทำงานต่าง ๆ” ท่านกล่าวถึงข้อความที่สหายชาวยุโรปผู้อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ ได้กล่าวแก่ท่านว่า “ในครอบครัวเล็ก ๆ ทาสก็ได้รับการเลี้ยงดูดั่งกับลูกหลานของผู้เป็นนาย เมื่อนำมาทำอะไรก็ปรักษาหารือกัน และทาสแต่ละคนก็คิดว่าเมื่อนายของเขาจะร่ำรวย เขาก็จะร่ำรวยด้วย ทาสเองก็ซอสดีย และเมื่อนายยากจนลง ก็จะขอทานหรือขโมยมาเพื่อนาย ตราบใดที่นายยังรักษาเขาไว้ เขาก็จะยอมทนทุกข์ลำบากทุกอย่าง ท่านยากที่จะเห็นความผูกพันเช่นนี้ระหว่างนายจ้างและลูกจ้างในประเทศอังกฤษ”

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงมีพระราชหฤทัยกว้างขวาง ในกิจการศาสนาเช่นเดียวกัน ประกาศของพระองค์ฉบับหนึ่งกล่าวถึง “ว่าธรรมเนียมผู้ครองแผ่นดินที่เป็นยุคธรรม มิได้ห้ามราษฎรทวงปวง ในการถือศาสนาเป็นทงของตัว ๆ ในเวลาที่สด แลกาลเบองหน้าทรงอนุญาตให้คนถือศาสนาตามอัธยาศัย “เนื่องจาก” ด้วยว่าการถือศาสนาต่างตั้งกฏตองกัน ดังนั้น จึงเป็นการเหมาะสมที่แต่ละคนจะอนุญาตให้บุคคลอื่น ๆ ประพุดิปฏิบัติตั้งตงตามทางของเขา การกำจัดคนในศาสนาอันเป็นสิ่งที่ไม่เคยมีในพุทธศาสนา ดังนั้น ประกาศ

ฉบับหนึ่งส่งต่อคลังกับประเพณีที่เข้ามาแต่โบราณ ชาวไทยมักบอก
แก่มอสน์สอนศาสนาว่า “ ศาสนาทุกศาสนาย่อมมีความดี ทุกศาสนา
ก็คือนทางต่าง ๆ กัน ที่มุ่งไปยังจุดหมายปลายทางเดียวกัน ” และชาว
ไทยก็หมายความว่าเช่นนั้นจริง ๆ แต่พวกมอสน์สอนศาสนามักเข้าใจไป
เสียว่าเป็นคำแก้ตัวของคนอ่อนแอ ผู้ไม่อาจแลเห็นประโยชน์ของศาสนา
คริสต์ได้

ไม่ว่าจะทรงมีความคิดเห็นเช่นไร พระราชาผู้ทรงนับถือพุทธ-
ศาสนามิยอมต้องบ่งกันศาสนาต่าง ๆ ทั้งหมดที่ปฏิบัติอยู่ในราชอาณาจักร
ของพระองค์ ตราบเท่าที่ปฏิบัติกัน เคารพกฎหมายของบ้านเมือง
พระมหากษัตริย์แห่งประเทศไทย ทรงเคารพยกย่องสิทธิในการนับถือ
ศาสนาอยู่เสมอ นอกจากนี้ พระองค์ยังมักทรงกระทำไปยิ่งกว่านั้น
คือมักพระราชทานที่ดินและวัตถุในการก่อสร้าง สำหรับสร้างสุเหร่าใน
ศาสนาอิสลามและวิหารในศาสนาคริสต์ด้วย ในระยะยุ้งยากราว
กลางพุทธศตวรรษที่ ๒๓ พวกมอสน์สอนศาสนาชาวฝรั่งเศสได้จำกัดช่วง
ระยะเวลาอันสั้น แต่ถึงนั้นก็เกิดขึ้นไม่ใช่เพราะมอเหล่านั้นนับถือ
ศาสนาคริสต์แต่เป็นเพราะความเชื่อว่าเขากำลังละเมิดกฎหมาย
ของประเทศหรือช่วยให้อื่นกระทำความเช่นนั้น และด้วยเหตุเช่นนั้นจึงมัก
กำหนดกิจกรรมของมอสอนศาสนาชาวฝรั่งเศสเป็นครั้งเป็นคราวตลอด
ระยะเวลา ๓๕ ปีต่อมา ตลอดระยะเวลาอันยาวนานชาวโปรตุเกสที่นับถือ
ศาสนาคริสต์นิกายคาโธลิกอย่างไม่ค่อยเคร่งครัดนัก ก็ไม่ถูกจำกัดเลย

ชาวเวียตนามที่นับถือศาสนาิกายคาโรลิกเป็นจำนวนมากมาย และ
หลบหนีจากการถูกข่มเหงทางศาสนาในประเทศของตนเอง ก็อพยพ
เข้ามาอยู่ในประเทศไทยได้อย่างสะดวก และสามารถตั้งหลักแหล่ง
ตลอดจนประกอบกิจการในศาสนาของตนอย่างเป็นสุข

เซอร์จอห์น บาวริง กล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ
ทรงมีพระทัยกว้างขวางจนได้พระราชทานเชลยศึก ๓๐๐๐ คน แก่พวก
หมอสอนศาสนาิกายคาโรลิก และรับสั่งว่า “ท่านอาจทำให้พวก
เหล่านี้นับถือศาสนาคริสต์เตียนได้” หลังจากพระองค์เสด็จขึ้นเสวย
ราชสยเพียงเล็กน้อย พระองค์ก็ทรงทำให้สังฆราชบดลิกัวส์แปลกใจ
โดยมีรับสั่งให้ท่านสังฆราชเข้าไปในทรีโฮฐาน และมีพระราชดำรัสว่า
“ถ้าท่านสามารถทำให้บุคคลจำนวนหนึ่งเข้ารีตได้ หนึ่งที่ใด จงบอกให้
ข้าพเจ้าทราบ ข้าพเจ้าจะให้เขาเหล่านี้เป็นผู้ปกครองที่นับถือศาสนา
คริสต์เตียน เพื่อเขาจะได้ไม่ถูกรบกวนจากเจ้าหน้าที่ไทย” ในขณะนั้น
ท่านสังฆราชกำลังเตรียมจะเดินทางไปประเทศฝรั่งเศส และพระบาท-
สมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ก็โปรด ฯ พระราชทานเงินช่วยค่าเดินทางด้วย
อย่างไรก็ตามสังฆราชบดลิกัวส์ แม้ว่าจะพยายามอย่างเต็มที่ตลอด
และกระตือรือร้นเพียงใด รวมทั้งได้รับพระราชทานเคราะห์ด้วย แต่
ก็ไม่สามารถเผยแพร่ศาสนาคาโรลิกได้มาก จำนวนผู้ทนับถือศาสนา
คาโรลิกทั้งหมดในประเทศไทยมีมากกว่า ๗๐๐๐ เพียงเล็กน้อย ส่วน
ใหญ่ก็ไม่ได้เปลี่ยนศาสนา แต่สืบเชื้อสายลงมาจากผู้ทนับถือศาสนา

คริสต์เดียนชาวญวนและชาวโปรตุเกส

พวกหมอสอนศาสนาในกายโปรเตสตันท์ ยิ่งทำงานได้น้อยกว่านี้ คือมีคนเข้ารับคนน้อยกว่า ๑๐๐ คน และส่วนใหญ่ก็เป็นชาวจีนที่ทำงานให้ แก่หมอสอนศาสนาเหล่านั้น พวกหมอสอนศาสนาในกายโปรเตสตันท์ เสียเปรียบเพราะว่าเพิ่งเข้ามา พวกคาโธลิกก็รังเกียจพวกโปรเตสตันท์ และพวกโปรเตสตันท์เองก็แบ่งออกเป็น ๓ นิกาย ไม่ช้าพวกโปรเตสตันท์ก็เรียนรูถึงสิ่งที่พวกคาโธลิกได้ทราบมาแต่ก่อนนานแล้ว คือการ พุทธิเดียนพุทธศาสนานี้ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อันใดเลย ชั่วระยะเวลาหนึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ไม่โปรดพวกโปรเตสตันท์ เพราะทรงคิดว่าหมอสอนศาสนาในกายโปรเตสตันท์ผู้หนึ่ง เป็นผู้ส่งข่าว ที่ไม่เคยรพต่อพระองค์ไปลงตีพิมพ์ที่เกาะสิงคโปร์ และโปรตฯ ให้อ้าง กยลงโทษหมอสอนศาสนาในกายโปรเตสตันท์อย่างเบา ๆ แต่ไม่ช้าก็ ทรงค้นคว้าหมอสอนศาสนาเหล่านั้น พระองค์ประทานที่ดินให้เขาสร้าง วิหาร และเมื่อพระอาจารย์เก่าของพระองค์ คือ ดร. แคลเวลล์ ถึง แก่กรรม พระองค์ก็ทรงสร้างหลักศิลาประกอบหลุมฝังศพอย่างงดงาม พระราชทานภายในป่าช้า นิกายโปรเตสตันท์ หมอสอนศาสนาผู้หนึ่ง ได้เขียนไว้ว่า ภายในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ประเทศไทย “มีรัฐบาลที่อะลุ่มอล่วยต่อศาสนาอันที่ดุดันที่สุดในโลก”

แม้ว่าพวกหมอสอนศาสนาในกายคาโธลิก และโปรเตสตันท์จะ ทำงานไม่มีใครได้ผลในการเกลี้ยกล่อมคนให้มาเข้ารับ แต่เขาก็ยังทำ

ประโยชน์ในด้านอื่น ๆ เป็นอันมาก เป็นต้นว่าการแต่งพจนานุกรม ตีพิมพ์หนังสือในภาษาไทย สร้างโรงเรียนและโรงพยาบาล สนับสนุน การศึกษาทางด้านการแพทย์และวิทยาศาสตร์ สิ่งเหล่านี้เป็นผลงานที่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงชนชมอย่างที่สุด

พระองค์ทรงมีพระหทัยกว้างขวางและมักทรงสนับสนุนแก่ศาสนา อื่น ๆ ในพระราชอาณาจักรเช่นเดียวกัน พระองค์ทรงมีประชาชนที่ นับถือศาสนาอิสลามอยู่เป็นจำนวนมากในจังหวัดต่าง ๆ ในแหลม มลายูและรอบ ๆ กรุงเทพฯ ทรงมีประชาชนเชื้อสายอินเดียเป็นจำนวน มาก บางคนนับถือศาสนาอิสลาม บางคนนับถือศาสนาพราหมณ์ ชาวจีนซึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่และมีจำนวนมากที่สุดก็นับถือศาสนาที่ผสม กันหรือไม่นับถือศาสนาใดเลย ชาวจีนส่วนใหญ่ก็นับถือพุทธศาสนาที่ธิรมหา ยานแต่เพียงในนาม การเคารพบูชาบรรพบุรุษและเวทมนต์คาถา กึ่งยังมีอยู่เป็นจำนวนมาก ชาวญวนที่ไม่นับถือนิกายคาโรลิกก็นับถ้อ พุทธศาสนาที่ธิรมหา ยาน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงสน ับสนุนในชาวญวนเป็นพิเศษ มักทรงสนทนากับพระญวนและเชื้อเชิญ ให้ท่านเหล่านั้นเข้ามาร่วมในการพระราชพิธีต่าง ๆ

สำหรับบรรดาพราหมณ์ในราชสำนัก กิจพิธีทางศาสนาของท่าน เหล่านี้ก็ไม่มีความหมายอย่างแท้จริงอะไรอีกแล้ว พระบาทสมเด็จพระ จอมเกล้าฯ ทรงสนับสนุนกิจพิธีเหล่านั้นต่อไป และยังทรงยึดถือ ในความสำคัญของกิจพิธีอันโอ้อ่าเหล่านั้น ที่ได้รับมาจากชนบประเพณี

ของขอม แต่ความจริงพระองค์ทรงนิยมประเพณีที่ง่ายกว่าของชนชาว
ไทย ประเพณีเช่นนมปรากฏอยู่อย่างบริบูรณ์ในศิลาจารึกของพ่อขุน-
รามคำแหง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ได้ทรงค้นพบศิลาจารึก
หลักนี้ในซากเมืองสุโขทัย หลายปีมาแล้ว ได้ทรงพยายามอ่านจารึก
หลักนี้ จนทรงทราบความซึ่งพระมหากษัตริย์ไทยในพุทธศตวรรษ
ที่ ๑๘ ทรงกล่าวไว้ในภาษาไทยอย่างง่าย ๆ ว่า

“เมื่อชั่วพ่อกู กูบ้าเรอแก่พ่อกู กูบ้าเรอแก่แม่กู.....พ่อกู
ตายยังพูก กูพรว้าเรอแก่พูก ดิงบ้าเรอแก่พูก พูกตาย จึงโตเมือง
แก่ทงกลม

เมื่อชั่วพ่อขุนรามคำแหง เมืองสุโขทัยนี้ ในนามปลาในนาม
ข้าว เจ้าเมืองบ่เอาจากอบในไพร่ลูทาง เพื่อนจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย
ใครจักใครค้าขางค้า ใครจักใครค้าม้าค้า ใครจักใครค้าเงินค้ำทองคำ....
ไพร่ฟ้าลูกเจ้าลูกขุน มิแลผิดแผกแต่กว้างกัน ส่วนดูแลแจ้งแจ้งความ
แก่ชาติด้วยซ้อ.....ได้ชาเสือกชาเสื่อหวงหวรรบกด บ่ฆ่าบ่ตี

ในปากประตูมีกระดิ่งอันหนึ่งแขวนไว้หน ไพร่ฟ้าหน้าปก กลาง
บ้านกลางเมือง มิถอยมความ เจ็บท้องของใจ มันจักกล่าวถึงเจ้า
ถึงขุนบ่ไร ไปลั่นกระดิ่งอันท่านแขวนไว้ พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองได้
ยินเรียก เมื่อถามส่วนความแก่มันด้วยซ้อ ไพร่ในเมืองสุโขทัยนี้จึง
ชม.....พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทังชาวแม่ชาวเจ้า
ท่วยบ่วท่วยนาง ลูกเจ้าลูกขุน ทังต้นทงหลาย ทังผู้ชายผู้หญิง ผู้

“ช่วยมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา”

เราอาจคาดคะเนได้ว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงระลึกถึงข้อความในศิลาจารึกนอญเสมอ เพื่อเป็นแบบฉบับที่พระองค์จะดำเนินตาม เป็นการบังเอิญอย่างแปลกประหลาดที่หาทางพอซุรามคำแหงและพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ต้องทรงรอให้พระเชษฐาสวรรคตไปเสียก่อน จึงจะได้ครองราชสมบัติของพระบิดา อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี ทั้งสองพระองค์ก็ได้ทรงปฏิบัติต่อพระเชษฐาด้วยความจงรักภักดี แม้ไว้ในสมัยปัจจุบัน เราไม่อาจยกเลิกลักษณะอาการทั้งหมดได้ แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ก็ทรงเปลี่ยนแปลงระบบภาษี และทำให้ประชาชนทั่วไปต้องเสียภาษีน้อยลง พระองค์ทรงลดกฎทางการค้าขายให้น้อยลงเท่าที่สามารถจะทรงกระทำได้ และแทนที่จะทรงฆ่าหรือเขยิบตเชลยศึก ก็โปรดฯ ยกพวกเหล่านั้นให้แก่หมอสอนศาสนาิกายคาโรลิก พระองค์พยายามที่จะปฏิรูประบบการศาล เมื่อพระองค์ทรงทราบว่า ประชาชนของพระองค์ไม่กล้าที่จะตั้งกลองวินิจฉัยเถร ซึ่งใช้แทน “กระดิ่ง” หน้าพระราชวัง พระองค์ก็ทรงกำหนดเวลาโดยเฉพาะชนเพื่อจะเสด็จออกรับฎีกาจากราษฎร

ข้อความอีกตอนหนึ่งในศิลาจารึกกล่าวว่า บางวันพระภิกษุชนอาวุโส “ชนนงเหนือชะดาร์นสัตว์ธรรมแก่อบาสักฟุ้งท่วยจำศีล” ชะดาร์นก็คือพระแท่นมนังคศิลา ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงค้นพบพร้อมกับศิลาจารึก เมื่อยังทรงผนวชอยู่ และพระองค์

คทรวงนักถบทความตอนนเมอพระองคชนประทบบนพระแท่นมนังคศิลาณ วัดส่มอราย สวดพระธรรมแก่มุอบบาสักอุบาธิกา

ในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง หลังจากพรรณาถึงเมืองสุโขทัยแล้วก็กล่าวว่ “เบองตะวันตกเมืองสุโขทัยนี้ มอริญญิก พ่อขุนรามคำแหงกระทำโอยทานแก่มหาเถร สังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตรย” ณ ทนเราไม่ควรจะเปรียบเทียบให้มากเกินไปนัก เพราะเหตุว่าวัดส่มอรายกไม่ใช่วัดทเป็นศูนย์กลางทางด้านการศีกษา และวัดบวรนิเวศกเป็นวัดของพระสงฆ์คามวาสี อย่งไรก็ดีพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ก็ได้อวยวัดบวรนิเวศแต่พระภิกษุส่มเด็จพระเจ้าพ่ามงกุฎผู้ “เรียนจบปิฎกไตรย”

ต่อมาศิลาจารึกก็บ่งว่พ่อขุนรามคำแหงทรงดงตวหน่งสี่ไทยชน โดยกล่าวว่ “เมอก่อนลายสี่ไทยนี้มี ๑๒๐๕ ศักปีมะแม (พ.ศ. ๑๘๒๖) พ่อขุนรามคำแหงหาใครใจในใจแต่ได้ลายสี่ไทยชน ลายสี่ไทยชนจมเพื่อขุนสนนได้ไว” ส่มเด็จพระเจ้าพ่ามงกุฎเองก็ไดทรงดงอักษรอริยกะชนเพื่อไซเขียนภาษาบาลี และทรงดงโรงพิมพ์สำหรับพิมพ์หน่งสี่ทางพระพุทศาศาสนาชนเป็นแห่งแรก

ศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมีข้อความที่เพิ่มเติมชนในตอนท้ายกกล่าวว่ “พ่อขุนพระรามคำแหงนินหาเป็นท่าวเป็นพระยาแกไทยทงหลาย หาเป็นครูอาจารย์ดงสอนไทยทงหลาย ให้รูปบุญธรรมแท้แต่คนอันมีในเมืองไทย ด้วยรูปด้วยลวก ด้วยเกล้าด้วยหาญ ด้วย

แคะด้วยแรง หากคนจักเส้มอมไต่” เราอาจสงสัยได้หรือ ว่าพระบาท-
สมเด็จพระจอมเกล้าฯ จะไม่ทรงนำข้อความเหล่านี้มาเป็นเรื่องบนตาล
พระทัย

นักประวัติศาสตร์และโบราณคดี ย่อมต้องระลึกถึงพระคุณของ
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ด้วยพระองค์ทรงยอมรับอย่างเดียพระทัย
กับเซอร์จอห์น บาวริง ว่า “ประวัติศาสตร์สมัยโบราณของประเทศไทย
ยังค่อนข้างมืดมนและเต็มไปด้วยนิยายอันเหลือเชื่อต่าง ๆ” แต่พระ-
องค์ก็ไม่ทรงยอมให้เป็นดังนั้นตลอดไป ความยากลำบากย่อมมีอยู่มาก
เพราะว่าสรรพตำราเก่าต่าง ๆ ส่วนใหญ่ก็ถูกเผาไปเสียพร้อมกับ
กรุงศรีอยุธยา บุคคลที่ได้รับมอบหมายให้พยายามสร้างประวัติศาสตร์
ไทยขึ้นมาใหม่จากความทรงจำและเอกสารต่าง ๆ ที่ยังคงเหลืออยู่ ก็
ไม่มีความสามารถพอ เขามักไม่เอาใจใส่ต่อศักราชอันแน่นอน หรือ
ใช้สามัญสำนึก นอกจากนั้นสิ่งที่สุดท้ายที่สุดก็คือ เขามักโยนเอกสาร
เก่า ๆ ทิ้งไปหลังจากที่ได้ตรวจดูแล้วว่า ได้ข้อความอะไรบ้างจากเอกสาร
เหล่านั้น สิ่งที่ท่านเหล่านั้นรวบรวมชนกมกเป็นการผสมกันระหว่าง
เรื่องจริงและนิยาย แต่ถึงกระนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ
ก็ทรงคิดว่าสมควรที่จะค้นหาความจริงในเอกสารเหล่านั้น สมควรที่จะ
วินิจฉัยและเปรียบเทียบหลักฐานทั้งหมดที่มีอยู่ ประวัติศาสตร์ควรที่จะ
ได้รับการสังคายนาเช่นเดียวกับพระไตรปิฎกดังที่เคยกระทำกันมาแล้ว
จึงปรากฏว่าพระองค์ทรงพระราชนิพนธ์บทความวินิจฉัยประวัติศาสตร์

หลายเรื่องและบางเรื่องกมตพมพอยู่ในหนังสือของเซอร์จอห์น บาวริง
ตั้งแต่สมัยนั้นเบนตันมาแรกใคร่เรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ตอนต้น
ของไทยเพิ่มขึ้นอีกเป็นอันมาก แม้ว่าบางครั้งพระราชวินิจฉัยของ
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ จะใช้ไม่ได้ในปัจจุบัน แต่ถึงกระนั้น
พระราชวินิจฉัยเหล่านั้นก็เต็มไปด้วยความเฉลียวฉลาดและมุ่งตรงไปยัง
ผลอย่างแน่ชัด ถ้าพระองค์ไม่ได้ทรงเริ่มต้นไว้ก่อน เราก็คงจะไม่
สามารถทราบได้ดังเท่าในขณะนี้

เซอร์จอห์น บาวริง เคยได้เห็นหอพระสมุด และการเริ่มต้น
จัดพิพิธภัณฑสถานของพระองค์ ท่านได้เขียนว่า “มีเครื่องประดับ
ทุกชนิด หลายชนิดเกี่ยวกับธรรมชาติ เป็นต้นว่า นอแรตรูปร่าง
แปลกประหลาด และงาช้าง ประติมากรรมหลายชิ้นจากทวีปยุโรป
แจกันกระเบื้องถ้วยจากประเทศจีน เครื่องทรงสมัยโบราณของพระ-
มหากษัตริย์ที่ลวงลับไปแล้ว งาช้างและไม้จำหลักอย่างงดงาม เครื่อง
ประดับทองและเงินพร้อมด้วยเครื่องเพชรนิลจินดาเป็นจำนวนมาก พระ
พุทธรูปหลายองค์ และองค์หนึ่งกว่าเป็นทองแท้ทองดี” ต่อมาอีก
๒-๓ ปี สิ่งของเหล่านั้นก็เพิ่มจำนวนมากขึ้น จนพระบาทสมเด็จพระ-
จอมเกล้าฯ ต้องทรงสร้างอาคารเป็นพิเศษสำหรับจัดตั้งขึ้นในพระบรม-
มหาราชวัง เมื่อพระองค์เสด็จสวรรคตแล้ว สิ่งของเหล่านั้นก็กลายเป็น
สมบัติของชาติ และเป็นศูนย์กลางของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
ซึ่งปัจจุบันนี้ ได้จัดตั้งอยู่ในพระบรมราชวังอันสง่างาม

ในระหว่างที่เสด็จฯ ทรงคเเมอ ยังดำรงภิกษุภาวะอยู่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ได้ทรงพิจารณาจากเมืองสุโขทัย ทอดพระเนตร ศาสนสถานอันใหญ่โต เรือนลับเหล่านี้ที่ปรักหักพังอยู่ในป่าต่างๆ ด้วยความเศร้าพระทัย โบราณสถานเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นแบบขอมหรือไทยย่อมมีความหมายต่อพระองค์และประชาชนของพระองค์ ถ้าสามารถทราบความหมายเรื่องราวได้ พระองค์จึงได้ทรงเชื้อเชิญให้นักโบราณคดีชาวฝรั่งเศสเข้ามาศึกษาจากโบราณสถานเหล่านี้ เพื่อเปิดเผยความลับในอดีตด้วยการใช้เทคนิคแบบใหม่ ตั้งมั่นว่าเป็นการเริ่มต้นที่ดี และจะมีผลยิ่งขึ้นในรัชกาลต่อๆ มา

ในบริเวณพระบรมมหาราชวัง ณ กรุงเทพฯ ใกล้เคียงกับพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ยังมีรูปจำลองปราสาทนครวัดขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นศาสนสถานขนาดมหึมาพารทิมชื่อเสียงในประเทศกัมพูชา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ก็โปรดฯ ให้สร้างรูปจำลองนชนในราว พ. ศ. ๒๔๐๕

ขณะเดียวกันที่ทรงกระทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อรักษาขนบประเพณีในอดีต พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ก็ทรงสนับสนุนอย่างแข็งขันต่อวัฒนธรรมในสมัยปัจจุบัน พระองค์ทรงมีรสนิยมอันดีเลิศในทางด้านวรรณคดีและศิลป์ เมื่อทรงพระเยาว์ เคยประทับที่พระบาทของสมเด็จพระบรมชนกนาถซึ่งเป็นยอดแก้ว ฟังพระราชดำรัสเกี่ยวกับบทประพันธ์ของพระองค์ หรือมีพระนิพนธ์ตามเสด็จพระราชดำเนิน

ไปทรงตรวจตราจิตรกรรมฝาผนังในวัดหรือในพระราชวัง พระบาท
 สมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงสามารถพระราชนิพนธ์คาถาภาษาบาลีที่เป็น
 แบบวรรณคดีอย่างแท้จริง ตลอดจนบทกวีนิพนธ์ใช้ศัพท์ภาษา
 สันสกฤตได้อย่างไพเราะยิ่ง แต่พระองค์ทรงทราบว่าสิ่งเหล่านี้มี
 ประโยชน์น้อยต่อประชาชนโดยทั่วไป ด้วยเหตุนี้จึงมักทรงเขียน
 เป็นภาษาไทยอย่างชัดเจนและสามัญ นอกจากนี้ยังทรงตระหนัก
 ด้วยว่าจิตรกรรมและประติมากรรม ไม่สมควรสร้างขึ้นสำหรับความ
 เพลิดเพลินของบุคคลเพียง ๒-๓ คนเท่านั้น แต่ควรใช้เพื่อสั่งสอน
 ประชาชนพลเมือง ซึ่งวิถีทางสังคมของประชาชนมีศูนย์กลางอยู่ในเขต
 วัด ภูมิตนนมพัสและงานต่าง ๆ ซึ่งประชาชนอาจสัมผัสความสนุกสนาน
 รื่นเริงเข้ากับการทำบุญ พระมหากษัตริย์องค์ก่อน ๆ ได้ทรงสนับสนุน
 การใช้วัดเพื่อการศึกษา แม้ว่าหนังสือจะมีอยู่น้อย แต่จิตรกรรม
 ฝาผนังก็อาจใช้สอนได้ทั้งเรื่องราวของชาวบ้านและทางศาสนา พระ
 บาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ เมื่อทรงปฏิสังขรณ์วัดโพธิ์ ก็มีพระบรมราช-
 โองการให้ช่างทำวัดโพธิ์ให้เป็นเสมือนสารานุกรมที่สร้างด้วยศิลาและ
 รูปภาพ หงนกเพื่อสั่งสอนวิชาการต่าง ๆ ที่เคยเล่าเรียนกันมา คือ
 โหราศาสตร์และภูมิศาสตร์ เชื้อชาติของมนุษย์ และยักษ์ วิชาทหาร
 ดาราศาสตร์ สมนุไพร และตำราหมอนวดแบบโยคะ แต่เมื่อมี
 ความคิดทางวิทยาศาสตร์ใหม่ๆ มาจากทางทิศตะวันตก วิชาเหล่านี้
 ก็ล้าสมัยไป สมควรที่จะรักษาไว้เพื่อเหตุผลทางด้านประวัติศาสตร์

เท่านั้น แต่ก็ไม่ควรใช้สอนอย่างจริงจังต่อไป ด้วยเหตุนี้วัดบวรนิเวศ
จึงเป็นวัดที่ถูกต้องตามสมัยยิ่งกว่า บนผนังในวัดนี้ ชรวินโข่ง
ช่างเขียนในสมัยนั้นกว่าดรูปเรือกลไฟ รถไฟ และภาพต่างๆ จาก
ต่างประเทศในสมัยนั้น เป็นต้นว่า ภาพภูเขาเวอร์นอน (Mount
Vernon) ในสหรัฐอเมริกา และภาพเดอรับ (Derby) ในประเทศ
อังกฤษ ทั้งหมดนี้คล้ายกับว่าลอกแบบมาจากภาพพิมพ์ของอัลเกน
(Alken) คือ ศิลปินชาวอังกฤษในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

งานรุ่นแรก ๆ ของชรวินโข่งวาดขึ้นตามประเพณีของจิตรกรรม
ไทยสมัยโบราณ คือมีรูปบุคคลที่มีชีวิตจิตใจแต่ไม่เหมือนจริง วาดขึ้น
อย่างละเอียด รูปเหล่านี้วาดขึ้นหน้าภาพภูมิประเทศชนิดที่ทำให้เห็น
กิริยาท่าทางอย่างชัดเจน มากกว่าที่จะให้กลิ่นไปกับภาพภูมิประเทศนั้น
และไม่เคารพต่อกฎแห่งทัศนียภาพ (perspective) จากภาพเขียนและ
ภาพพิมพ์ของยุโรปที่เขาได้เห็น ชรวินโข่งก็เริ่มศึกษาดังกฎแห่ง
ทัศนียภาพ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งผลแห่งการเลเงา งานของท่าน
ที่วัดบวรนิเวศแสดงถึงความลึกซึ้งของสิ่งเหล่านี้ ท่านต้องลอกแบบ
มากกว่าที่จะใช้ความพิจารณาจากของจริง ทั้งนี้เพราะท่านไม่เคย
ไปต่างประเทศ และประเพณีที่ดีที่สุดในศิลปะไทยก็คือ การขยายภาพ
ออกจากของเดิมที่เล็กกว่า โดยใช้ความคิดอันที่เหนือฉลาดต่อเดิม
สิ่งที่ขาดหายไปเอาเอง งานชิ้นเอกของชรวินโข่ง ก็คือภาพแสดงถึง
ประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา วาดขึ้นบนผนังชั้นในของหอราชกรมานุสรณ์

ภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ณ ทิวทัศน์ทิวภาพเกี่ยวกับประชาชน
 ไทยในภูมิภาคประเทศไทย และแม้ว่าท่านจะวาดภาพเหล่านั้นจาก
 ความทรงจำยิ่งกว่าจากชีวิตจริง ๆ ก็เป็นที่สังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน
 ว่าท่านได้ใช้ความสังเกตเกี่ยวกับสิ่งเหล่านั้นอย่างแหลมคม โดยที่ไม่ได้
 เสียสละความชัดเจนของภาพตามประเพณีเดิม ท่านก็สามารถวางภาพ
 บุคคลลงได้อย่างน่าดู ภายในภาพภูมิประเทศ คือบุคคลที่อยู่ไกล
 ก็สังเกตเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น และภาพกลางคืนซึ่งมีไฟและไฟประกอบ
 กัดขัดแย้งกับเงาสีดำก็อย่างงดงาม การผสมกันระหว่างประเพณีเก่า
 และใหม่เช่นนั้น ก่อให้เกิดภาพที่งดงามอย่างน่าประหลาด ไม่เหมือนกับ
 กับจิตรกรไทยรุ่นหลัง ๆ ขรวิอินโข่งแสดงได้ทั้งประเพณีแบบเก่า
 และใหม่ที่ดีที่สุด ลักษณะความมุ่งหมายในการวาดภาพของท่าน
 ก็เหมือนกับลักษณะความมุ่งหมายของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ
 ในการปกครองประเทศ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ทรงเป็นนักก่อสร้างที่สำคัญ พระ
 องค์โปรดดัดแปลงสถาปัตยกรรมแบบยุโรปให้เข้ากับความต้องการของ
 ชาวไทย ที่โปรดมากก็คืออาคารปูนชั้นเดียวทึบเย็นสบาย มีหลังคา
 เป็นแนวและมีแนวเสาอยู่ด้านหน้า อาคารแบบนี้มีลักษณะคล้ายกับ
 การฟื้นฟูสถาปัตยกรรมแบบกรีกรุ่นหลัง ในแคว้นคาโรไลนาภาคใต้
 (South Carolina) และแคว้นหลุยเซียนา (Louisiana) ในสหรัฐอเมริกา
 แต่มีรูปร่างเรียบ ๆ กว่า สถาปัตยกรรมในรัชสมัยพระบาท

สมเด็จพระจอมเกล้าฯ ตกแต่งด้วยลวดลายเครื่องประดับแบบจีน
อย่างงดงาม ลวดลายแบบนี้เป็นที่นิยมกันมากในรัชกาลก่อน การ
ผสมกันเช่นนี้ได้สัดส่วนและเหมาะสม ไม่สู้แปลกประหลาดเหมือน
ดังที่อาจคาดคิด ทั้งนี้ เพราะส่วนผสมก็เป็นเช่นเดียวกับชิปปendale
(Chippendale) คือเครื่องเรือนของประเทศอังกฤษในพุทธศตวรรษที่
๒๓ แต่ดัดการผสมกันของศิลปะหลายแบบ นั้นเอง

พระราชวังฤดูร้อนของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ซึ่งสร้าง
ขึ้นที่เมืองเพชรบุรีงามน่ารักอย่างแจ่มใส บนยอดเขาใหญ่ซึ่งตั้งเด่น
อยู่กลางทุ่งนาที่ร่มรื่นด้วยต้นไม้เขียวชอุ่มอยู่โดยรอบๆ และใน
ระหว่างตึกเหล่านั้นมีต้นสนต้นสนเขียวชอุ่มเป็นร้อยๆ ต้น ต้นสนเหล่านั้น
ปัจจุบันขึ้นสูงจนคล้ายป่า สดชื่นหอมอบอวลคล้ายกับส่งความอาลัย
ส്മชื่อ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ได้ทรงดำเนินถึงยังนคราย
จากต่างประเทศ ต่อประเทศไทยมานานแล้ว ในระยะต้นรัชกาลที่ ๓
รัฐในแหลมมลายูบางแห่ง ซึ่งเคยเป็นประเทศราชขึ้นต่อประเทศไทย
ได้ถูกประเทศอังกฤษยึดเอาไป แต่เนื่องจากดินแดนเหล่านั้นอยู่ไกล
ประชาชนก็พูดภาษาและนับถือศาสนาอื่น ชาวไทยจึงไม่มีใครรู้สึก
ถึงการสูญเสียครั้งนั้น ในราว พ.ศ. ๒๔๐๕ เมื่อการแสวงหา
อาณานิคมของชาวยุโรปไกลเข้ามา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ
ก็ไม่ได้ทรงเตรียมพร้อม ครองนครายมาจากประเทศฝรั่งเศส

เปลื้องรูปอยู่ในสิ่งซึ่งพระองค์ตรัสเรียกว่า “ วาจาอันมตมณและคำเส่นอ
ที่หลอกลวงอย่างน่าอัศจรรย์ ”

ประเทศกัมพูชาเป็นประเทศราชของประเทศไทย เป็นเวลา
หลายร้อยปีมาแล้ว ที่มีการสัมพันธ์และผสมกันอย่างสนิทสนมระหว่าง
ประชาชนทั้งสองชาติ แม้ว่าภาษาของชาติทั้งสองนั้นแตกต่างกันอย่าง
สิ้นเชิงก็จริง แต่ต่างก็ขอยืมศัพท์มาจากอีกภาษาหนึ่งอย่างมากมาย
ในระยณะชาวกัมพูชาได้นับถือพุทธศาสนามาเป็นเวลาราว ๕๐๐ ปี และ
มีการติดต่อทางศาสนาอย่างสนิทชิดเชื้อกับชาวไทย เควัน ๒ เควัน
ในประเทศกัมพูชาคือ เดียมราชู และ พระตะบอง ซึ่งมีชนชาติไทย
อาศัยอยู่เป็นชนกลุ่มน้อย แต่ก็ได้ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย
สถานการณ์ยุ่งยากเช่น เพราะเหตุว่า ชาวญวนก็อ้างว่าตนมีอำนาจ
เหนือประเทศกัมพูชาด้วย ประเทศฝรั่งเศสหลังจากปราบปรามดินแดน
ภาคใต้ของพระราชกษัตริย์แห่งประเทศเวียดนามแล้ว ก็ขยมน้อมเข้ามาคุ้มครอง
ประเทศกัมพูชาโดยอ้างว่าจะทำให้ประเทศกัมพูชาไม่ต้องขึ้นกับไทย
และญวน คำเส่นอนมีการแสดงอำนาจชู้ปนอยู่ด้วยอย่างเงียบ ๆ และ
ประเทศกัมพูชาที่ตกลงรับคำเส่นอนนั้นใน พ.ศ. ๒๔๐๗

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงตระหนักดีว่าถ้าพระองค์
ทรงพยายามที่จะสู้รบกับประเทศฝรั่งเศสก็คงจะพ่ายแพ้ ถึงที่สุดก็
พระองค์ควรทรงกระทำคือการจำกัดขอบเขตแห่งการขยายอำนาจครั้ง
ด้วยการทูตอย่างเชียวชาญของพระองค์และมีประเทศอังกฤษสนับสนุน

เพราะเหตุว่าอังกฤษยอมไม่ขอการขยายตัวของคู่แข่งในภูมิภาค
แถบนี้ จึงมีการประนีประนอมกัน และก็มีการเซ็นสัญญาสถานะอำนาจ
ของประเทศไทยเหนือประเทศกัมพูชา แต่ฝรั่งเสด็จยอมรับว่าแคว้น
เสียมราฐและพระตะบองยังคงเป็นของไทยอยู่

* * *

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงมีพระสนมหลายคน ใน
จำนวน ๒๗ คนมีพระราชโอรสธิดา พระราชโอรสธิดามีจำนวนทั้งหมด
๘๒ พระองค์ การมีสนมเป็นจำนวนมากเช่นนี้ไม่ได้หมายความว่า
เป็นการสนักสนานส่วนพระองค์ของพระราชาท่าน แต่คล้ายกับ
พระอินทร์ เทพเจ้าผู้นางอัปสรเป็นจำนวนพัน ๆ บำรุงบำเรออยู่
บนสวรรค์ ประเพณีก่อกำเนิดขึ้นด้วยว่าพระราชวงศ์ต้องมีสนมหลายคน
นอกจากนี้การมีสนมหลายคนก็เป็นเครื่องสนับสนุนทางการเมืองด้วย
พระราชอาญาผูกพันความซื่อสัตย์ของเจ้าประเทศราชและขุนนางผู้
อำนาจได้ โดยทรงรับชิตาของท่านเหล่านั้นมาเป็นเจ้าจอมนอกจากนี้พระ
มหากษัตริย์ก็สมควรที่จะมีผู้สามารถสืบราชสมบัติต่อลงมาจากรองค์
อีกหลายองค์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงผนวชอยู่ถึง ๒๗ ปี
ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของพระองค์ที่จะต้องทดแทนเวลาที่เสียไป จึงทรงมี
พระราชโอรสธิดาให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

พระสนมของพระองค์แม้ว่าจะมีอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ก็ยังน้อยกว่า
ในรัชกาลก่อน ๆ และนอกจากบางคนก็พระองค์โปรดปราน

เป็นพิเศษแล้ว ส่วนใหญ่พระองค์ไม่ได้สิ้นพระทัย ราษฎรของ
พระองค์ต้องการที่จะได้พระองค์เป็นบุตรชาย และอยากที่จะมีหลาน
เป็นเจ้าจึงพยายามที่จะถวายบุตรสาวแก่พระองค์ยิ่งกว่าที่พระองค์จะทรง
ยินดีรับ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ มีพระราชดำริสอยู่เต็มอว
พระองค์ทรงมีพระสนมเกินพระราชประสงค์ และประกาศฉบับหนึ่ง
ของพระองค์กว้างไกลขึ้นเป็นพิเศษพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้
สนมเหล่านั้นกราบถวายบังคมลาออกไปสมัครกับบุคคลสามีได้

พระองค์ทรงตระหนักดีว่าเมื่อพระราชโอรสของพระองค์เจริญ
พระชนมายุขึ้นหลายพระองค์คงจะได้ทรงเข้ารับราชการในตำแหน่งที่
สำคัญๆ ดังนั้นจึงมีพระราชประสงค์จะให้พระโอรสเหล่านั้นได้ทรง
รับการศึกษาตามแบบแผนใหม่ พระองค์ทรงเล็งเห็นความจำเป็น
ที่ว่าพระราชโอรสเหล่านั้นจะต้องทรงศึกษาภาษาอังกฤษแต่ยังทรง-
พระเยาว์ ด้วยเหตุนี้เมื่อภรรยาของหมอสอนศาสนาบางคนอาสา
ที่จะสอนถวายเจ้านายเหล่านั้น พระองค์ทรงยินดีรับ แต่ในที่สุด
ก็ตัดสินใจพระราชหฤทัยที่จะจ้างครูชาวอังกฤษเป็นพิเศษ สำหรับสอน
ภาษาอังกฤษแก่พระราชโอรสธิดา ดังนั้นใน พ.ศ. ๒๔๐๕ จึงทรงจ้าง
นางแอนนา ลีโอโนเวนส์ (Mrs. Anna Leonowens) เข้ามา

แต่การจ้างนางลีโอโนเวนส์นั้นก็เป็นดังที่ผิด เพราะเหตุว่าเธอ
ไม่ประสพผลสำเร็จมากนักในการสอน และอีก ๕ ปีต่อมา ก็เดินทางกลับ
ต่อมาเธอได้แต่งหนังสือขึ้น ๒ เล่ม คือ “ครูหญิงชาวอังกฤษ ณ ราช-

ตำนานไทย (The English Governess at the siamese court) ”
 และ “ ความรักในฮาเร็ม (The Romance of the Harem) ” ทั้ง
 ๒ เล่มกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ไปในทางไม่ดี เนื่อง
 จากหนังสือทั้ง ๒ เล่มนั้นผู้นำมาเขียนขึ้นใหม่โดยได้รับความสำเร็จ
 อย่างงดงาม รวมทั้งแต่งเป็นบทละครคอนและเล่นเป็นภาพยนตร์ด้วย
 ดังนั้นจึงน่าจะสำรวจจิตใจของคนของนางลิโอโนเวนส์ และวิธีแต่ง
 หนังสือของเธอไว้ ณ ที่นี้

นางลิโอโนเวนส์เป็นหม้ายแต่ยังสาว เหตุอันนี้จึงต้องตกอยู่ใน
 ในความยากลำบาก แต่ความยากลำบากนั้นก็ไม่ได้ทำให้เธอท้อถอย เธอ
 เป็นผู้หญิงที่กล้า และความจริงแล้วกล้ากว่าที่ควร เพราะเหตุว่า
 บางครั้งความหวาดระแวงของเธอก็ไม่มีเหตุผลเลย เธอไม่ค่อยยอมคิด
 อะไรตามความเป็นจริง แต่ชอบคิดฝัน ดังนั้นจึงเป็นผู้ที่ไม่ค่อยมี
 เหตุผล และชอบสร้างเรื่องราวขึ้นตามอารมณ์ ชาวเขาคิดว่าลักษณะ
 เช่นนี้เป็นนิสัยใจคอของนางลิโอโนเวนส์ ดังที่อาจจะเห็นได้จากข้อความ
 บางตอนในหนังสือของเธอ

เมื่อเธอตั้งใจ เธอก็สามารถแสดงภาพของตัวเองได้อย่าง
 บริสุทธิ์ผู้มอง ณ ที่นี้เธอเป็นผู้หญิงที่เสียสละ มีความงามชนิดที่อาจ
 ก่อให้เกิดอันตรายได้ และค่อย ๆ ยกฐานะของชนชาติบาเตอนขึ้น
 ภาพของตัวเองเธอได้วาดขึ้นอย่างสูงส่ง และเต็มไปด้วยชีวิตจิตใจ
 แต่ภาพเช่นนั้นไม่ใช่ภาพที่เป็นจริง เธอเข้าใจพระราชประสงค์ของ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ผิด พระองค์เพียงแต่ต้องการให้เขาสอนภาษาอังกฤษเท่านั้น พระองค์ไม่ได้พยายามเกี่ยวพาราตีเธอ และไม่เอาพระทัยใส่ต่อการพยายามสั่งสอนศาสนาของเธอ

นางลิโอโนเวนส์สามารถแต่งหนังสือได้ดี ภาษาของเธอมีชีวิตจิตใจและส่วนใหญ่ก็พรรณนาอย่างง่าย ๆ เธอมีตาคมสำหรับสิ่งเกิดภาพภูมิประเทศ และเมื่อบรรยายถึงภาพประทับใจทางสายตาแล้ว เธอก็ทำได้ดีที่สุดในสำหรับผู้่านตามธรรมดา เราก้อาจมองข้ามความผิดพลาดเล็ก ๆ น้อย ๆ และลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่สืบสันของเธอไปได้ บทความตอนที่ดีที่สุดของเธอเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่คัดลอกมาอย่างเงียบ ๆ จากนักเขียนสมัยเก่ากว่า ความคิดเห็นของเธอเองเมื่อกล้าแสดงออกมา ก็ไม่มีคุณค่าอะไร เธอไม่สามารถเข้าใจได้ว่าเพราะเหตุใด ในราชสำนักของพระราชาที่ทรงนับถือพุทธศาสนา จึงยังคงประกอบพิธีพราหมณ์อยู่ และเธอก็หลงผิดเอาวัดที่มีชื่อเสียงที่สุดในกรุงเทพ ฯ วัดหนึ่งว่าเป็นโบสถ์พราหมณ์

เมื่อเธอวาดภาพด้วยการเขียนของเธอเอง ภาพของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ก็กลับกลายเป็นสิ่งที่ตรงกันข้าม จึงทำให้ผู้อ่านหนังสือของเธอเข้าใจผิด เพราะเหตุว่าคล้ายกับว่าเธอกำลังพยายามที่จะบรรยายถึงนิสัยใจคอของบุคคลที่ค่อนข้างสืบสันอย่างเป็นกลางและระมัดระวัง เธอชมเชยพระองค์ทางด้านความรู้ความเฉียบแหลมว่องไว ความรักใคร่ของพระองค์ ต่อประชาราษฎรและความ

มุงมั่นที่จะทรงเปลี่ยนแปลงประเทศให้ดีขึ้น ลักษณะเช่นนี้เธอได้ยกตัวอย่างอันเหมาะสมประกอบอย่างมากมาย แต่ในขณะเดียวกันนางลิโอโนเวนส์ก็กล่าวขยายเกินความจริงเกี่ยวกับความโหดร้าย ความโมโหโทโส และตณัหาราคะ ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ เธอสรุปว่า “แม้ว่าพระองค์จะไม่โหดร้ายและชอบแสดงอำนาจ แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ก็ยังเป็นเจ้าชายทางทิศตะวันออกที่น่าชมที่สุดในศตวรรษนี้ ทรงก้าวหน้ายิ่งกว่าพระมหากษัตริย์ทั้งหมดที่เคยปกครองประเทศไทยมา..... พระองค์ทรงเลื่อมใสในปรัชญาชั้นสูงและคำสอนอันบริสุทธิ์ของ พระพุทธองค์ ครามจนเสด็จสวรรคต ทางด้านการปกครองบ้านเมือง พระองค์ก็ทรงปกครองอย่างเฉลียวฉลาด ทรงสนพระทัยในความเป็นอยู่ของประชาราษฎร์ ทรงมีความเที่ยงธรรม เอาพระทัยใส่ในชนบประเพณีอันบริสุทธิ์และถ้อยคำที่ใช้ในราชสำนัก พระองค์ทรงระมัดระวังที่จะแสดงให้เห็นพระราชอำนาจของพระองค์ในประเทศไทย และพระเกียรติยศในนานาประเทศ นอกไปจากทางด้านชีวิตในครอบครัวแล้ว พระองค์ก็เป็นนักปกครองที่สามารถและเต็มไปด้วยคุณความดี ..... แต่ถ้าพูดทางด้านความเป็นสามีและหัวหน้าครอบครัวแล้ว พระนิสัยของพระองค์ก็กลับกลายเป็นอีกอย่างหนึ่งชนิดตรงกันข้าม”

การกลับหน้ามือเป็นหลังมือเช่นนี้ ระหว่างพระอัยยาศัยของพระองค์ ในทางด้านการปกครอง และทางชีวิตส่วนพระองค์นั้นเป็นจริงหรือ

แต่การปกครองประเทศของพระองค์เป็นทรูจากกนดี จนนางลิโอโน-
เวนส์ไม่สามารถปฏิเสธได้ สำหรับด้านชีวิตในครอบครัวของพระองค์
เมื่อเธอก้าวถึงความไม่ต่าง ๆ จนไม่มีขอบเขตจำกัด ถ้าพระองค์ทรง
ปฏิบัติต่อพระสนมอย่างโหดร้ายทารุณเช่นนั้น ก็คงจะมีพระสนมเป็น
จำนวนมากที่กราบถวายบังคมลาออกตามประกาศที่พระองค์ทรงตั้งไว้
แต่न्द्रกนชาม จากเรื่องราวที่อาจทราบได้จากบรรดาผู้สืบเชื้อสาย
ลงมาจากพระสนมเหล่านั้น บรรดาพระสนมส่วนใหญ่ก็มีความจงรัก
ภักดีต่อพระองค์ เป็นที่เห็นได้ชัดว่าส่วนใหญ่ก็มีความพึงพอใจในสถานะ
ของตน

ไม่มีข้อสงสัยว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ จะทรงมีพระนิสัย
นุญเฉยง่าย แต่ก็มีตัวอย่างแสดงอยู่บ่อย ๆ ว่าพระองค์ไม่ได้ทรงพระ-
พิโรธไปเป็นเวลานาน และพระองค์มักทรงยินดีพระราชทานอภัยแก่
ผู้ทำให้ทรงชุนเคือง คงจะเป็นด้วยทรงทราบดีถึงพระนิสัยอันนุญเฉย
ง่ายของพระองค์เอง ที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรง
สั่งสอนอยู่เสมอถึง “ความอดกลั้นไม่โกรธ” และพระองค์ก็ทรงทราบดี
ถึงคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ที่ว่า “ถ้าบุคคลใดพูดได้ร้ายตาดตกก็
ไม่มีเหตุผลที่ท่านจะต้องโกรธบุคคลเหล่านั้น ถ้าท่านโกรธ ท่าน
ไม่เพียงแต่ชุนหมองใจเท่านั้น แต่ยังไม่สามารถพิจารณาได้ด้วยว่า
คำกล่าวหาของเขาเหล่านั้นเป็นจริงหรือไม่”

นางลิโอโนเวนส์คงกล่าวถูกต้องเมื่อพูดว่า พระบาทสมเด็จพระ-

จอมเกล้า ฯ ทรงฉุนเฉียวง่าย แต่เธอก็ขยายลักษณะนี้ออกไปเกิน
 เหตุผล สำหรับพระนิสสัยอันไม่ดื้อัน ๆ ของพระองค์ก็เธอกล่าวอ้าง
 ถึงนั้น เราก้อาจตัดออกเสียได้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ
 ไม่โปรดทอดพระเนตรความเจ็บปวดของผู้อื่น แต่กลับทรงลดโทษ
 ที่มอยู่อย่างรุนแรงแก่ผู้กระทำผิดลงมา พระองค์ก็ไม่โปรดแม่แต่ลง
 พระปรมาภิไธยประหารชีวิตผู้ร้ายซ้ำคน และเมื่อใดพระองค์ต้องทรง
 กระทำเช่นนั้น ก็มักประทับอยู่ตลอดคืนด้วยพระหทัยอันชุ่มหมอง
 และทรงท่องบ่นข้อความต่าง ๆ จากคัมภีร์พระไตรปิฎก สำหรับสตรี
 ชาวยุโรปในสมัยนั้น การมีภรรยาหลายคนก็เป็นเครื่องแสดงอย่างดี
 ถึงคุณหาราคะอันไม่ผิดชดชช แต่ถ่าเรามองดูในแง่ที่ถูกต้องแล้วก็ไม่ใช่
 เช่นนั้นเลย ผู้ที่รู้จักพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ดีแล้วว่าพระองค์
 มักทรงอายเมื่ออยู่ต่อหน้าสุภาพสตรีชาววัง ถึงนั้นก็ไม่น่าประหลาดใจ
 ถ่าเราคิดว่าพระองค์ได้ทรงผนวชเป็นพระภิกษุอยู่เป็นเวลานาน

นางลิโอโนเวนส์ได้กล่าวอย่างค่อนข้างออกตัวในหนังสือเล่มแรก
 ของเธอว่า “ข้าพเจ้าได้พยายามที่จะเล่าอย่างเต็มที่และตรงไปตรงมา
 ถึงเหตุการณ์และลักษณะที่ค้อย ๆ ปราบกฏชนแก่ข้าพเจ้า ในขณะที่
 ที่ข้าพเจ้าเริ่มจะเข้าใจภาษาที่ใช้พูดกัน” แต่ภาษาไทยก็เป็นภาษา
 ที่ต้องระมัดระวัง และปรากฏว่านางลิโอโนเวนส์เองก็ไม่สามารถทราบ
 ภาษานั้นได้ดี ดังในหนังสือของเธอก็มักมีประโยคและถ้อยคำต่าง ๆ
 ที่สมมุติว่าเป็นภาษาไทย แต่กลับสนับจับต้นชนปลายไม่ถูก และเมื่

จะพยายามสักเพียงไรก็ไม่สามารรถทราบได้ว่าเธอหมายความว่าอะไร
เมื่อสุภาพสตรีชาววังหรือคนใช้ของท่านเหล่านั้น พยายามเล่าความจริง
ให้เธอฟัง จึงน่าสงสัยว่านางลิโอโนเวนส์จะสามารถเข้าใจเรื่องเหล่านั้น
ได้เพียงใด แต่เมื่อเขาเหล่านั้นพยายามเล่าเรื่องเท็จ ไม่ว่าจะด้วยความ
ตั้งใจ หรือเพื่อให้สนุกสนาน เขาย่อมพยายามอย่างที่สุดที่จะให้เธอ
เข้าใจเรื่องที่กำลังเล่าอยู่นั้น อย่างไรก็ตามนางลิโอโนเวนส์จึงใช้เรื่องราว
เหล่านั้นน้อยกว่าที่เธอตั้งใจให้เราเชื่อว่าเป็นเช่นนั้น และคงใช้คำซุบซิบ
ของชาวยุโรปไปในขณะนั้น ตลอดจนความนึกฝันของเธอเองมากกว่า
บางครั้งบางคราวเธอจะอ่านหนังสือพิมพ์เขียนไว้ก่อน เกี่ยวกับ
ประเทศไทยหรือประเทศข้างเคียง และเมื่อไปพบเรื่องแปลกประหลาด
ที่เธอสนใจ เธอก็จะยัดเอาเรื่องนั้น หรือ เธออาจจะยกเรื่องนั้นออกมาจาก
หนังสือที่เธออ่าน และเอามาใส่เข้าที่กรุงเทพฯ ฯ ในราว พ.ศ. ๒๔๐๕
และหลังจากไต่ตรองอยู่ชั่วครู่ เธอก็จะเขียนเรื่องนั้นขึ้นใหม่พร้อมด้วย
รายละเอียดของเหตุการณ์ที่แวดล้อมในระยษนั้น และมีประชาชน
ทั้งหญิงและชายในขณะนั้นเป็นตัวละคร

ลักษณะเช่นนี้คือทองเรื่องของหนังสือ “ครูหญิงชาวอังกฤษ”
เมื่อนางลิโอโนเวนส์แต่งหนังสือเรื่อง “ความรักในฮาเร็ม” นั้น เธอ
ออกจากประเทศไทยไปนานแล้ว และความจริงต่าง ๆ ที่เธอเคยรับรู้
ก็ร่อยหรอลงไป ในหนังสือเล่มหลังนี้เธอคัดลอกมาจากหนังสืออื่น ๆ
มากยิ่งขึ้น แต่ได้เปลี่ยนแปลงและปรับปรุงเสียจนคล้ายกับว่าเธอ

ได้เห็นมาด้วยตนเอง หรือได้ยินมาจากวงการที่ควรเชื่อถือได้ เธอ
ได้กล่าวไว้อย่างไม่อดสูในคำนำของเธอว่า “แม้ว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ
ที่จะเล่าต่อไปในหนังสือเล่มนี้ บางเรื่องออกจะดูแปลกประหลาดมาก
สำหรับผู้่านชาวตะวันตก แต่ข้าพเจ้าก็เห็นเป็นความจำเป็นที่จะต้อง
แถลงให้ทราบว่าเหตุการณ์เหล่านี้เป็นเรื่องจริง”

เป็นการนำเบอหน้าที่จะสำรวจดู “เหตุการณ์ที่แปลกประหลาด”
เหล่านั้นที่เธอเล่าไว้ จะขอยกตัวอย่างในที่นี้เพียง ๓ เรื่อง คือ

เรื่องที่ ๑ ซึ่งเราอาจจะทิ้งไปได้อย่างรวดเร็ว เธอบอกว่า
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงขังสุภาพสตรีที่ไม่เชื่อฟังพระองค์
ไว้ในคุกใต้ดินในพระบรมมหาราชวัง ท่านผู้ใดที่เคยอยู่ในกรุงเทพฯ
ก็ย่อมทราบแล้วว่า ณ ที่นั้นไม่อาจมีห้องใต้ดินได้ แม้แต่ปัจจุบันก็ยัง
เป็นการยากลำบากที่จะสร้างห้องใต้ดิน ไม่ว่าแบบใดลงในพื้นที่ที่เต็ม
ไปด้วยนาเช่นนี้ ก่อนที่จะรู้จักการใช้คอนกรีตเสริมเหล็ก ย่อมเป็น
ไปไม่ได้เลยที่จะสร้างคุกใต้ดินขึ้นในกรุงเทพฯ

เรื่องที่ ๒ เธอเล่าว่าเมื่อพระสนมคนหนึ่งหลบหนีออกไปกับ
พระสงฆ์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ก็โปรดให้เสาคคนทั้งสองเสีย
ทั้งเป็น เราอาจสงสัยสงสัยได้ว่าเมื่อนางลิโอโนเวนส์กล่าวว่าการเสาค
ทั้งเป็นหาชนต่อหน้าประชาชนที่กรุงเทพฯ เหตุใดเรื่องนี้จึงไม่
ปรากฏในหนังสืออื่น ๆ ที่เขียนขึ้น ไม่ว่าโดยชาวไทยหรือชาวยุโรป
ที่อยู่ ณ กรุงเทพฯ ในขณะนั้น นอกจากนั้นนายเรอังกไม่ตรงกับ

บุคลิกลักษณะของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ เลย นางลิโอโนเวนส์
เองก็ต้องออกตัวไว้ในเรื่องนี้ ซึ่งเธอเขียนไว้ว่า “เพื่อจะถวายเป็น
ยติธรรมแด่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ข้าพเจ้าต้องกล่าวไว้ ณ
ที่นี้ว่า เนื่องจากพระองค์ได้เคยทรงดำรงอภิษฏาภิเษกมาแล้ว พระองค์
จึงได้รับการส่งสอนให้แลเห็นว่า โทษที่บุคคลทั้งสองได้ประพฤตินั้น
เป็นโทษที่ชั่วช้าที่สุดที่อาจกระทำลงไปได้” เธอกล่าวว่าพระองค์
มีพระราชดำรัสว่า “กฎหมายของเราเข้มงวดมากสำหรับความผิด
เช่นนี้”

แต่ความจริงเป็นเช่นนั้นหรือ กฎหมายเพียงแต่กล่าวว่าพระสงฆ์
ที่ไม่บริสุทธิ์จะต้องสึก ถูกเขยิบ และส่งไปเป็นตะพุ่นหญ้าช้าง ใน
ขณะส่งข้อมือเป็นจำนวนพัน ๆ รูป พระสงฆ์ที่ไม่บริสุทธิ์ก็ยอมหา
ไต่จ่ายและซังกะไม่อดหน้า ถ้าการลงโทษมีจริงอย่างที่นางลิโอโนเวนส์
กล่าว การเฝ้าคนทงเบนเช่นนี้ย่อมเป็นของธรรมดา หรือเราจะต้อง
เชื่อว่าโทษให้เฝ้าทงเบนนี้ โดยเฉพาะแก่พระสงฆ์ที่หนีไปกับสตรีชาววัง
แม้ว่ากฎหมายเก่าจะลงโทษถึงตายก็จริง แต่ก็ไม่ใช้โดยการเฝ้า
ทงเบน และกฎหมายนี้ก็ไม่ได้ใช้แล้วในขณะนั้น ความจริงมี
จดหมายเหตุปรากฏอยู่ว่า ชายผู้หนึ่งที่หลบหนีไปกับสตรีชาววังของ
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ก็ถูกปล่อยแต่โดนปรับเงินเป็นจำนวน
๓๒๐ บาท

เรื่องที่ ๓ กล่าวถึงประตู่ใหม่ของพระบรมมหาราชวังที่สร้างขึ้น

ใน พ.ศ. ๒๔๐๘ นางลิโอโนเวนส์เล่าว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ โปรดให้มีการบัญชีมนุษยในโอกาสนั้นต่อหน้าข้าราชการสำนักทั้งหมด คือผู้ไม่มีความผิดบางคนจะถูกจับ ข่าและฝังไว้ใต้เสาประตู เพื่อว่า วิญญาณของเขาจะได้มาสิงอยู่ ณ ที่นั้น และบอกข่าวให้รู้เมื่อจะมี อันตราย เรื่องนี้ไม่มีความจริงเลยแม้แต่น้อย ถึงแม้ว่าเราอาจตีสม กิจการอันโหดร้ายและไม่มีความยุติธรรม ให้เข้าได้กับบุคลิกลักษณะของ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ แต่ความจริงก็มีว่า ไม่มีหนังสือเล่มใด กล่าวอ้างถึงเหตุการณ์เช่นนั้นเลย แต่เนื่องจากเรื่องนั้นมักประวัติศาสตร์ ชาวยุโรปสมัยใหม่เชื่อถือบ้าง จึงสมควรที่จะนำมากล่าวให้หมดจด

เป็นความจริงที่ว่า การบัญชีมนุษยที่ประดิษฐ์ได้กระทำกันใน สมัยโบราณทั้งในประเทศอินเดียและภาคอาเซียอาคเนย์ (ถ้าจะไม่นับกล่าวถึงในทวีปยุโรป) มีปรากฏอยู่ในชาติเรื่องหนึ่ง ชาติเหล่านั้น ก็คืออินเดียอันเก่าแก่ที่นำมาปรับปรุงใหม่เพื่อสอนธรรมจริยา และ เป็นที่แพร่หลายอย่างยิ่งในดินแดนที่นับถือพุทธศาสนา ประเพณีเช่นนั้น จึงเป็นที่รู้จักกันดีในนิยายพื้นเมือง และแม้ว่าจะเลิกใช้มาหลายร้อยปี แล้ว แต่ก็ยังฝังอยู่ในความทรงจำของประชาชน ดังเช่นคนที่เป็นต้น เค้าของรายงานที่บาทหลวงฝรั่งเศส คือ ลังฆราชบรูเกียเอร์ (Monseigneur Bruguiere) ได้เขียนขึ้นใน พ.ศ. ๒๓๗๔ ท่านได้ให้เรื่องราว ละเอียดของการบัญชีมนุษย และบอกว่าเป็น "ประเพณี" ซึ่ง ไม่กระทำแต่เฉพาะเจ้านายเท่านั้น แต่บุคคลธรรมดาที่ประพฤติด้วย

สัจฉราชบริภิกษุแยร์ได้เข้ามาอยู่ในประเทศไทยเพียงประมาณ ๒ ปี และ
 คงเข้าใจผิด ท่านไม่ได้บอกว่าคุณได้เร่องนามจากแหล่งใด แต่
 คำบรรยายของท่านก็เป็นแบบกวีนิพนธ์จนไม่อาจเชื่อถือได้ว่าเป็น
 ความจริง และคล้ายกับว่าเป็นการแปลตามใจมาจากนิยายพื้นเมือง
 อันเก่าแก่ ท่านสัจฉราชบัลลภวดีซึ่งเป็นผู้เร่องเมืองไทยดีกว่า ได้
 คัดลอกรายงานฉบับนี้ไว้ในหนังสือของท่านชื่อ “คำพรรณนาเกี่ยวกับ
 ราชอาณาจักรไทย (Description du royaume thai)” และได้กล่าว
 เพิ่มเติมไว้ว่าท่านเองก็ไม่เชื่อถอรายงานนั้นนัก เซอร์จอห์น บาวริง
 ก็ได้อ้างถึงรายงานฉบับนี้เช่นเดียวกัน และกล่าวว่าท่านไม่สามารถ
 ค้นพบถึงร่องรอยแห่งการใช้ประเพณีนี้ เหตุนี้จึงคง “เลิกใช้
 มานานแล้ว”

นางลิโอโนเวนส์ไม่ระมัดระวังเท่าท่านทั้งสอง ในขณะที่เราไม่
 สามารถอ้างหลักฐานของท่านสัจฉราชบริภิกษุแยร์ได้ เราอาจอ้างถึง
 หลักฐานของเธอได้ คือ เธอได้มาจากท่านสัจฉราชบริภิกษุแยร์นั่นเอง
 เราเห็นว่าเธอได้อ่านหนังสือของท่านสัจฉราชบัลลภวดี เพราะเหตุว่ามี
 ข้อความอยู่หลายตอนในหนังสือของเธอที่คัดลอกมาจากบทความของ
 ท่านสัจฉราช โดยที่ไม่ได้กล่าวออกชื่อไว้ และผู้ใดที่ได้อ่าน
 คำพรรณนาของนางลิโอโนเวนส์ เกี่ยวกับการบูชาญี่ที่ประดิษ
 เที่ยบเคียงกับรายงานของท่านสัจฉราชบริภิกษุแยร์ในหนังสือของสัจฉราช-
 บัลลภวดีแล้ว จะเห็นว่ามีข้อความคล้ายคลึงกันอย่างน่าประหลาดใจ

เธอให้รายละเอียดอย่างแปลกประหลาดเช่นเดียวกับท่านบรู๊กเยร์มีการใช้ประโยคที่เป็นแบบกวีเช่นเดียวกัน และแสดงข้อพิพจน์ถึงการคัดลอกของเธอจากการแปลคำภาษาฝรั่งเศสว่า “cordes (เชือก)” เป็น “cords (เชือกอย่างบาง ๆ)” แทนที่จะใช้คำว่า “ropes” เธอได้ใช้ถ้อยคำของสังฆราชบรู๊กเยร์เป็นของเธอเอง และเลื่อนเหตุการณ์ลงไป ใน พ.ศ. ๒๔๐๘ และกล่าวว่ากิจกรรมพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ทรงจัดทําขึ้น ทรงนับว่าตรงกันข้ามกับสามัญสำนึกและเหตุผลต่าง ๆ อย่างสิ้นเชิง

น่าประหลาดที่ว่าเรื่องการบรู๊ชชายญ่มนุษย์ที่ประทุนี้ แม้ว่าเป็นเรื่องที่น่ากลัโคโนเวนส์ได้ถูกซ่อนอย่างไม่อับอายกตัญญู แต่ปรากฏขึ้นในหนังสือเล่มแรกของเธอซึ่งไม่ค่อยโดดเด่นเท่าเล่มที่สอง อย่างไรก็ตามไม่ช้าเธอก็ลืมเรื่องนี้เสีย และในบทต่อมา หลังจากที่เขาอ้างถึงลายพระราชหัตถเลขาอันแสดงความนับถือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ทรงมีไปพระราชทานเธอจากชายทะเล ในขณะที่ประทับอยู่กับพระราชโอรสธิดาบางพระองค์แล้ว เธอก็กล่าวสรรเสริญว่าเธอรู้สึกปลื้มเพียงไรในการที่ไม่ได้นึกถึงพระราชอาณัติว่าเป็นพระราชอาณัติ แต่หากเป็น “สุภาพบุรุษ สหาย บิดาผู้กำลังพักผ่อนหย่อนใจของเขา ท่ามกลางความกรุณาอย่างง่าย ๆ และความรักอย่างอิสระ”

เราจะคิดอย่างไรกับผู้หญิงที่มความรู้สึกเช่นนี้กับบรู๊ชซึ่งเธอกล่าวหาว่าเป็นผู้ร้ายฆ่าคน เราอาจเห็นได้ชัดว่าเธอเป็นหญิงที่มีอารมณ์

ไม่แน่นอน แต่เธอก็มีเหตุผลอย่างแท้จริงสำหรับนวนิยายของเธอด้วย
หลายปีต่อมาในกรุงลอนดอน เมื่อราชทูตไทยได้ติดเียนเธอว่าได้รับความ
แต่ผู้ ทเคยว่าจ้างเธอมาแต่ก่อน เธอก็แก้ตัวว่าฝ่านต้องการเรื่องที่
โดดเด่นเกี่ยวกับทางทิศตะวันออก และเธอก็ต้องจัดใหม่จนเพื่อให้เป็น
ที่พอใจแก่สำนักพิมพ์

สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ทำให้นักประวัติศาสตร์อย่างแท้จริงเค้นเคองหนังสือ
ของเธอ แม้ว่าหนังสือของนางลิโอโนเวนส์จะมีสิ่งดี ๆ อยู่เป็นอันมาก
แต่ก็ไม่มีประโยชน์ เพราะเหตุที่เราไม่อาจยอมรับข้อความตอนใด
ได้ว่าเป็นความจริง ถ้าไม่มีหลักฐานยืนยันจากที่อื่น การวิจัยย่อม
แสดงให้เห็นว่าวิธีแต่งหนังสือของเธอไม่ใช่ไม่ได้

ชาวตะวันตกมักเชื่อกันว่าความดีใด ๆ ที่พระราชวงศ์จักรของไทย
ได้ทรงบำเพ็ญหลังจากนางลิโอโนเวนส์เดินทางเข้ามาใน เป็นเพราะ
เธอได้นำเอาอุดมคติตามศาสนาคริสต์เดียนมาฝังไว้ให้ แต่ความดีเหล่านี้
ก็เป็นทรงจักกันมานานแล้วในประเทศไทยก่อนที่เธอจะเข้ามาถึง และ
ความซาเย็นที่ปรากฏอยู่ก็แสดงว่านางลิโอโนเวนส์ไม่ได้มีอิทธิพลนัก
ทั้งแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ และพระราชโอรสธิดาของ
พระองค์.

บทที่ ๕

เมื่อม็สรียคราสเกิดขึ้นเมื่อใด ประชาชนที่มหัวโบราณก็มักคิดว่า
มัยกษากำลังอมพระอาทิตย์และพยายามที่จะถลนพระอาทิตย์ลงไป และ
แล้วเขาก็จะทำเสียงต่าง ๆ เป็นต้นว่าเข่าของบางอย่าง ตักดอง หรือ
จุดประทัด ทั่งนกเพื่อจะให้กษณนตกใจหนีไป

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ทรงสนพระทัยในม็สรียคราสไป
ในทางด้านวิทยาศาสตร์ แม้พระองค์จะทรงมีพระราชภาระมากมาย
ในด้านการปกครองประเทศ แต่พระองค์ก็ยังคงโปรดศึกษาวิชา
ดาราศาสตร์อยู่เช่นเดิม เซอร์จอห์น บาวริง ได้เขียนเล่าไว้ว่า “ที่
ประทับส่วนพระองค์ในพระบรมมหาราชวัง เต็มไปด้วยเครื่องมือต่าง ๆ
ทั้งทางด้านปรัชญาและการคำนวณ มีนาฬิกาที่ตั้งและแขวนแบบปารีส
เครื่องวัดอุณหภูมิ เครื่องวัดความกดของอากาศ กล้องส่องทางไกล
กล้องจุลทัศน์ ..... หรือจะกล่าวสรุปได้ก็คือเครื่องมือและ
เครื่องใช้สอยทั้งหมดที่อาจหาได้ในห้องทำงาน หรือห้องสมุดของนัก
ปรัชญาอเมริกันที่เข้ชวชาญในทวีปยุโรป”

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ฯ ทรงคำนวณหาเวลาได้อย่างถูกต้อง
ของม็สรียคราสเต็มดวงใน พ. ศ. ๒๔๓๓ พระองค์ทรงคำนวณดูแล้วว่า
ม็สรียคราสครั้งนี้อาจเห็นได้ดีที่สุดจากหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลออกไปทาง
ภาคใต้ของประเทศไทย ใกล้ฝั่งตะวันออกของแหลมมลายู จึงตกลง
พระทัยจะทรงจัดงานมหาสมมาคมที่นั่นระหว่างผู้บุคคออกยมม็สรียคราสเต็ม

ครั้งนั้น พระองค์ได้ทรงเชื้อเชิญเซอร์ฮาร์รี่ ออร์ด (Sir Harry Ord) ซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการเกาะสิงคโปร์แทนนายมัตเตอร์เวอร์ธ ให้เล่นเรือขลุ่ยมากับนายทหารและภรรยา และมาเฝ้าพระองค์ที่นั่น รัฐบาลฝรั่งเศสก็จะส่งนักวิทยาศาสตร์มาร่วมจากกรุงปารีส พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ เองก็จะทรงพาพระราชโอรสธิดา พระสนม ขุนนางจำนวนหนึ่ง และชาวไทยบางคนที่น่าสนใจเป็นพิเศษ ในวิชาดาราศาสตร์ลงไปทันด้วย คณะจากกรุงเทพ ฯ นั้นมีผู้รักษาการกงสุลอังกฤษที่กรุงเทพฯ ฯ คือ นายอาลาบาสเตอร์ (Alabaster) ต่หายของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ร่วมเดินทางไปด้วย ท่านผู้นักกลึงแต่งหนังสือ ซึ่งต่อมา ท่านได้ตีพิมพ์ในชื่อเรื่องว่า “พระธรรมจักร (The Wheel of the Law)” หนังสือเล่มนี้ปัจจุบันก็ยังคงเป็นหนังสือที่ดัดที่สุดในภาษาต่างประเทศ ที่แต่งเกี่ยวกับพุทธศาสนาในประเทศไทย

คณะจากกรุงเทพ ฯ ได้เล่นเรือลงไปตามลำแม่น้ำเจ้าพระยาออกอ่าวไทย และไปขึ้นบกบนฝั่งใกล้จุดที่ต้องการ ณ ที่นั้นคนงานได้ลากอ่าวป่าใกล้ฝั่งทะเลมาเป็นเวลาหลายเดือนแล้ว เพื่อสร้างเป็นที่ประทับขึ้นชั่วคราวตลอดจนบ้านพักแขกเมืองและหอดูดาว ผู้รับเชิญชาวยุโรปส่วนใหญ่ที่ยังไม่คุ้นเคยกับการรับรองด้วยไมตรีจิตของชาวไทย และไม่ค่อยสบายใจนักที่จะต้องมาทรมานอยู่กลางป่า แต่กรู้สึกแปลกประหลาดใจมาก ทั้งนี้เพราะเหตุว่าอาหารที่รับรองนั้นทำโดยพ่อครัวชาวฝรั่งเศส และเหล้าองุ่นก็มีหัวหน้าผู้รับใช้ชาวอิตาเลียนเป็นผู้ริน

แชนเปญ ซึ่งเป็นของพิมพ์เพื่อที่หาได้ยากที่สุดในขณะนั้น ก็เข้ามาแจ้ง
 เลี่ยจันเย็น ในตอนเย็นขณะที่มีการแสดงโขน พระบาทสมเด็จพระ-
 จอมเกล้าฯ ก็ทรงสนทนากับเป็นกันเองกับบรรดาผู้ได้รับเชิญทั้ง
 หลาย เขาเหล่านั้นไม่เคยคาดคิดเลยว่าจะได้พบกับสุภาพสตรี (เพราะ
 เหตุว่าพระราชาทักษิตรีวันออก มักกักขังสนมของพระองค์ให้อยู่แต่
 ภายในพระราชวัง) แต่ ณ หนังกัมบรรดาสุภาพสตรีประปรายอยู่ด้วย
 เธอไม่อายหรือปลื้มตนไปอยู่ห่างไกล แต่กลับอ่อนน้อมและวางตน
 อย่างสบาย สิ่งที่น่าดูที่สุดก็คือบรรดาพระราชโอรสธิดา ต่างก้มมารยาท
 สุภาพอ่อนน้อมและอาวรับสั่งภาษาอังกฤษได้บ้าง

ตอนเช้าตรู่ของวันที่จะมีสุริยุคราสอากาศก็เลวลง มีกลุ่มเมฆหนา
 ผ่านมาจากทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ และฝนก็ตก เมื่อสุริยุคราสเริ่มจับ
 กลุ่มเมฆก็บังดวงอาทิตย์ แต่ในไม่ช้าก็กระจายหายไปหมด การ
 คอยสังเกตสุริยุคราสจากนักวิทยาศาสตร์หลายกลุ่มคือ ทั้งไทยอังกฤษ
 และฝรั่งเศส จึงสำเร็จลงอย่างงดงามด้วยความพอใจยิ่ง

ขณะนั้นหมู่ชาวบ้านที่อยู่ไกลเคียงได้ก่กลอง และจุดประทัดชน
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ แย้มพระสรวลและมีพระราชดำรัสแก่
 ผู้รับเชิญของพระองค์ว่า ท่านไม่ควรจะคิดว่าชาวบ้านเหล่านั้นกำลัง
 พยายามที่จะทำให้ยักษตกใจ แต่เขากำลังแสดงความยินดีที่ว่า
 พระมหากษัตริย์ของเขาทรงสามารถคำนวณเวลาสุริยุคราสได้แม่นยำดี
 กว่านักดาราศาสตร์ชาวยุโรป

* * *

งานมหาศมาคมก็เป็นอันสุดสิ้นลง ราชสำนักไทยได้เล่นเรือกลับ
ขึ้นไปยังกรุงเทพฯ ๗ แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ต้องประสวรไช
ระหว่างเสด็จพระราชดำเนินกลับ และพระอาการของพระองค์แทนที่
จะดีขึ้นเมื่อเสด็จกลับถึงกรุงเทพฯ ๗ ก็กลับทรุดหนักลง

พระพุทธรูปเจ้าทรงเป็นแบบอย่างของพระบาทสมเด็จพระจอม-
เกล้าฯ ๗ ทั้งในเวลาที่ยังดำรงพระชนมอยู่และเวลาที่เสด็จสวรรคต ผู้
ทมิฬเหตุลุ่มย่อมไม่คิดว่าพระพุทธรูปองค์นี้เป็นพระผู้เป็นเจ้า และพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าฯ ๗ ก็ทรงตั้งสัจจะความหวังผิดเช่นนี้มาเป็น
เวลานานแล้ว พระองค์ทรงคิดด้วยความเคารพว่าพระพุทธรูปองค์นี้
พระเกียรติในการเป็นมนุษย์สามัญยิ่งกว่าเป็นเทพเจ้า เพราะเหตุว่าด้วย
ความดีและความฉลาดของสามัญชนนั้นแหละ ที่พระองค์ทรงตั้งสัจจะให้
มนุษย์รูปกลดเปลืองทุกซ์ และตั้งนิจทรงประทานประโยชน์ให้แก่
มนุษย์ชาติยิ่งกว่าที่บรรดาเทวดาได้เคยกระทำมาแล้วทั้งหมดด้วย
อิทธิฤทธิ์ของตน บรรดาเทวดาในศาสนาพราหมณ์ต่างก็เห็นแก่ตนและ
ไม่สมควรที่จะประพฤติตามอย่าง สิ่งที่ดีที่สุดแก่พระผู้เป็นเจ้าใน
ศาสนาคริสต์เดียนที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ๗ จะทรงยอมรับได้ก็
คือ สิ่งที่ไม่มีความที่พระองค์ทรงเรียกด้วยความเคารพว่า “สิ่งที่อยู่
เหนือจักรวาล” แต่เราก็ไม่อาจเลียนแบบสิ่งนี้ได้ ในขณะที่เดียวกัน
มนุษย์ก็สมควรที่จะเลียนแบบจากพระพุทธรูปองค์ ผู้ทรงเป็นสุภาพ-

บุรุษที่อ่อนน้อมที่สุด เป็นปรีชาญาณเมธาทิลาตที่สุด และครูที่ใจดีที่สุด
 ด้วยความพยายามที่จะเลียนแบบพระพุทธรองค์ พระบาทสมเด็จพระ
 พระจอมเกล้าฯ จึงมีพระราชประสงค์ที่จะสวรรคตในวันคล้ายวันพระ-
 บรมราชาสมภพของพระองค์เอง คือวันเพ็ญเดือน ๑๓ ได้แก่วันที่ ๑๗
 ตุลาคม พ. ศ. ๒๓๕๗ พระองค์เริ่มประชวรในเดือนสิงหาคม พ. ศ. ๒๔๑๓
 และกัญหิมอนจะเป็นไปไม่ได้ที่จะทรงพระชนม์อยู่จนถึงวันคล้ายวัน
 พระบรมราชาสมภพ อย่างไรก็ตามด้วยกำลังแห่งพระหทัย ซึ่งพระองค์
 ได้เคยทรงศึกษามาแล้วในเรื่องระเบียบวินัยที่อาจบังคับให้ปรากฏการณ์
 ทางธรรมชาติอยู่ใต้อำนาจแห่งจิตได้ สามารถทำให้พระองค์ทรง
 กระทำการสำเร็จ เพื่อแสดงว่า พระองค์ทรงมีพระสติสัมปชัญญะ จน
 ถึงวาระสุดท้าย ขณะประชวรพระองค์ยังได้รับสั่งเป็นภาษาอังกฤษและ
 ทรงท่องบ่นคาถาภาษาบาลีเกี่ยวกับความตายที่พระองค์ได้เคยทรงพระ-
 ราชนิพนธ์ไว้แต่ก่อน พระองค์ได้พระราชทานคำปรึกษาแก่คณะเสนาบดี
 เป็นครั้งสุดท้ายให้เลือกผู้ที่จะขึ้นครองราชสมบัติต่อสืบไปว่า ขอให้ท่าน
 ผู้ชนสามารถรวมความสามัคคีไว้ได้และกระทำการปฏิรูปบ้านเมืองให้
 ชนตงที่พระองค์ได้เคยทรงกระทำมาแล้วแล้วพระองค์รับสั่งบอกดำรัสอำลา
 เป็นภาษาบาลีแต่พระภิกษุที่เคยอยู่ร่วมสำนักมากับพระองค์ ณ วัดราช-
 ประดษฐ์ พระองค์ทรงขอร้องต่อสหายที่สนิท “ไม่ให้โศกเศร้าหรือ
 แปลกประหลาดใจ ทั้งนี้เพราะสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายที่อุบัติขึ้นมาในโลก
 ย่อมต้องตาย ไม่อาจหลีกเลี่ยงไปได้”

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงทราบชนพระทัยถึงคาถา
ภาษาบาลีอันจับใจ เกยกับวาระสุดท้ายของพระพุทธองค์บนพนพิภพ
ทรงทราบว่าพระองค์ทรงอำนาจอำนาจอันใดอย่างไร ทรงผ่านฉนวนต่าง ๆ
อย่างไร และทรงผ่านเข้าไปในฉนวนชั้นสุดท้ายซึ่งกิลเลตทั้งหลายอัน
เป็นต้นเคาแห่งการเวียนว่ายตายเกิดได้ดับสูญไปดุจเปลวไฟอันสิ้นเชื้อ
อย่างไร ผู้มีใจบุญสุนทานทั้งหลายก็หวังที่จะสิ้นชพกันด้วยวิธีนั้นทั้งสิ้น
ผู้ที่เขลายอมเชื่อว่ามีฉนวนเหล่านี้เป็นทางลัดไปยังเกิดในสวรรค์ ผู้ที่
ฉลาดกว่ายอมเชื่อว่ามีฉนวนเหล่านี้เป็นเครื่องทำให้จิตใจบริสุทธิ์ แต่
บางท่านก็เชื่อว่าทำให้ความเจ็บปวดของร่างกายบรรเทาลงไป ในระยะ
นี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ คงทรงเข้าฉนวนเหล่านี้

พระองค์ทรงเห็นอะไร ฉนวนเหล่านี้ทำให้พระองค์ทรงเห็นกาล
เบืองหน้าดังที่บางคนกล่าวอ้างกระนั้นหรือ ถ้าพระองค์ทรงแลเห็นกาล
เบืองหน้าได้ พระองค์คงจะปลื้มปลื้มพระทัยเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะ
ทรงเห็นว่าราชบัลลังก์ได้ผ่านไปสู่อุสมเด็จพระราชาโอรสองค์ที่พระองค์
ทรงคาดหวังไว้คือสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ผู้มีพระชนมเพียง ๑๖ พรรษา
สมเด็จพระเจ้าฟ้าพระองค์นี้ จะทรงครองราชย์อย่างรุ่งเรืองอยู่เป็นเวลานาน
กระทำการปฏิรูปปรับปรุงบ้านเมืองให้เป็นผลสำเร็จ สำหรับพระราช-
โอรสองค์อื่น ๆ ก็ทรงสืบต่อกิจการที่พระองค์ได้เคยทรงกระทำไว้
แต่ก่อน คือแต่ละพระองค์ก็จะชำนาญในวิชาสาขาต่าง ๆ ที่พระองค์
ได้เคยสนพระราชหฤทัย เป็นต้นว่าทางด้านศาสนา การทูต การ

ปกครอง กฎหมาย ภาษาศาสตร์ วรรณคดี ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และโบราณคดี ในบรรดาพระราชบัณฑิตก็จะมียุหลายองค์ที่สืบต่อ งานที่พระองค์ทรงวางรากฐานไว้แล้ว สำหรับในพระราชปณิธานนั้นก็ ก็นับเป็นต้นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบัน ผู้ทรง รักษาราชประเพณี โดยทรงได้รับความรักใคร่จากประชาชนพลเมือง และในขณะเดียวกันก็อุทิศพระองค์เองตอบแทนแก่เขาเหล่านั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ อาจทรงสังเกตเห็นสิ่งที่แปลกประหลาดด้วย คือสิ่งที่อาจทำให้พระองค์ทรงรู้สึกเยาะหยัน คือในขณะที่มีผู้ระลึกถึง พระองค์อย่างรักใคร่และด้วยความเที่ยงธรรมในประเทศไทย แต่ใน สหรัฐอเมริกา พระองค์ก็กลับกลายเป็นคนบาปเถื่อนที่คนเฉยง่ายและ ตัดกลิ้งในละคอนเพลง

แต่ถ้ามานต่าง ๆ ของพระองค์ก็ไม่ได้นำเอาอนาคตมาให้ทอด พระเนตรเห็น ดังนั้น พระองค์ไม่ทรงคำนึงถึงอำนาจของฉานในแบบนั้น แต่ทรงเยาะเย้ยความคิดที่ว่า ฉานเป็นหนทางที่อาจนำไปเกิดใน สวรรค์ได้ พระองค์ทรงเป็นปรัชญาเมธีที่ชาญฉลาดเกินไปจนกว่าที่จะ ทรงคิดว่า การเวียนว่ายตายเกิดนั้น เกี่ยวข้องกับวิญญาณส่วนตัวที่ยัง คงเหลืออยู่ ลักษณะทางจิตก็เหมือนกับลักษณะทางกาย คือย่อม เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอจากขณะหนึ่งไปยังอีกขณะหนึ่ง สิ่งเดียวที่อาจ "เกิดใหม่" ได้ก็คือกำลังแห่งกรรม ไม่ว่าดีหรือชั่ว และจะคงอยู่ ตลอดไป เมื่อผู้ไม่มีสติปัญญาสักซังสั่งเสียเรื่องสั่งสารวิญญู พระองค์

ก็จะเดอนให้ชาระลิกถึงคำสั่งสอนของพระพุทธรองค์ที่ว่า ให้อยู่ในข้าง
 ปลอดภัยไว้ดีกว่า แต่พระองค์ทรงทราบดีว่าคำแนะนำเช่นนั้นง่ายเกิน
 ไป ซึ่งถูกดัดแปลงจนเฉพาะผู้ ฟังที่ไม่ค่อยมีสติปัญญาเท่านั้น

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ เองก็ทรงอยู่ทางด้านปลอดภัย
 แต่ไม่ใช่เพื่อเหตุผลอันง่าย ๆ เช่นนั้น แต่เพื่อเหตุผลที่ลึกซึ้งยิ่งกว่า
 พระองค์ทรงทราบว่าตามกฎแห่งธรรมชาติ ซึ่งแน่นอนเช่นเดียวกับ
 กฎแห่งฟิสิกส์ กรรมทุกอย่างของพระองค์ย่อมต้องมีผลติดตามมา
 แม้ว่าพระสติสัมปชัญญะของพระองค์อาจจะไม่รู้สติถึงผลอันนี้ แต่ผล
 นั้นจะมีอยู่แก่โชคชะตาของบุคคลอีกหลายชั่วในพื้นแผ่นดินที่พระองค์
 รักใคร่ พระองค์ทรงประพาศติดตามตลอดพระชนมายุ และได้รับความ
 นับถือจากทุกคน (ยกเว้นนางลิโอโนเวนส์) ณ บัดนี้แม้จะปรากฏว่า
 พระองค์มิได้ทรงคาดคิดไว้ถูกต้อง แต่พระองค์ก็มิได้สูญเสียอะไรเลย
 จึงไม่มีผู้ใดอาจเปรียบเทียบพระองค์ได้ว่า ทรงเป็นนักเดินทางที่ไม่มี
 สະเบียงกรังติดพระองค์.

In 1851, when King Mongkut ascended the throne of Siam, the European powers had taken possession of large parts of Asia, and they were preparing to increase their holdings still further. He was one of the very few Asian leaders who could match the empire-builders in skill. While other rulers were either fighting hopeless battles or giving in to the conquerors, he kept his country free. While others sought to withdraw into safety by shutting out western influences, he recognized, as the Japanese were to recognize a few years later, that the only way for an Asian country to survive was to absorb these influences and modernize itself.

KING MONGKUT OF SIAM

He had seen what happened when the Chinese realized that the Chinese were really beaten in the Opium Wars; he did not believe their propaganda that they were granting treaty rights to the British only as a gracious compromise. The Siamese must not follow their example; they would have to break with the conservative isolationism of the recent past, admit foreign trade and foreign ideas, revamp their old institutions. Their future rulers would have to learn the intricacies of western thought and science, diplomacy and statecraft.

He had a sense of urgency. What western nations had taken centuries to do, Siam must accomplish in decades. During his seventeen year reign, he transformed the country's whole outlook. Establishing diplomatic relations with England, France and America, he opened the land to a life-giving flow of foreign commerce. He opened up

I

In 1851, when King Mongkut mounted the throne of Siam, the European powers had taken possession of large parts of Asia, and they were preparing to increase their holdings still further. He was one of the very few Asian leaders who could match the empire-builders in skill. While other rulers were either fighting hopeless battles or giving in to the conquerors, he kept his country free. While others sought to withdraw into safety by shutting out western influences, he recognized, as the Japanese were to recognize a few years later, that the only way for an Asian country to survive was to absorb these influences and modernize itself. He had seen what happened when China tried to shut out the west: almost alone among his countrymen he realized that the Chinese were really beaten in the Opium Wars; he did not believe their propaganda that they were granting treaty rights to the British only as a gracious compromise. The Siamese must not follow their example; they would have to break with the conservative isolationism of the recent past, admit foreign trade and foreign ideas, revamp their old institutions. Their future rulers would have to learn the intricacies of western thought and science, diplomacy and statecraft.

He had a sense of urgency. What western nations had taken centuries to do, Siam must accomplish in decades. During his seventeen year reign he transformed the country's whole outlook. Establishing diplomatic relations with England, France and America he opened the land to a life-giving flow of foreign commerce. He opened men's

minds to new ideas. He set up printing presses, built roads and canals, and issued the first modern currency to take care of the requirements of his country's expanded trade. He reformed the administration, installed foreign advisers in government departments, called in European officers to improve the army and organize a police force. He reaffirmed the freedom of religion and encouraged the Christian missionaries in their educational and medical work. He improved the condition of the slaves. He insisted that the law should treat all ranks of men impartially.

His reforms constitute one of the strangest revolutions in history. They were not at all dictated by popular opinion, for there was no such thing at the time. Nor were they concessions extorted from a monarch by a group of young liberals—for he himself was both the monarch and the leader of the liberals.

The spectacle of an absolute monarch voluntarily taking such bold steps in the direction of modern democracy at a time when his subjects had never even dreamed of the idea is a paradox that bewilders a westerner's imagination. Yet it is a spectacle that fits well with the best traditions of Buddhism: he was neither the first nor the last Siamese ruler to prove himself more progressive than his subjects.

His reforms in the religious field have an even deeper meaning. Rejecting the superstitious beliefs that had attached themselves to Buddhism in the course of centuries, he preached the Doctrine in its pure form. The superstitious beliefs, he knew, would sooner or later lose their hold on the people under the impact of improved education; and it was vital that they should not carry the solid structure of Buddhist ethics down with them. He showed that the

Doctrine, if properly understood, contains nothing that is contrary to common sense or in conflict with science(A); it is primarily a moral system, thoroughly suited to modern needs.

Some day, when history adopts a more comprehensive view of the world, King Mongkut's name will rank higher than the names of the empire-builders. For the moment, however, he is hardly known in the west except in a series of grotesque caricatures presented under such names *Anna and the King* and *The King and I*.

II

Prince Mongkut was born in 1804. He was a grandson of Râma I, the founder of the dynasty, and a son of Râma II, who ascended the throne in 1807. In addition to a younger brother, of whom he was very fond, he had a great many half-brothers and sisters, both older and younger, as well as a numerous company of stepmothers: polygamy on a generous scale was the custom for royalty. Prince Mongkut was the King's eldest son by the Queen. He was therefore regarded as the heir-apparent; but there was no fixed law to regulate the succession. When a ruler died the new king was chosen by the Royal Council of princes and high officials; they usually chose his first-born son by a queen, but they were not compelled to do so.

At that time Siam was rapidly recovering from the disasters of the Burmese wars which had laid the country waste a generation before.

The ancient capital, forty miles north of Bangkok, still lay in ruins. The City of the Gods, Ayudhyâ the Impregnable, had been larger than London in its day. Because of the canals that threaded their way among the tall white palaces and monasteries with their gilded spires, the Europeans who saw it in its splendour could hardly avoid calling it the Venice of the East (a *cliche* that tourist agencies have since adopted for Bangkok). Royal barges, carved in the shape of slim dragons saddled with gleaming pavilions, passed in stately procession along its waterways. In its hundred monasteries the yellow-robed monks did obeisance to the Buddha, whose images were endlessly repeated in bronze or gilded stucco. The merchants of

Europe and Asia traded in its markets, while tributary princes sent silks and jewels and golden trees in offering to its ruler. The kingdom was rich, but its armies were weak. In 1767 the Burmese captured the lovely city, stripped it of its greatest treasures, and left it a smoking ruin.

A few months later the Siamese drove out the invaders, but they did not attempt to rebuild the old capital. Instead they founded a new one, farther down the river at Bangkok. First on the right bank and later on the left, palaces and monasteries began to rise, their architecture reproducing the remembered glories of the past. Massive white walls supported tier on tier of tile roof which overlapped one another like the bright-colored capes of some fantastic cloak. Huge gilded cobras writhed along the ridge-poles or swooped down upon the gable ends to terrify evil spirits. Artists, painting the interior walls in rich and sober colors, created timeless landscapes in which the Buddha received the homage of princes who wore the costume of the Siamese court, while the heroes of Sanskrit poetry sat serenely in palaces that were the very image of those now rising in the new City of the Gods. Boat after boat came down the river laden with treasures that had been hidden from the invaders, raft after raft bearing huge old statues of the Buddha rescued from the ruined cities. Most of the ordinary people lived in floating houses built of woven bamboo or paneled wood, the gable ends reproducing in humbler convention the protective cobras of the mighty. These floating houses were comfortable and convenient, for in the fierce heat of the tropics there was always at least a little breeze on the water; the river was a ready-made laundry, bathroom, and highway; and the people were

amphibious, learning to swim and paddle a canoe almost as soon as they learned to walk.

At that time Siam was still a mediaeval country with little interest in the outside world. Wars at home, plus the French Revolution and its succeeding troubles in Europe, had brought to a standstill her once-thriving trade with Britain, France and Holland. She remembered almost nothing of those old contacts except how to cast cannon and use musketry, how to make up one or two medical recipes, and how to prepare a certain kind of French confectionery. She had no diplomatic relations with any country except China, no commerce with any countries but China and India. There was not a single pure-blooded Siamese who could speak any European language, while the only European residents were the French missionaries and a handful of Portuguese traders: the American missionaries did not arrive until 1828. When commercial relations with Europe were at last resumed, progress was slow, and the first British trade missions that arrived were not able to accomplish much.

As there were few roads people relied for the most part on water transport—the rivers of the country supplemented by a vast network of canals. Medicine consisted chiefly of herbal remedies coupled with sorcery, while circulatory and nervous disorders were treated with skilful techniques of massage. Notions of geography and astronomy were based on the traditions of Indian myths. There were no universities, and no schools outside the monasteries. Printing was unknown, books were scarce and expensive, for they existed only in the form of palm-leaf or paper volumes laboriously copied by hand.

Most people certainly believed in rebirth. Not only

human beings, but all living creatures, were subject to it. The actions, good or bad, of any creature in this life would determine his status in following ones. Neither demons nor gods were immortal: they have once been men, and were now undergoing temporary punishment or reward for actions in some past life. The chain of rebirths would go on endlessly: the creature who was an animal today might raise himself by good actions to be reborn as a prince in some future life, while today's god, if he behaved badly, might be reborn as a pauper's child or cripple. People who wished to store up a credit balance that would entitle them to a fortunate rebirth performed *acts of merit*, each of which had a predetermined value—so much for endowing a monastery, so much for presenting food to monks; so much for freeing a caged bird, so much for giving alms to a beggar. But if Buddhism, with its countless opportunities for merit-making, took care of the future life, there were the everyday problems of present existence to be faced—getting money, warding off accident and disease, softening the heart of the beloved. These matters were controlled by myriads of unseen spirits who haunted land and sea and sky. There was a spirit in every tree and rock, in every pool and stream, in every cloud and star. Spirits caused rain or drought, good crops or bad, success or failure in love and gambling and warfare. Though their malice was easy to incur and hard to escape, they could be placated with offerings of food and flowers or coerced with spells. Today only the simple take such spirits seriously; but in those times nearly everyone, no matter how cultivated, believed in them and devoted much effort to their propitiation.

The Siamese were then, as they are now, adherents

of the form of Buddhism called *Theravada*, the Doctrine of the Elders (less correctly known as *Hinayana*, the Lesser Vehicle). It is often described as a *religion without a God*; and in fact it is an ethical and psychological system in which no Deity has a significant part. It has one aim and one only: to abolish suffering. It proposes to do so, not by the aid of divine intervention, but by purely human means: that is, by examining the law of cause and effect, and acting accordingly. The causes of suffering are craving, malice and ignorance; if they can be eradicated, suffering will disappear. The remedy sounds simple, but no one supposes it is easy to apply. On the negative side, all Buddhists are expected to avoid the five sorts of bad conduct; taking life, taking what is not given, sexual misconduct, false speech, and all kinds of intoxicants; on the positive side, they should practice self-restraint, tolerance, and kindness to all living creatures. This is a kind of minimum standard. Few laymen have any means of taking a direct part in the struggle against ignorance, but they can all take an indirect part in it by helping to support the monks, who are more especially charged with that task.

The rules of the monkhood include not only the minimum standard, but a great deal more besides. Family ties, earning money, and all the innocent pursuits of daily life are permissible and necessary for the laity; but things of this sort would distract the monks from their assigned tasks. They are bound to lead a life of celibacy and strict discipline, and to rely for food and shelter on the alms offered them by the laity. Like a modern university which engages in both education and research, they divide their duties: some of them specialize in studying Pali, the

language of the scriptures, mastering the Doctrine, and preaching to the public; others in perfecting their own minds for spiritual leadership by special techniques of meditation.

On the whole, over the centuries, they performed their duties faithfully in the lands where the Theravāda flourished—Ceylon and Burma, Cambodia and Laos. But sometimes, in one or another of these countries, the monkhood became dislocated and stood in need of purification. Something of this sort had recently occurred in Siam.

The war with Burma had caused inestimable disaster. The old capital, Ayudhya, had been the chief seat of monastic learning; and when it was destroyed in 1767, most of its monasteries, together with their books, went up in flames. The monks scattered and took refuge where they could; and since a starving population could hardly practise regular almsgiving, they were forced to seek their livelihood by other means. Some went to work in the fields or the forests; some sold charms and love-philtres for money; a few, in desperation, even turned to robbery.

Eventually order was restored, almsgiving was resumed, and the new capital was well—provided with monasteries. Slowly the damage that had been done to the monkhood began to be repaired. Though learning was neglected in most of the monasteries, there was still a sufficient nucleus of monks who were deeply versed in Pali to undertake the huge task of reconstructing the scriptures; they knew long passages by heart, and they were able to consult fragmentary manuscripts that survived in provincial centers. Meditation was practiced less to clarify the mind than to gain supernatural power; yet though the aim had gone wrong, there were a great many monks who still understood the technique,

living as hermits, submitting their bodies to ascetic rigours, and taming with their gentleness the birds and timid deer of the forest.²

* * * *

Ever since he could remember, the monks were a part of Prince Mongkut's life. Early each morning a long line of them, clad in yellow robes, entered the gate of the palace and stood in silence while food was placed in their alms-bowls; often the King served the bowls with his own hand. Whenever there was a ceremony at the palace—and that was very often—a chapter of monks were invited to dine, around eleven o'clock in the morning, since the monastic rule forbids eating after noon; and facing each monk sat a prince, in an attitude of respect, not eating anything himself, but making sure that his reverend guest lacked nothing.

The monkhood was one of the centers about which Siamese cultural life revolved; the aristocracy was the other. The princes and high officials were patrons of architecture and painting, music and ballet. Cunning artisans made furniture for them, carving or painting it in neat wildernesses of flowers and tendrils, or inlaying it with mother-of-pearl. For the dancers they fashioned costumes stiff with embroidery, and masks of papier-mâché, handsome, terrifying or whimsical. Scrupulous workmanship and a sure sense of design marked all the paraphernalia of princely life—from niello bowls to gold jewelry accented with rough gems, from palanquins and howdahs to gaming tables and chessmen. The ladies of the palace, hidden away from the sight of all men except their lord, beguiled their uneventful leisure with graceful pastimes. They accompanied their

singing with instruments of music no less lovely to look at than sweet to hear. They carried the domestic arts to an unheard-of virtuosity, weaving and embroidering delicate cloths, preparing exquisite foods, devoting a whole day to the making of intricate flower-structures whose beauty must soon fade in the cruel heat.

In theory the King of Siam was an absolute monarch, the Lord of Life, and all his subjects were his chattels, to dispose of as he wished. All who approached him, whether ministers or slaves, crawled on knees and elbows, reverently keeping their heads at a lower level than the August Feet. Even people passing by the palace gates made a respectful obeisance. The king seldom left the palace, and when he did so the people were forbidden to look at him. When proceeding by land, he rode on a magnificently-caparisoned elephant, or else in a gilded palanquin carried by a dozen men. When he alighted, he was shaded by a magnificent ceremonial parasol of silk at the top of a long pole carried in the hands of an attendant. When proceeding by water, his barge, carved in the shape of some mythical animal, was propelled by eighty or a hundred paddlers, and escorted by scores of other barges carrying splendidly-dressed officials.

Yet he was much less absolute in reality than in theory. This reality was deeply rooted in the traditions of the Tai, who have ruled Siam since the 13th century, whereas the theory was inherited from the Cambodians, who ruled it before them.

The Cambodians, at the time they conquered Siam (11th century), were mainly followers of the Hindu religions, which differ from Buddhism on the most essential point: they are dedicated to the service of the gods. The

King, reigning in his splendid capital at Angkor, was himself a god, an incarnation of Shiva, Vishnu, or another. The cult of the God-King was the central fact of Cambodian life, the object of vast programmes of temple-building, the spiritual power that held the kingdom together. Royalty and the Brahmins shared the power and the glory between them, supported by a system of castes in which the rest of the population had no function except to serve them. The Brahmins, rich with the heritage of Sanskrit learning were the statesmen at the highest level, the priests and astrologers, the doctors and jurists, the philosophers and poets, the leaders in the arts, the interpreters of the will of the gods. Such was the system the Cambodians imposed on their empire, though it naturally could not operate as intensively in the more distant provinces as in Cambodia itself. Most of the educated population of Siam at that time were of Mon race; and the Mons, being Buddhists, would hardly take questions of caste as seriously as the Brahmins.

The Tai who have given their name and their language to the modern Siamese, were comparative newcomers. They had been drifting in from China, where they constituted a large non-Chinese minority. They were sturdy people, brave in war and good-natured in peace, quick-witted, and not to be overawed by displays of pomp. Traditionally they were organized into small autonomous communities, paternalistically ruled by feudal lords with the consent of the governed. Each community was a close-knit unit, whose members had a strong sense of mutual dependence and loyalty.

Seeking richer lands and freedom from Chinese domination, many of these Tai communities moved into

Southeast Asia. Settling in the outlying provinces of the Cambodian Empire they were ruled by Tai lords as vassals of the suzerain power. They were worshippers of ancestors and nature-spirits, but under the influence of the Mons they became staunch supporters of Theravāda Buddhism: its gentleness and common sense appealed to them.

In the 13th century two Tai lords, who lived in the region of Sukhodaya in central Siam, renounced their allegiance to Cambodia and declared their independence. In the next generation, under the warrior-king Rāma Kambhēng the Great, the Tai kingdom expanded rapidly, and by the end of his reign it included most of Siam. The Tai kings of Sukhodaya seem to have been rather easygoing, liking to circulate among their subjects on familiar terms; at any rate they regarded themselves as fathers of their people, no less deeply concerned for their welfare than a father is for the welfare of his children. There was a practical advantage in this too: except for the home provinces, they ruled the kingdom through a system of vassal lords, whose friendship and loyalty it was essential to retain.

By the end of the 14th century, the centre of power in Siam had shifted from Sukhodaya to Ayudhyā. Here the aristocracy, though nominally Tai, were of mixed blood and their patterns of behavior were very different from those of Sukhodaya. The differences increased when they conquered Cambodia and appropriated many of its royal traditions to their own uses. They remained faithful to the Theravāda, but took over a large body of Brahmin ceremonial for secular purposes. Pali remained the language of religion, and Tai the language of ordinary life; but quantities of Cambodian and Sanskrit words were incorporated

into the the language of the Court and the administration. The vast store of Sanskrit learning available to the Brahmins concerned matters that the Theravāda monkhood considered to be *inferior sciences*, perhaps not intrinsically false, but misguided in purpose, for they were of no direct help in the great task of putting an end to craving, malice and ignorance. The king, however, had to govern the country, and it would have been difficult for him to take so detached a view. So he made full use of the knowledge and experience of the Brahmins, supporting them handsomely, though reserving his greatest generosity for the Theravāda. With the Brahmins exercising so large an influence in secular matters, it was inevitable that they should have some effect on religion. The people in general, while professing Buddhism, were incurably attached to their old nature-spirits; and they could see no objection to adding Shiva, Vishnu, and the rest to the list of beings that required to be worshiped.

So it came about that the King of Siam, though himself a Buddhist, was regarded as the incarnation of a Hindu god, and surrounded with Brahmin ritual.

This ambivalent conception of kingship, which has been a source of bafflement to foreign writers, was still intact when Prince Mongkut was born. But the Brahmins no longer had very much to offer in support of the principle of absolutism. By this time they had little learning and less ability. Practically all they could do was to cast horoscopes and perform impressive ceremonies, though these things were not negligible as long as people believed in them.

While the mongkood stood aloof from politics, there

would be trouble if the monarch were foolish enough to interfere improperly in their affairs. In 1782 a king who tried to make them submit to some eccentric regulations was deposed, since his actions showed that he was mentally unbalanced.

King Rāma I, who was whosen to succeed him, was thoroughly aware of the limitations an absolute monarch should impose on himself. So was his son, Rāma II, as the following story will show.

At the edge of the city there was an establishment of the Forest-Dwelling monks, called the "Monastery of the Anchor-Stones in a Row" (Wat Smorai), because of the stones set up along the shore in front of it for people who wanted to moor their boats. The Forest-Dwellers had an exaggerated respect for all forms of life, and would not even allow the trees in their precinct to be pruned. On one occasion, in preparation for a state visit the King was scheduled to make, an officer proposed to cut some branches to make room for the passage of the ceremonial parasols. When the Abbot demured, the King sustained his objection and told the officer to desist. Later on, as we shall see, Prince Mongkut was to spend many years as that same Anchor-Stone Monastery.³

* * * *

He was still a small boy when he was introduced to public affairs. The Mon people, who had formerly been so important in Siam, had by this time largely been absorbed by the Siamese, but there were still communities near Bangkok where Mon was spoken. In Lower Burma another Mon state had survived intermittently until more recent

times, but the Burmese at length extinguished it, and a large number of its people fled to Siam to take refuge with their kinsmen there. The little Prince was sent with one of his uncles to welcome the refugees to their new homes.

At the age of fourteen, in accordance with custom, he entered a monastery as a novice, to familiarize himself with religious practices and learn the rudiments of Pali. His novitiate, which lasted seven months, was passed at the Great Relic Monastery, a large establishment in the centre of the town not far from the main gate of the Grand Palace.

After that the King took personal charge of his education. Rāma II was the leading poet of his day, and he aroused a love for language and self-expression in the boy, laying the foundations for the clear and forceful literary style he later developed. At the same time his uncles gave him instructions in statecraft. The King always more interested in literature than in government, had long since turned over most of the affairs of state to one of his sons by a non-royal wife, an elder half-brother of Prince Mongkut.

So far as possible it was the custom, then as now, for any young man who has passed his twentieth birthday to become a monk for a certain period of time, with the intention of gaining a more exact understanding of the Doctrine which would later serve to guide him in secular life. Prince Mongkut by the time he was twenty was already married and had two children, but in accordance with custom he left them and assumed the yellow robe. In doing so he put aside his titles and even his name; like everyone else entering the order he was given a Pali name preceded by the word *bbikkhu*, mendicant.

Prince Mongkut—for convenience, we shall continue to refer to him by that name—doubtless intended to remain a monk only a few months, but an unforeseen event changed his plans. A fortnight after his ordination, King Rāma II suddenly died. The Royal Council, meeting to choose a successor, unexpectedly passed over Prince Mongkut, on the grounds of his inexperience in government, and chose his elder half-brother instead. The latter, who thereupon mounted the throne, is known to history as Rāma III.

It is sometimes said that Prince Mongkut, believing the Council had acted under pressure, felt cheated; but there is strong evidence that he recognized the wisdom of the decision and yielded voluntarily. In any case he decided to remain a monk for an indefinite period, protected, if need be, by the yellow robe from the dangers of politics. As it turned out, he did not return to lay life until twenty-seven years later, when Rāma III died and he succeeded to the throne in his place.⁴

III

A WESTERNER might suppose that such a long withdrawal from the cares of ordinary life would be the worst possible preparation for a ruler. On the contrary, it gave him an acute sense of reality and a knowledge of people he could not possibly have got amid the artificialities of palace life. The monkhood is a startlingly democratic institution. Its members are drawn from all levels of society, and distinctions of rank depend on function and seniority rather than birth or worldly position. To follow the Discipline strictly, the monks must not only abstain from stealing, lying and idle talk, taking life, handling money, indulgence in sex, intoxicants, luxuries and frivolous amusements; they must also obey no less than 227 rules that govern all the minutiae of daily conduct and manners. They can have no possessions except the yellow robe, the alms-bowl, and a few personal necessities. They get their food by going forth in the morning, travelling with downcast eyes on foot along the road or by canoe in the canals, pausing when invited by a householder who offers to fill their alms-bowl.

Such a discipline as this leaves its stamp on a man's character. Prince Mongkut learned at first hand the meaning of humility and self-abnegation, the meaning of loyalty and friendship. In accordance with the usual practice, he made long pilgrimages on foot to different parts of the country, living on such food as the peasants and fishermen put into his alms-bowl. His travels gave him a knowledge of geography that was rare in those days of poor communications, while his friendly talks with the

people gave him an insight into their minds and needs such as few rulers ever attain.

In his monastic career, religious fervor and restless energy spurred him on; but common sense and a rather skeptical mind guided him. The Anchor-Stone Monastery, where he took up his residence, is known today as Wat Rājādhivāsa. It is situated on the left bank of the river in a populous section of Bangkok; but the city was much smaller then, and the monastery stood far from its centre, in a quiet wood. In taking up his residence among the Forest-Dwellers he was following the usual custom of princes; those intending to stay only a few months in the order could hardly hope to learn very much from the Town-Dwellers, who specialized in teaching Pali and expounding the scriptures. The Forest-Dwellers, on the other hand, specialized in exercises of a different sort, which a diligent pupil could learn rapidly and so acquire techniques that were supposed to assure success in all sorts of undertakings.

The process is usually called "meditation" in English, but it is really a great deal more than that: it is an orderly system of breath-control and other exercises leading progressively to mental concentration, absorption, and insight that enabled the Buddha himself to gain Enlightenment and to formulate the Doctrine. But that was far away and long ago: the Buddha lived in northern India, in the 4th century B. C. In 19th-century Siam its aims were less sublime.

The young monk worked indefatigably. He visited other monasteries and took instruction from the most competent masters of the different techniques of meditation. In due time he himself became an acknowledged expert in the

exercises. Without any doubt they sharpened his mind; but where were the supernatural powers they were supposed to confer?

He determined to learn more about the history of the system, and its place in the Buddha's teachings. His companions at the Anchor-Stone Monastery could not inform him; they disdained intellectual processes and the study of texts.

He therefore went to the Great Relic Monastery and entered the school of Pali studies. In due course he learned the answer to his question: the Buddha taught meditation for the purpose of clarifying the mind, gaining a deeper insight into reality, and achieving complete detachment. To use a term that is more familiar to us, it was a kind of self-imposed psychoanalysis; but it was a great deal more besides — a means of arriving rapidly at conclusions and then testing them, going back step by step to make sure that the logical sequence was complete and coherent.

At the end of three years the Prince passed his examinations in Pali and received a degree; by his time he not only had a thorough command of the language, but an intimate knowledge of the scriptures as well.

His half-prother, King Rāma III, was a pious man who took a great interest in the affairs of the monastic order. Glad to recognize the Prince's outstanding scholarship, he placed him at the head of the Board of Pali Examinations. In effect, since Pali studies involved the interpretation of the Buddha's word, that meant assuming a certain degree of control over the religious instruction of the entire monkhood.

In spite of his successes, these were years of inward spiritual distress for Prince Mongkut. His studies had

shown him that the scriptures contain a wide variety of teaching; perhaps he already felt there was a certain inconsistency in them. One thing at least he was sure of; the Siamese monkhood as it was in those days was a sorry representative of the devoted community the Buddha himself had organized to carry on his Teachings. The rites were observed in a mechanical and sometimes slovenly way, discipline was lax, many monks were corrupt, and few of them cared for scholarship. He thought of quitting the order altogether: was it not a travesty of the Doctrine for him to remain among men who gave it only lip service? In an agony of doubt he went with candles and flowers into the monastery hall, where a great gilded image of the Buddha, remote but gentle, gleamed in the semi-darkness. Here he offered flowers and incense, beseeching the spirits of heaven to send a sign to guide him.

These spirits were ancient Hindu divinities who, according to the accepted belief, had long ago been "converted" to Buddhism; they had dwindled to the status of something like angels who merely expedite the operation of the laws of nature in deserving cases. They were therefore very different from gods like Shiva and Vishnu, who retained strong personalities of their own and were object of worship by the Brahmins and their followers. It is hard to say exactly what the Prince thought of them at the time. Perhaps, like everyone else, he believed in them and hoped they would answer his prayer. But in later life he considered them to be merely abstractions, symbols of one or another aspect of the human being who addresses them. His studies must already have shown him that this was a possible interpretation. It may be, therefore, that he was not really praying at all, but rather performing a ritual intended to calm his

mind, refine his understanding, and strengthen his resolve.

A few days later, having heard of a certain Abbot who was considered to be an authority on matters of doctrine and discipline, he went to see him and was much impressed with what he learned. The Abbot was a Mon, who had been ordained in Lower Burma and later moved to Bangkok; the Mon brotherhood, not having been disrupted like the Siamese, remained more faithful in carrying out the ancient rites. The Prince resolved to follow all their practices with the greatest strictness, even in such small details as the pronounciation of Pali words and the manner of wearing the yellow robe. He could not do so at the Great Relic Monastery, for the regulations were different there; so he returned to the Anchor-Stone Monastery where the individual monks were allowed greater freedom.

The Mon brotherhood were very particular about the ordination of a monk: it had to be performed in a consecrated place, and any piece of land might be subject to certain disabilities. Water was a different matter, and an ordination duly performed on a floating raft was of unquestionable validity. Prince Mongkut was not quite sure that his own ordination was valid; so he caused a raft to be moored in the river in front of the monastery and there had the ceremony performed again.

He was no less preoccupied with monastic discipline. There was a good reason for every one of the 227 rules of conduct, and no matter how inconvenient they might be, a monk should never infringe them.

Necessary as such formalities were, he realized there were more important things. If it was wrong to break one of the minor rules, it was far worse to infringe the major

rules that forbade self-indulgence. Above all, a monk should not be satisfied to work only for his own salvation. Avoiding evil was not enough. He should set an example of virtue and kindness, wisdom and scholarship, and constantly help others—both monks and laymen—in the struggle against craving, malice and ignorance.

Prince Mongkut had about thirty disciples, both monks and novices, to whom he gave regular instruction. Some had followed him from the Great Relic Monastery, some had more recently attached themselves to him. In addition, a good many laymen formed the habit of coming to hear him preach.

His disciples in the monastery lived according to the strictest discipline; they studied the Doctrine in all its phases, examining every part of it to be sure they interpreted it rightly. Before teaching to them the higher stages of meditation he required them to understand its real purpose. The example he constantly held before them to imitate was the monkhood in the days of the Buddha himself.

One of the customs of early Buddhism appealed to him—the making of long pilgrimages to carry the Doctrine to the countryside. It is rather difficult for us in the 20th century to appreciate how necessary that was. If we have a message to impart to a whole population, we can reach them quickly by radio and newspaper. If personal pressure is needed, we can go by plane or motor to the chief cities and address massed audiences through loudspeakers.

Prince Mongkut, like the Buddha before him, had no such resources. He went from village to village, stopping often to exchange ideas with the local monks,

and preaching to the people in simple terms they could understand. Travelling on foot or by canoe, alone or with a few companions, there was no outward sign to distinguish him from the humblest members of the brotherhood. He often visited the old capital, Ayudhyā; he made trips to all the provinces that were not too distant; and he even went to Sukhodaya, over 200 miles north of Bangkok. There, one day in 1833, he discovered among the ruins two great blocks of stone that had been set up by Rāma Kambhng, the great 13th-century Tai ruler. One was a throne or judgement-seat; the other was a shaft inscribed with a long text in archaic letters. He had them both brought to Bangkok; he placed the stone seat under a huge tamarind tree at the Anchor-Stone Monastery, and often used to sit on it when expounding the Doctrine; the inscription, as we shall see, became a guide to his conduct many years later when he succeeded to the throne.

The King, though he did not like Prince Mongkut's insistence on following the Mon manner of wearing the yellow robe and carrying the alms-bowl, was deeply gratified at the progress he had made in improving discipline and raising the standard of scholarship. He therefore decided to give him a monastery of his own, where he could exert influence more widely.

The monastery he selected for the purpose was the "Excellent Abode" (Wat Pavaranivesa), founded a few years before by one of his uncles. The founder died before the monastery was finished, and for a time it remained almost uninhabited, having a community of no more than five monks. The King completed the construction, and added a two-storeyed residence of European style for the new Abbot; and on January

11, 1837, Prince Mongkut, seated in a stately barge hung with a red canopy, escorted by several other boats occupied by his retinue, was conveyed to it.

This water-procession was formed up by the King's direct command with every mark of honour pertaining to the rank of the heir to the throne. The more capable of his sons had died; and it is said that he used the occasion to symbolize his recognition that when he himself should die Prince Mongkut would be the proper person to succeed him on the throne.

As Abbot of the Excellent Abode, Prince Mongkut was in a position of great influence in the monkhood. Several of his disciples from the Anchor-Stone Monastery joined him, and with them as a nucleus he founded a special group or "sect" to spearhead the reform movement in the order. In the technical sense, it was not yet a separate sect; but it eventually became one. Its name, Dhammayutta, was a constant reminder to its members that they were to *adhere to the Doctrine*. They rejected all practices that had no authority other than custom. They accepted all canonical regulations, not merely following them mechanically, but endeavoring to keep their significance ever present in consciousness. They were expected to understand the formulas they recited, the reasons for the rules they were subject to, and the meaning of the acts they performed. In short, the Doctrine they were to adhere to was the Doctrine exactly as the Buddha had taught it, stripped of all apocryphal additions. Prince Mongkut did not expect them to follow his lead with blind obedience; in any matter of doubt, if they began with an open mind, an objective study would lead to the right answer.

The most essential thing for all of them was a thorough knowledge of the scriptures. Prince Mongkut instituted a school of Pali studies at the Excellent Abode, obtaining the cooperation of the best scholars in the kingdom. Unfortunately the texts they had to work with were both defective and incomplete; despite the most earnest efforts, it had not been possible to replace in full the manuscripts lost in the destruction of Ayudhyā.

From time to time a religious mission would be sent from one Theravāda country to another to give help, or to seek it. There had been numerous exchanges between Ceylon and Siam in the past. In the 14th and 15th centuries, when Ceylon was considered the fountainhead of the purest Doctrine, Siamese monks went there to study and later returned home to preach; in the middle of the 18th, when the Sinhalese brotherhood had been badly dislocated, Siamese monks went to Ceylon to help re-establish it.

In 1840, five Sinhalese monks arrived to pay homage to the principal Siamese sanctuaries. As Pali was the only common language by which they could communicate with the Siamese, they were lodged at the Excellent Abode. Prince Mongkut talked with them constantly, informing himself about all the traditions of the Sinhalese order. He then sent a mission to Ceylon, consisting of five monks chosen from among his own disciples. They spent a year there, inquiring about the condition of Buddhism and collecting materials for the revision of the scriptures at home. When they returned, they brought forty volumes of the scriptures with them. The next year another mission went to Ceylon to give back these volumes and to borrow thirty others. On their return to Siam in 1844 they brought with them

a large party of Sinhlaese monks and laymen, who took up temporary residence at the Excellent Abode. As a result of his discussions with them, Prince Mongkut began a copious correspondence with the most learned members of the monkhood in Ceylon on all points of doctrine and discipline. In the course of time the Sinhalese tradition succeeded in tempering his attachment to the Mon practices; both together helped him to revert to the pure Doctrine of the Buddha.

The huge work of textual revision occupied the leading Pali scholars of Siam for over ten years. As the different sections of the scriptures were completed, they were copied in manuscript. In Siam at that time Pali texts were written in Cambodian characters, and the usual practice was of course followed in the official copies that were now made. Prince Mongkut, however, having observed how easily the Cambodian characters could be misread, invented for the use of his own followers a script based on the European alphabet and caused several Pali texts to be printed in it on a press that he installed at the Excellent Abode. This was the first printing press in Siam to be used for Buddhist purposes; until then the only presses were those belonging to the Christian missionaries.

At that time only a very small part of the Pali scriptures had been translated into Siamese. The King desired a complete version to be made, and the project appealed strongly to Prince Mongkut, who wanted the people at large to understand the Doctrine. Accordingly the work was undertaken, but it was many years before it reached completion.

While he was still at the Anchor-Stone Monastery,

he had become acquainted with Monseigneur Pallegoix, the French bishop whose parish was located nearby. The bishop, who spoke Siamese fluently, taught him Latin and discussed the Catholic religion with him. In return, he taught the bishop Pali and helped him in composing his monumental Siamese-Latin-French-English dictionary. Despite their basic disagreement on dogma, these two men had the greatest respect for each other, and remained friends until the bishop's death in 1862.

At the Excellent Abode he came into contact with the American Protestant missionaries, in particular Dr. Caswell, Dr. Bradley, and Dr. House. He took up the study of English with them, and learned to speak and write fluently, if not very correctly. The missionaries helped him in the study of modern science, especially geography and astronomy in which he was passionately interested; they stimulated his curiosity about comparative religion; they lent him books. He sent abroad for more books, which he read eagerly and discussed with them. He saw much that was good in Christianity, for its ethics were surprisingly close to the ethics of Buddhism; but some of its dogmas, and particularly its conception of God, gave trouble. The missionaries' reports list some of the awkward questions the Siamese put to them: "Will God pardon a murderer, and reward him like a virtuous man? If so, he is not just. If God is the father of all men, why did he not reveal his will to eastern as well as western nations? If miracles were worked to convert your forefathers, why do you not work miracles to convert us? You say that God will be angry with those who do not believe you; is he a good God if he gets angry? How are we to know that your books are true?"

You tell us so, and we tell you our books are true; and why do you not believe us, if you expect us to believe you?" Prince Mongkut thought a great many of the stories in the Bible were "contrary to common sense." More than once he said to his Christian friends: "What you teach people to do is admirable, but what you teach them to believe is foolish."

But if there were foolish stories in the Bible, were there not just as many in the Buddhist scriptures? The Buddhist commentators conceived of the earth as a flat disk surrounding a central mountain on which the gods dwelt; was that not just as contrary to science and common sense as the Biblical account of the Creation? The absurdities ought to be rejected and the real Doctrine preserved. A critical study of the texts, not in the spirit of faith, but in the light of reason, provided the means of doing so. It was plain enough that they contain two very different veins of thought.

One of them based mostly on commentaries, is simply pietistic. In it the Buddha appears to be a kind of super-god who performs stupendous miracles, flies about in the air, converts myriads of gods to his Doctrine, teaches his disciples charms to tame demons. The righteous worship him with an emotional extravagance in which blind faith crowds out reason.

The other vein of thought is humanistic and rational. The Buddha is a human being, a wise and gentle teacher who has developed his own mental powers to an unusual degree, without the slightest recourse to supernatural aid. The timeless cure for suffering he expounds is virtue and common sense carried to their logical conclusion. The

underlying philosophy is both rational and coherent. Suffering is caused less by material troubles than by mental attitudes. Craving and greed, hatred, malice, anger and cruelty, ignorance, superstition and sloth—if things can be brought under control, suffering will be alleviated; and if they can be totally eradicated, suffering will disappear altogether.

But what of belief in transmigration, which seems so fanciful to western minds? It pervaded Indian thinking: according to the Brahmins, the soul was eternal, and would successively inhabit all sorts of bodies until sufficiently purified to be absorbed into the Absolute. The Buddha did deny transmigration, but not rebirth and as he flatly denied the soul it is clear that he understood this very differently from the Brahmins. The law of impermanence applies to all living beings—men, animals, gods, and any other conceivable category. No individual is an enduring entity. Each is a compound, a putting together, of elements such as form, matter, perception, and so on; in each individual, without any exception, the relation of the component parts, constantly changing, is never the same for any two consecutive moments. No sooner has separateness, individuality, begun, than dissolution, disintegration, begins too. It follows that personality is a mere figure of speech, and the soul an illusion. Yet that does not mean in the least that good and evil are ineffective; somehow or other, though it is not always perceptible, every deliberate action brings its resultant fruits. Very likely these results will come in the course of the present existence, if not in the form of wealth or poverty, success or failure, then in the form of mental tranquillity or anguish; but in any case, though there is not a "soul" to be reincarnated, the energy of past action, good or evil,

continues like a stream to give results, pleasant or painful in a future rebirth. If gods exist, the law of impermanence applies to them no less than to any other living being; and so they are of no particular importance. Prayers for divine intervention are both useless and distracting. Simple minds could not easily grasp this philosophy while the Buddha, who knew that teaching was useless unless it was adapted to the capacity of the listener, did not insist when he could not be understood; and for the generality of people he tirelessly repeated the great teaching on the four divine abidings—to practise loving-kindness to all living beings, to be compassionate with others' sufferings to take joy in the joys of others, and to have equanimity in situations where it is impossible to effect any change.

In passages where this type of thinking predominates, the Buddha's own words are faithfully recorded. They have the ring of truth; they are the words of a supremely wise man. How could the same man have given his assent to the follies of the other passages? Prince Mongkut had seen how easy it is for mistakes to creep into manuscripts, and he knew that four hundred years had elapsed between the Buddha's lifetime and the writing of the scriptures—four hundred years during which the teachings had been passed down from generation to generation by word of mouth. The monks entrusted with this huge task of memory had done their best; but commentaries and illustrative material from popular sermons also had to be remembered, and some of this material might easily get mixed in with the real teachings and eventually be mistaken for an integral part of them. Such interpolations, no matter how innocently made, threatened to undermine the Buddha's

true meaning. And the copyists' errors, multiplying over the centuries, had further confused it.

In a touching passage, which was surely genuine, the Buddha had authorized a certain scepticism to be based upon individual experience. He had begged his disciples not to accept any belief merely because it was handed down by tradition or preached by some respected teacher—even himself; they must test every belief with their own practice and realization.

This was the criterion Prince Mongkut and his followers used, and the reconstruction of the true Doctrine followed naturally. The miracles were sometimes exaggerated. The accounts of gods and demons over-emphasized. The cosmography a mere metaphor. The Jātaka tales (admittedly non-canonical, but widely preached), in which the Buddha was supposed to have related some five hundred and fifty of his previous births, were really ancient legends, used by the early monks to point a moral. (B).

Prince Mongkut had an adroit method of showing up the absurdities without casting doubt on the genuine passages. According to some of the commentaries the Buddha was five or six times as tall as other men. If the Prince had simply asserted that that was nonsense, he might have offended many good people without convincing them. Instead he pointed to the scriptures, which relate that the Buddha often entered the houses of ordinary people, and also once exchanged garments with a disciple; if he had been so huge, he could not have done these things.

When the errors were stripped away, the Doctrine re-emerged in all its beauty. It was this Doctrine to which the reformed sect must adhere. A particular way of wearing

the yellow robe, a particular way of carrying the alms-bowl these were the external badges of the sect; but infinitely more important were devotion to learning, freedom from superstition, zeal for restoring the great ethical and moral principles to their proper place. In this sect there was no selling of spells and love-philtres, no casting of horoscopes, no propitiation of the ancient earth-spirits. In this sect there was no miming of the Jātaka stories, which had long been a popular attraction for the laity at monastery festivals. Parables and metaphors were carefully distinguished from statements of fact. The Buddhist ritual was purged of all traces of Brahminism, which the sect bluntly equated with superstition.

Prince Mongkut and his followers gave morality a fresh meaning, making its most serious aspects known to the people at large in terms they could easily understand—this Buddhism was to be the heritage of the whole people, not merely of the monks. The services had formerly consisted only of Pali chanting that few laymen could understand; the new sect added sermons in Siamese. They attracted crowds of listeners. Again and again they preached the five main precepts for laymen—abstention from: taking life, taking what is not given, sexual misconduct, false speech, and any sort of intoxicant. They urged both monks and laymen to realize the necessity of self-restraint, kindness, and tolerance in daily life.

By his judicious selections and rejections, Prince Mongkut had created a new Buddhism—or, as he more modestly thought, revived the original Doctrine. He was fond of saying that there is nothing in it that conflicts with modern science. He could point to the laws of physics to

show that given causes produce given results. If these laws govern the material universe, is it not reasonable to assume that similar laws govern the moral domain, so that every deed, whether good or evil, is inevitably followed by its appropriate consequence? Though there is no soul to transmigrate yet due to the energy of action there is rebirth. Such conceptions were difficult for ordinary people; and to them if they had any doubts about rebirth, he gave the simple answer the Buddha himself had given:

*“As a leaf you are now withering away,
While waiting about you are messengers of death,
Nigh departing, at the gate of death you stand
But provision for the way has not been made by you.”*
(Dhp 235)

*“Be alert! And be not negligent!
According to the Dhamma lead your life!
For those who by the Dhamma lead their lives
Happiness is theirs in this world and the next (Dhp 169)*

The new Buddhism made a sharp distinction between different kinds of supposed acts of merit. A few were utterly wrong, as when misguided zealots killed themselves or cut off a finger as a sacrifice to the Buddha: these it roundly condemned. Many were harmless, such as building miniature pagodas of sand or carrying Buddha images in procession: these it tolerated as reminders of the Doctrine. But above all it encouraged acts of merit that were of real social value; while only the rich could afford to build monasteries and hospitals, the poor could bridge a stream with a few bamboo poles or remove sharp thorns from a public path; all could give alms, in proportion to their means, in money or in service; all could practice kindness and self-restraint.

The mature Abbot of the Excellent Monastery, resolute in his principles and gently scornful of superstition, was a very different man from the unhappy young monk who had made an offering to the spirits of heaven and asked for a sign to guide him. He knew now that the only sure guide is man's own wisdom. His Christian friends had once thought they were on the point of converting him; but his sceptical nature would never have allowed him to accept any religion that relied on divine revelation rather than human reason. In his view, faith was rather a hindrance than a help to virtue—but if other people found that faith helped him to be good there was no great harm in it. So he gave the missionaries every facility for doing their work. Far from having any jealous wish to impede their freedom of speech, he invited them to deliver sermons in his own monastery and to distribute their tracts at Buddhist ceremonies. The Christian body of ethics, as distinguished from Christian belief, appealed both to his reason and to his innate goodness. The missionaries' arguments, indeed, had an excellent effect, though not quite what they intended. By causing Buddhists to re-examine all sorts of beliefs that had previously been taken for granted, they speeded up the process of purging the Doctrine of its false accretions, and so helped to make it impregnable. In this sense, Christianity had a part in the formation of the new Buddhism.

The reforms did not please all Buddhists. Some conservative monks held to the old practices from conviction, some from self-interest. The new sect, however, partly because of its intrinsic superiority, and perhaps even more because of Prince Mongkut's personal magnetism, attracted many of the best minds. Little by little the rest of the

order was forced to take note of its own deficiencies.

Prince Mongkut had been in charge of Pali instruction for the entire monkhood since he was twenty-four years old. It was a position of great influence, although he had no power to impose his ideas of discipline outside his own monastery. Under his guidance the standard of scholarship had improved rapidly; while the school of Pali studies at the Excellent Abode became the equal, if not the superior, of any other in the world. His zeal for the Doctrine gave impetus to the general revival of Buddhism that took place during Rāma III's reign. The King built some of the greatest monasteries in Bangkok; the royal family, the high officials, and private persons followed the example of his generosity in proportion to the means at their disposal.

When Rāma III lay dying, he again expressed his distress that the reform sect persisted in wearing the yellow robe in the Mon fashion. Prince Mongkut at last yielded, and his monks reverted to the Siamese mode. The concession was not only an act of kindness to a dying man; it was also a demonstration that the great precepts of Buddhism, with their emphasis on kindness, are immensely more important than mere formalities.⁵

IV

In 1851, upon Rāma III's death, Prince Mongkut retired from the monkhood and mounted the throne. His official title which begins with the words *Bra Pāda Samtec Bra Paramendra Maha Mangkuta* and runs on at considerable length, was quickly abbreviated by the European residents to "King Mongkut." History often refers to him as Rāma IV.

We have an account of his coronation, written in English by the King himself for his friend Governor Butterworth of Singapore. The English, by the way, preserves something of his characteristic phraseology, but has obviously been retouched by another hand.

On May 15th, at 7:30 A.M.—the auspicious moment calculated by the astrologers—a ritual lustration of his person was performed in the presence of an image of the Buddha and an image of the elephant-headed Hindu god Ganesha. The Brahmins blew trumpets made of conch-shells, some of which had their spirals turning to the right and some to the left. Having ascended an octagonal throne, he sat successively facing towards each of the eight cardinal and sub-cardinal points, promising in Pali to protect the Buddhist religion in his Kingdom. He sat on another throne, while a Brahmin read a stanza praising the sacred mountain of the Hindu gods, offered a blessing, and delivered up the kingdom of Siam to him. Officers presented him with various insignia of royalty which had been charged with exalted power by means of prayers to Shiva. The King issued a mandate giving the monkhood and the people "the

privilege of using all kinds of tree, water and stones, and all other substances within the boundaries of Siam where no other person has any claim." He presented food and raiment to a company of senior monks, and named one of them to be Supreme Patriarch. Later the high officials came to make obeisance, and he told them that henceforth they would be permitted to come into his presence as required for business, adding: "Let there be no time lost in seeking other persons to approach me in your stead, but let each one come himself with ease and without fear." All the foreigners resident in the city, Europeans as well as vassal princes, had been invited to come and "gratify themselves with a view of himself arrayed in his kingly glory," while a pair of Brahmins recited incantations to Shiva. The King addressed the assemblage, "giving each class to understand in some small measure his kind feelings towards them."

During the next two days there were religious ceremonies, and the princes and government officials took the oath of allegiance.

On the 20th and 21st came the ceremonies of royal progress around the city, first by land and then by water, "to allow all the people to see him and do obeisance."

In the procession by land he was seated in a palanquin heavily embossed with golden figures and encrusted with precious stones. Ten thousand soldiers, some in European uniforms and some in Siamese, escorted him, together with a numerous cavalry and elephantry. When the procession came to the Bo-Tree Monastery, the King dismounted, put off some of his regalia, and entered to do obeisance to the Buddha and present raiment to the monks. On his way

back to the palace he again greeted the foreigners.

In the procession by water more than two hundred magnificent barges participated, as innumerable smaller boats. The long slim barges, carved in the shape of all sorts of fabulous creatures, were each propelled by fifty to a hundred paddlers clad in scarlet. The King sat in the pavilion of a hundred-foot-long barge; princes and high officials, dressed in black or colored silk and wearing high headdresses, rode in other barges that were only a little less splendid. Besides the Siamese, there were barges of Vietnamese, Mons and Chinese. So that all the crews might paddle in unison, there were two special boats, each carrying, besides their crews, a pair of men who beat time by lifting tall poles vertically into the air and letting them drop with a loud report on a sounding-board. After moving up the river, the procession turned to right into the canal which makes an island of central Bangkok. At the excellent Abode Monastery a halt was made to allow the King to disembark and present gifts. Then the journey was resumed, and the circumnavigation of the city completed.

* * * * *

This account of his coronation will doubtless astonish readers who have followed the reforms in Buddhism he had made before his accession. Had he not done his best to weed out all traces of Brahmin beliefs and magic from the order? Had he not equated them with superstition? How then could he take such frank delight in a ceremony that consisted chiefly of magic decked out in splendid Brahmanical trappings? And how could he invite the monks to take part in such a display of superstition?

His change in attitude is more apparent than real. If he was to be a king, there had to be a coronation, the more splendid the better. Such matters are secular affairs; Buddhism takes no notice of them. As there is no Buddhist substitute for the Brahmin ceremony, the most that King Mongkut could do was to revise the ceremony slightly, so as to reinforce the Buddhist elements that had been introduced into it, and add a human touch. All the most conspicuous features necessarily remained Hindu. He had no objection to Brahminism so long as it did not threaten to contaminate Buddhism itself. To him the Hindu gods were no more than picturesque fancies. They could be admitted as supporters of a Buddhist monarchy, so long as Buddhists did not mistake them for Buddhism. To use an analogy, we might compare them with the gods of Greece and Rome which Italian painting in the Renaissance admitted as supporters of Christian monarchs; or, more precisely, with Venus in the *Lusiads* who resolutely helps Vasco da Gama to spread the Catholic faith, and ends by telling him that she herself is only a figure of speech.

When his own coronation was completed, he proceeded with the coronation of the Sub-King. That is another institution which has often puzzled Europeans. During the Ayudhya period the king usually named some near relative as his second in command: and the prince so designated, being for all routine purposes the active commander of the armed forces, resided in a palace in front of main entrance to the King's palace in order to protect it most advantageously. His residence was therefore called *Wang Na*, the Forward Palace, and he himself was often called the *Wang Na* for short. King Mongkut's younger brother, who had long been

interested in military affairs, western medicine, and modern mechanical science, had made himself something of an expert in them. In addition he was a much better English scholar than the King, writing the language faultlessly. Both by birth and by training, he was the ideal choice for *Wang na*; and in appointing him to that position King Mongkut determined to show his high regard by giving him the title of Sub-King, with many of the appurtenances of majesty. (This title is often translated into English, somewhat confusingly, as "Second King.")

It was the first time a *Wang na* or Sub-King had been inaugurated with a royal procession around his palace. The military aspects of the appointment were emphasized: the Sub-King, wearing the royal habiliments of war, and carrying sword and spear, rode a richly-caparisoned elephant; the artillery fired a salute of twenty-one guns; and a guard of five thousand soldiers marched in columns of four.

After describing this ceremony, the letter to Governor Butterworth goes on to tell of the elaborate preparation that were being made for the cremation of Rama III's remains, including the erection of a huge pavilion 280 feet high to shelter the pyre: "The business of preparing for the funeral solemnities, is very great. This becomes necessary from the force of royal custom from olden times. Large sums of money are always sacrificed on such occasions from the royal treasury. It costs much labor and time and strength to all classes of the subjects of the kingdom. It appears indeed to be a custom the observance of which is not followed by any advantage, but it is very old custom of the kingdom, and by all her tributaries well known and revered. And if it should be now disregarded, passing it by with ceremonies only such

as are really needed, all the head provinces and tributary kingdoms would find fault and attribute it to base motives.'

The king does not apply the same reasoning to his own coronation, but it is quite possible he had something of the sort in mind.

* * * *

"The King is of middle height, thin, with an austere countenance," writes Sir John Bowring, who visited him four years later.

The photograph that is reproduced in our frontispiece also appears in Sir John's book, *The Kingdom and People of Siam*. King Mongkut was about fifty years old when it was taken, but he looks younger. Yet obviously the picture has not been touched up to flatter him, for it shows with candid realism a disfigured right ear and the mouth skewed to one side, the consequence of a mild stroke. The features are otherwise regular and well-formed, the complexion clear, the eyes frank. While the face is certainly not handsome, it has a haunting beauty of expression that reveals King Mongkut's qualities: energy directed by common sense, irony tempered with gentleness.

Although he was now King, he never forgot that he was still a human being living in a human world. He did not regard his subjects as chattels. He had known them as real people, lived on friendly terms with their brothers and their sons in the monasteries - received their alms and hospitality when making his long pilgrimages. He had known the villagers and country folk as well as the townspeople. He had seen how some officials are just and kind, others corrupt and grasping. He had talked much with humble men - coolies and slaves, peasants and elephant hunters,

fishermen and pearl-divers. He had seen fierce bandits and wandering sea-gypsies. He had ventured into distant mountains and glimpsed the primitive tribes who lived like shy animals in the forest. He knew of the remote matriarchal communities that still survived, ruled by grim-faced women with harems of pretty men. He had seen the pygmies of the south, and heard with horror how the Malay rajahs hunted them for sport. These were all his people; his world was not confined by the walls of palace and monastery, his responsibility, not limited to guarding the welfare of grandees and monks.

His sense of duty to his whole people stands out as the guiding principle of every important act in his career, every edict he issued, every reform he introduced.

Twice every year, for five centuries, the Siamese rulers had received a solemn pledge of loyalty from the princes and government officials, who gathered to "drink the water of allegiance" and call down terrible disasters on their own heads if ever they should betray their oath. In former days the monarch himself took no part in it. But King Mongkut introduced a characteristic amendment: when they made their pledge to him, he pledged his own loyalty to the whole people.

Diplomacy and rational contact with Europeans had long been impeded by a custom that required foreigners, as well as Siamese, to crawl on all fours when approaching the August Feet. His predecessor had relaxed the rule slightly, but had received foreigners with distant formality. King Mongkut decreed that they should be allowed to stand up in his presence or assume any other posture that the manners of their country deemed respectful. For his own subjects

he permitted the old custom to continue—it was deeply ingrained in them, and though Americans thought it shockingly servile, the Siamese felt it much less odd than our own custom of standing up in the presence of a superior.

In the previous reign, foreign trade was still for the most part a monopoly of the Crown and a few powerful officials; yet in spite of many restrictions on business, European merchantmen and Yankee clippers had begun to be active in increasing numbers. A young Siamese nobleman, impressed with their superiority over the Chinese junks, had employed British and Portuguese shipwrights to supervise the construction of the first modern ship, which he presented to the King Ràma III. The Government built more such ships, manning them with crews under European officers. Yet Ràma III remained firmly wedded to a policy of isolation, and the trade missions that arrived from Britain accomplished very little.

King Mongkut's attitude was entirely different. In 1855 he cordially welcomed the British mission headed by Sir John Bowring, and in record time a workable treaty of diplomatic and commercial relations was signed. The consequences were far-reaching. A quantity of restrictions and imposts were swept away, the whole system of taxation being revised to make up for the loss of revenue. Commerce with the British grew by leaps and bounds; similar treaties were signed with other nations; increased business brought increased prosperity.

Europeans and Americans were now no longer such a rarity in Siam as before. They introduced new products, new techniques, new ideas. The King and a few of his friends realized these changes were necessary and beneficial;

but the rest of his countrymen looked at them with indifference or hostility. The nobles whose monopolies had been destroyed were unhappy; conservative people wondered whether the innovations would not destroy everything that was good in the old traditions. The Siamese are not naturally xenophobes—they have too much curiosity for that—but a century of isolationism had made them wary. During that period the influence of China had been strong, and with the exception of the missionaries most of the Europeans they had seen were either unprincipled adventurers or hopeful empire-builders. To the polite and graceful Siamese the bearded foreigners—overbearing, rough-voiced, clumsy—were comical and rather repugnant. The new ideas constantly struck against a wall of stubborn inertia. It was all very well, the King thought, for him to be acknowledged an absolute monarch; but how could he hope to break down the huge passive resistance against innovation? Yet in spite of many discouragements, his resolution did not waver, nor his ingenuity fail.

His edicts give a curious picture of the course of his reforms. Each law starts out rather pompously, with the King's full titles and the formula: "By Royal Command, reverberating like the Roar of a Lion." Then comes an almost conversational preamble, outlining the circumstances and reasons that made him issue the edict, often adding gently ironical comments. Finally comes the decree itself.

There was hardly a phase of Siamese life that did not interest him, hardly an activity that did not receive his benevolent or critical attention. The Roar of the Lion did not hesitate to assert itself on the most prosaic matters. For instance there was an *advice on the proper construction*

of ovens, an advice on the inelegant practice of throwing dead animals into the waterways, and even an advice decreeing that the popular name for a certain condiment should be discarded in favor of a philologically correct term. But when the Lord of Life found that this decree had no effect on the people's language he issued another one repealing it.

Most of his edicts relate to more serious matters. One, for instance, shows his determination not to shut himself off from his people: "It has been brought to His Majesty's attention that whenever he chooses to proceed by land or water, the authorities always chase his subjects out of the way, ordering them to close all the doors and windows in their houses and shops. Such a practice is graciously considered by His Majesty to be more harmful than good. In the first place, those among the people who are acquainted with His Majesty are deprived of the opportunity to see him. In the second place, houses and shops with closed doors and windows provide the best hiding place for those who wish to hide, among whom none can distinguish between sane men and lunatics. It is hereby provided that henceforth people gathered along the route of the royal procession shall not be chased away, but all householders shall be permitted to appear before the sight of His Majesty, so that he may speak to those he knows and gladden their hearts."

In accordance with tradition, there was a large drum outside the gate of the Grand Palace so that any citizen who had a grievance might beat it and summon the King. The drum had long since lost its usefulness, for no one would dream of daring to disturb the August Feet. King Mongkut tried to revive the old custom, but his subjects

were too shy. He therefore initiated a routine of coming out of the palace at appointed times and personally accepting the petitions of the people. He knew that the creaking legal and administrative machinery of the country left plenty of room for abuses. Even in the metropolis petty officials were often corrupt, and in outlying regions the vassal princes were all but absolute. He could not reform the administration with one clean sweep; but he gradually broke down the special privileges of the nobles before the law, preparing a long-term modernization plan which was to take effect step by step. Meanwhile he could encourage his subjects, in deserving cases, to by-pass the antiquated procedures by appealing directly to him.

He insisted on the principle of toleration in political matters. Judges had formerly been appointed by the king on his own discretion, but now certain ones among them were to be elected—not, indeed, by the people at large (that would have been an idle gesture in those days when there was no such thing as popular education), but by all the princes and government officials. Here are the terms of his edict establishing the rules of voting: “No one is obliged to confine his choice to the servants of the Crown. On the contrary any person, even though he be a slave, who is believed to possess sufficient wisdom and restraint to be able to give clear and satisfactory judgment in accordance with truth, justice, and the law may be elected a judge.... The electors are further requested not to treat this election as a joke. Nor should they hesitate, thinking that perhaps their choice would not meet with His Majesty’s approval. Such a habit of thought should be entirely discarded. For human hearts vary one from the other, and well may the

choices in the election differ because it is His Majesty's wish that they be freely made."

There are several edicts concerning the slaves. One of them limits the conditions under which dependents could be sold into slavery. Another eliminates the loopholes from the law requiring the master to accept the redemption money if it was offered. This was obviously a great protection, because if a slave did not like his master he could nearly always borrow the redemption money from someone else and then enter that person's service. Slavery in Siam was not the terrible institution it was in some other lands. "I saw few examples of harshness in the treatment of slaves," Sir John Bowring writes; "they are generally cheerful, amusing themselves with songs and jokes while engaged in their various toils." He adds some remarks furnished him by a European gentleman who lived in Bangkok: "In small families, the slaves are treated like the children of the masters; they are consulted in all matters, and each man feels that as his master is prosperous, so is he. The slaves, on the other hand, are faithful, and when their master is poor, will devote every penny they can beg or steal to his necessities, and, as long as he will keep them, will pass through any amount of hardship. Seldom do you see such attachment between masters and paid servants in England."

The King insisted on toleration in religious matters. "No just ruler," says one of his edicts, "restricts the freedom of his people in the choice of their religious belief by which each man hopes to find strength and salvation in his last hour, as well as in the future beyond." Since "there are many precepts common to all religions," it behooves everyone to allow others to practice virtue in their

own way. The idea of religious persecution has always been foreign to Buddhism, so this edict was in harmony with its ancient tradition. "All religions are good; they are but different paths to the same goal," the Siamese used to tell the missionaries; and they really meant it, though the missionaries thought it was only an excuse offered by a rather spineless people who failed to see the advantages of Christianity.

No matter what his personal opinion may be, a Buddhist monarch is supposed to protect all the different religions practiced in his kingdom so long as the practitioners obey the law. The Kings of Siam had always respected the religious freedom of their subjects. Often they went further, presenting land and building materials for Muslim mosques or Christian churches. In a period of disorder towards the close of the 17th century, the French missionaries had indeed suffered a brief persecution, but it was directed against them not because they were Christians but because they were thought to be disobeying the law or inciting others to do so; and for the same reasons restrictions were placed on their activities from time to time during the next 150 years. Throughout all that period the Portuguese Catholics, whose zeal was more temperate, were not molested. And numerous Vietnamese Catholics, fleeing from bitter persecutions in their own country, were welcomed in Siam and settled down to practice their religion in peace.

King Mongkut was so tolerant, Bowring tells us, that he gave three thousand prisoners of war to the Catholic missionaries, saying, "You may make Christians of these people." Shortly after his accession he astonished Bishop Pallegoix by summoning him to a private audience and

telling him: "If you convert a certain number of people anywhere, let me know you have done so; and I will give them a Christian governor, and they shall not be annoyed by the Siamese authorities." At that time the bishop was preparing to make a trip to France, and the King gave him a sum of money to help pay his expenses. Yet Pallegoix, in spite of his earnest and intelligent efforts, and in spite of the aid given him, did not make many conversions. The total number of Catholics in Siam was only a little more than seven thousand, most of whom were not themselves converts but descendants of Vietnamese or Portuguese Christians.

The Protestant missionaries fared worse, converting less than a hundred people, mostly Chinese who worked for them. They were at a disadvantage; they had been there a much shorter time; the Catholics were somewhat less than friendly towards them; and they themselves were divided into three sects. It took them a while to learn what the Catholics had discovered long before, that nothing was to be gained by speaking contemptuously of Buddhism. For a brief period the King was annoyed at the Protestants, thinking that one of them was responsible for a disrespectful dispatch concerning him that appeared in a Singapore newspaper, and he placed them under mild restrictions; but the affair was soon settled amicably. He gave them land to build a church, and when his former tutor Dr. Caswell died he erected a handsome gravestone over his body in the Protestant cemetery. Under King Mongkut, one of the missionaries wrote, Siam had "the mildest and best heathen government on the face of the globe."

Though frustrated in their attempts to gain converts,

both Catholics and Protestants did a great deal of very useful work composing dictionaries, printing books in Siamese, conducting schools and hospitals, and providing medical and scientific education. These were the sort of things the King appreciated most.

He gave his toleration, and often his support as well, to various other minority religions in his kingdom. He had numerous Muslim subjects in his provinces along the Malay Peninsula and around Bangkok. He had a good many Indian subjects, some Muslim, some Hindu. The Chinese, who formed the largest minority, were of mixed religion, or none at all; many, at least nominally, followed the Mahāyāna form of Buddhism; ancestor worship and magic were widespread. The Vietnamese who were not Catholics were Mahāyāna Buddhists; the King took a particular interest in them, often talking with their priests and inviting them to participate in ceremonies.

As to the Court Brahmins their rituals no longer had any real religious significance. He continued to support them, and he retained much of the Cambodian heritage of Court pomp that they represented; but he certainly preferred the simpler traditions of the Tai. These had been revealed to him in their antique purity by the inscription of Rāma Kamhéng, which he had discovered in the ruins of Sukhodaya many years before. He had laboriously deciphered the archaic lettering, and read the text in which the 13th-century monarch speaks in simple, almost colloquial Tai:

“During my father’s lifetime, I served my father and I served my mother. When my father died, my elder brother survived. I served him as I had served my father. When my elder brother died, the whole kingdom became mine. In

King Ràma Kamhâng's lifetime, this kingdom of Sukhodaya is prosperous. There is fish in the water and rice in the fields. The lord of the country levies no taxes on his people, who pass along the road in company, leading oxen to trade, riding horses to sell. Whoever wants to trade in elephants may do so; whoever wants to trade in horses may do so; whoever want to trade in gold or silver may do so. If nobles or chiefs or ordinary people disagree, the King investigates and decides the matter for his subjects with justice. If he captures enemy warriors or fighters, he does not kill or beat them. A bell is hung at the gate of the palace; and when a dweller in the kingdom has some grievance, or some matter that gnaws his entrails and troubles his spirit, if he wants to report it to the King, it is easy; he need only to strike the bell that is hung there. Whenever King Ràma Kamhâng hears it, he investigates the affair and decides it with justice. King Ràma Kamhâng, as well as the princesses, nobles and chiefs, all without distinction of rank or sex, are devoted to the religion of the Buddha."

We might almost believe he kept the old text constantly in mind, as a sort of pattern to follow. It was an odd coincidence that both Ràma Kamhâng and himself had to wait until an elder brother died before inheriting their father's kingdom; in any case, each served his elder brother loyally. In modern times it was not feasible to do away with taxation completely, but King Mongkut reformed the tax structure and made it less burdensome to the ordinary people. As far as possible he eliminated restrictions on trade. Instead of killing or beating prisoners of war, he turned them over to the Catholics. He strove to improve the ad-

ministration of justice. When he found his subjects were not bold enough to beat the drum that replaced the bell at the palace gate, he fixed regular times for receiving petitions.

Another part of the inscription tells us that on certain days the senior monks "Sit upon this block of stone and recite the Doctrine to the laity." The block referred to is the stone seat that Prince Mongkut discovered with the inscription, and he surely had that passage in mind when he himself sat on it at the Anchor-Stone Monastery to recite the Doctrine.

The inscription, after describing the city of Sukhodaya, says: "West of the city, there is a monastery of Forest-Dwellers, built by the King and presented to the Patriarch who has studied the scriptures in their entirety." Here we should not strain the analogy, for the Anchor-Stone Monastery was by no means a center of learning, whereas the Excellent Abode was a monastery of City-Dwellers. But it was presented by King Ràma III to Prince Mongkut who had "studied the scriptures in their entirety."

Finally the inscription tells us that Ràma Kambhèng invented the Tai script: "formerly these strokes of Tai writing did not exist, but in the year of the goat [1283 A. D.], King Ràma Kambhèng set his heart and his mind so inventing these strokes of Tai writing, and these strokes now exist because the King invented them." Prince Mongkut, for his part, had invented the European-style script for transcribing Pali and introduced the first printing press for Buddhist texts.

The inscription has a kind of postscript, added in a different hand: "King Ràma Kambheng taught the Tai to understand rightly the merits of the Doctrine. Among all the dwellers in the Tai country, none can be found to equal

him in learning and sagacity, in bravery and courage, in strength and energy." Can it be doubted that King Mongkut was inspired by his example?

Historians and archeologists have reason to remember King Mongkut with particular gratitude. "The ancient history of Siam is rather obscure and fabulous," he regretfully admitted to Bowring; but he was not content to let it remain so. The difficulties were great, for most of the historical records had been burned up with the old capital. The persons charged with the duty of reconstructing them from memory and from scattered fragments had not been very competent; they had had little regard for exact dates or common sense; and worst of all they had thrown away the old manuscripts after they had gleaned what they wanted from them. What they had put together was a muddled mixture of fact and legend; but even so, the King thought, it should be sifted for whatever truth was in it. All the available sources should be examined and compared. History should be restored as the Doctrine had been. We have several critical essays in history from his own hand; some of them are copied in Bowring's book. Since then we have learned so much more about the earlier history of Siam that his papers on the subject are now rather obsolete; but they are intelligent and if he had not made the start we should be less well informed today.

Sir John Bowring saw his library, and the beginnings of a museum: "ornaments of every character— many *lusus naturae*, such as extraordinarily-formed horns of the rhinoceros and tusks of the elephant—many statues from Europe, procelain vases from China—ancient garments worn by former kings... specimens of elaborately-carved ivory and

wood—gold and silver ornaments, with jewellery in endless variety—many statues of Buddha, one of which is said to be of massive gold. . . .” In the next few years the collection grew so large that the King erected a special building for it in the palace precinct. After his death it was presented to the state, and eventually became the nucleus of the National Museum, which is housed in the beautiful old palace of the Wang Nà Prince.

In the course of his pilgrimages as a young monk, he had studied the ruins of Sukhodaya; he had gazed in wonder at the huge mysterious monuments that lay broken in far-off jungles. Cambodian or Tai, they all held a message for him and his people if only it could be deciphered. Now he invited French archeologists to come and study the remains, in the hope of laying open the secrets of the past by using modern techniques. It was a good beginning, which was to yield impressive results in later reigns.

In the precinct of the Grand Palace at Bangkok, near the Chapel Royal, there can still be seen a large model of Angkor Wat, the great ruined temple in Cambodia. The model was built by King Mongkut in the 1860's.

At the same time he was doing these things to preserve the culture of the past, the King was giving new vigour to the culture of the present. He had a sure taste in literature and art: in boyhood he had sat at his father's feet listening to the royal poet reciting his works, or followed him while he inspected the progress of some new painting that was to brighten the walls of monastery or palace. He could write Pali chants that are models of literary style, and classical poetry bristling with elegant Sanskrit terms. But these, he knew, were of little

use for the general public. For them he wrote in clear and homely Siamese. Painting and sculpture should not exist solely for the pleasure of the elegant few; they must also be mobilized for the great work of enlightening the masses. The people's social life had always centred in their monastery compounds, where there were plenty of ceremonies and fairs at which laymen could combine pleasure with merit-making. Previous kings had encouraged the use of monasteries for education; books were few, but wall paintings could teach secular matters as well as religious. King Rāma III, when restoring the great Bo-Tree Monastery, had commanded the artists to turn it into an encyclopedia in stone and pictures that would expound all the traditional knowledge: astrology and geography, the races of men and demons, military science, anatomy, medicinal herbs and the Yoga technique of massage. But with the arrival of new ideas of science from the west, all this became an obsolete curiosity—to be carefully preserved for historical reasons, but no longer to be relied on for serious instruction. The Excellent Abode Monastery was more up-to-date. Upon its wall the artist In-Kōng painted steamboats and railways and scenes from contemporary life in foreign lands—including a picture of Mount Vernon, and a view of the English Derby that looks like copy of an Alken print.

This artist's earlier work had been in the old Siamese tradition of painting, with animated but stylized figures depicted in intricate detail, placed upon a background of landscape in such a way that the action would be most obvious, rather than situated in the landscape and subjected to the laws of perspective. From the European paintings and lithographs he saw, In-Kōng studied visual perspective, and particularly the effects of light and shade. His work at the Excellent Abode shows a fair mystery of these things;

while he had to copy rather than observe, for he had of course never been abroad, it is in the best tradition of Siamese art to do just that—to make large copies of small originals, using an intelligent imagination to fill out the gaps. His masterpiece is a series of scenes from the *History of Ayudhya*, painted on the inner walls of a small chapel near the Chapel Royal. Here he is dealing with Siamese people in a Siamese landscape, and though he doubtless painted them from memory rather than directly from life it is clear that he had observed them sharply. Without sacrificing the didactic clarity of the earlier tradition, he situates the figures romantically inside the landscapes, showing those in the distance more dimly, and taking special delight in night-scenes with torches and fires contrasting with deep shadows. The blend of old and new is an unusually happy one: unlike many more recent Siamese painters, In-Kōng has the best of both. His objective in the sphere of painting exactly paralleled King Mongkut's objective in the vaster sphere of running a kingdom.

The King was a great builder. He liked adapting European architecture to Siamese needs. His preference was for cool stuccoed buildings of one storey, ridge-roofed and colonnaded, whose aspect recalls in simpler form the glories of the late Greek Revival in South Carolina and Louisiana—but with judicious touches of the Chinese decoration that had been popular in the previous reign. The combination was harmonious and suitable—and not so bizarre as it sounds, for the formula is basically the same as Chippendale's.

The summer palace the King built at Petburi is a work of tranquil loveliness. Here on the summit of a big hill that rises steeply out of a boundless sea of rice-fields,

the white oblong buildings ramble in free improvisation: while around and among them, now grown into a wilderness, are hundreds of frangipani trees, whose name in Siamese—rhyming with the word for “anguish of heart”—recalls the wistful fragrance of their flowers.

King Mongkut has long foreseen the danger of foreign encroachments on his country. At the beginning of the previous reign some of the Malay states over which Siam claimed suzerainty had been absorbed by the British; but as these were remote areas, whose people were of a different language and religion, the Siamese did not feel their loss very deeply. In the 1860's, when the threat of European imperialism drew nearer, the King was not unprepared for it. This time the threat came from the French, embodied in what he described as “murky sentences and gloomily deceiving propositions.”

Cambodia was one of Siam's vassals. For centuries there had been intermarriage and a close intermingling between the two peoples; and though their languages are basically different each had incorporated a quantity of loan-words from the other. The Cambodians had by now been Buddhists for five hundred years, and maintained close religious relations with the Siamese. Two Cambodian provinces, Angkor and Battambang, in which there was a large Siamese minority, were considered an integral part of Siam. The situation was complicated by the fact that the Vietnamese also claimed suzerainty over Cambodia. The French, having conquered the Vietnamese King's southern provinces offered to cover Cambodia with a protectorate that would relieve the country of its obligations to both the suzerains. The offer, which was accompanied by a discreet display of force, was accepted in 1864.

King Mongkut knew that if he tried to fight the

French he would be beaten. The best he could do was to limit their encroachments, His skilful diplomacy was aided by the British, who saw with alarm the expansion of rival interests in the area. A compromise was negotiated, and a treaty was signed relinquishing his suzerainty over Cambodia, but reaffirming Siamese possession of the provinces of Angkor and Battambang.

* * * *

King Mongkut had dozens of consorts, of whom twenty-seven became mothers and presented him with a total of eighty-one children. Large-scale polygamy was not a mere device of royal lewdness: like the god Indra, whose heavenly court is adorned with thousands of lovely nymphs, tradition insisted that the monarch should be served by a large harem. Polygamy was also a recognized instrument of statecraft; the king could cement the loyalty of vassal princes and powerful nobles by marrying their daughters. Finally, it was always desirable for a ruler to provide a numerous succession. For twenty-seven years, King Mongkut had observed the monastic rule of celibacy; now it was his duty to make up for lost time and have as many children as possible.

His harem, though large, was smaller than those of his predecessors and, except for a few of the ladies to whom he was really attached, he set little store by it. His subjects, wishing to have him for a son-in-law and seeing the advantage of having grandchildren who would be princes, were more eager to present their daughters to him than he was to accept them. He admitted freely that he had far more consorts than he needed, and one of his decrees sets up specific rules by which they might resign and marry private persons.

Realizing that when his sons grew up many of them

would be called upon to occupy important posts in the government, he wanted them to have a modern education. It was therefore necessary for them to begin the study of English as early as possible. When some of the missionaries' wives offered to teach them, he willingly accepted the offer; but at length he decided he should have an English governess for the children to devote her full time to teaching them the language. To this end, in 1862, he employed Mrs. Anna Leonowens.

It was an unfortunate choice. She was not very successful at teaching, and gave up the position after five years. She subsequently wrote two books, *The English Governess at the Siamese Court* and *The Romance of the Harem*, which present the King in a very unfavourable light. Since they have had a series of successful reincarnations in print and on the stage and in films, it is worthwhile to examine her character and her methods of composition.

Widowed when young, she had suffered much; but suffering had not brought resignation. She was a brave woman, in fact a good deal braver than necessary if she could have seen how groundless her fears were. Hovering on the fringes of reality, often escaping into make-believe, she had no sense of proportion but an acute sense of melodrama. This, I think, is the true picture of Anna as revealed by unguarded passages in her own books.

How different is the radiant self-portrait she offers when she is on the alert! Here the dedicated woman, whose beauty exposes her to special risks, is seen gently uplifting the barbarians: the self-portrait is nobly conceived and sensitively executed. It is also absurdly unreal. She misjudged the requirements of a monarch who insisted that her only

function was to teach English. Her virtue remained unassaulted and her tactful evangelism ignored.

Anna writes well. Her prose is lively, and for the most part free of pomposity. With her sharp eye for landscape she is at her best when evoking a visual impression. A profusion of small errors and a muddled topography pass unnoticed, as far as the ordinary reader is concerned. Her best passages on Buddhism are slyly plagiarized from earlier writers; her own opinions, when she ventures them, are of little value. She never grasped the reason why Brahmin ceremonies were performed at the Court of a Buddhist king, and she confounds one of the best-known monasteries in Bangkok with the Brahmin Temple.

If her self-portrait is flattering, her portrait of the King is quite the reverse; and it is all the more misleading because it is made to look like an impartial and carefully-balanced assessment of a complex personality. She praises him for his scholarship and his keenness of mind, his devotion to his people and his zeal for reform; and these qualities she illustrates with an abundance of well-chosen incidents. On the other hand she enlarges on his cruelty, angry rages, and unrestrained lust. "For all his capricious provocations of temper and his snappish greed of power," she sums up, "he was, in the best sense of the epithet, the most remarkable of the Oriental princes of the present century—unquestionably the most progressive of all the supreme rulers of Siam. . . . To his dying hour he was conspicuous for his attachment to a sound philosophy and the purest maxims of Buddha. He appeared, to those who observed him only on the public stage of affairs, to rule with wisdom, to consult the welfare of his subjects, to be concerned for

the integrity of justice and the purity of manners and conversation in his own court, and careful, by a prudent administration, to confirm his power at home and his prestige abroad. Considered apart from his domestic relations, he was, in many respects, an able and virtuous ruler. . . . But as husband and kinsman his character assumes a most revolting aspect."

Was there really so sharp a contrast between his public and his private character? The first was too well-known for her to deny its virtues; as to the second, there was no such limiting factor when she chose to describe its faults. If he really treated his consorts with such monstrous cruelty, we should certainly have expected more of them to take advantage of the decree that permitted them to resign. On the contrary, so far as we can tell from stories remembered by their descendants, most of them were devoted to him. With a very few exceptions, it is clear that they were contented with their lot.

There is no doubt that he was quick-tempered. Yet more than one incident in his life shows that he did not bear a grudge for long, and he seemed to take real pleasure in forgiving people who had tried to injure him. Perhaps it was because he was aware of his own impulsiveness that he had preached so earnestly in favour of "forbearance from anger." He knew the practical value of the Buddha's advice to his disciples: "If outsiders should speak against me, against the Doctrine, or against the Order, you should not on that account either bear malice, or suffer heart-burning, or feel ill-will. If on that account you should feel angry or hurt, that would stand in the way of your own *śelf*-

conquest. If, when others speak against us, you should feel angry at that and displeased would you then be able to judge how far that speech of theirs is well-said or ill?" (Dīgha Nikāya, Brahmajāla Sutta).

We may grant Anna a point when she accuses him of irascibility, but she exaggerates beyond all reason. Her other unfavorable estimates of his character can be rejected. Far from being a sadist, he systematically reduced the severity of punishments that were meted out to offenders; he hated even to sign a death-warrant for a common murderer, and whenever he had to do so he would sit up all night in an agony of mind, repeating to himself passages from the scriptures. To a Victorian lady, the mere existence of a large harem would be sufficient proof of his unrestrained lust; but seen in its right perspective it was nothing of the sort. It is related by persons who knew him well that he was somewhat bashful with the palace ladies, which would not be surprising after so long a sojourn in the monkhood.

"I have tried," Anna says somewhat timidly in her first book, "to give a full and faithful account of the scenes and characters that were gradually unfolded to me as I began to understand the language." But Siamese is a tricky language, and it is clear she never mastered it. The book contains numerous words and sentences that purport to be Siamese; but they are jabberwocky, and with the best will in the world it is often impossible to discover what she intends. When the palace ladies or their servants were telling her the truth, it is doubtful how much of it would penetrate; when they were telling her a calculated lie, either maliciously or for fun, they would make sure she understood what they were

saying. Probably, however, she drew less on these sources than she would have us believe, and more on the gossip of the European community and her own imagination. Now and then, glancing through some earlier writer on Siam, or even on neighboring countries, she would seize on a lurid story that appealed to her; she would remove it from its context and transpose it to Bangkok in the 1860's; and then, after a moment's reflection, she would re-write it with wealth of circumstantial detail, and with contemporary men and women as the protagonists.

Such is the mood of *The English Governess*. She was already far away from Siam when she came to write *The Romance of the Harem*, and her store of pertinent facts was running low. She relied more heavily on plagiarism, transposed and and doctored up to look like eyewitness accounts or direct quotations from reliable observers: "So strange will some of the occurrences related in the following pages appear to Western readers," she shamelessly remarks in her preface, "that I deem it necessary to state that they are also true."

It would be tedious to examine all the *strange occurrences* she relates; let us take three only.

The first can be quickly dismissed. She tells us that King Mongkut locked up disobedient ladies in a subterranean dungeon in the Grand Palace. As anyone who has lived in Bangkok is aware, cellars are unknown there; it is even now a formidable task to build any sort of underground room in that watery soil; before the days of reinforced concrete, it was an utter impossibility.

Secondly, she asserts that when one of his consorts ran away with a monk the King had them both burned at

the stake. We may well ask how it happened that the execution, which Anna says was witnessed by the whole of Bangkok, escaped the notice of all other writers, Siamese and European, who were there at the time. Besides, the story is quite out of keeping with the King's character; and on this point Anna herself seems to have had some qualms: "To do the King justice," she writes, "I must add here that, having been educated a priest, he had been taught to regard the crime of which they were accused as the most deadly sin that could be committed." She quotes him as saying: "Our laws are severe for such a crime."

But were they? The law provided only that an unchaste monk was to be expelled from the order, given a beating, and made to cut grass for the royal elephants. In a brotherhood that numbered thousands, unchaste monks were not so rare that the elephants lacked grass; if the punishment had been as Anna says, the gruesome blazes would have been a common sight. Or are we to believe that death by fire was the penalty for running off with one of the palace ladies? The old law, indeed, provided the death penalty for that, but not death by fire; and in any case it was no longer enforced. It is a matter of record that a man who abducted one of King Mongkut's ladies was let off with a fine amounting to about six dollars.⁸

Thirdly, referring to a new gate built in the palace wall in 1865, Anna tells us that he caused a human sacrifice to be performed in the presence of the whole Court: some innocent persons, chosen at random, were butchered and buried under the gate-posts so that their restless spirits might forever haunt the place and give warning in case of

danger. Of course there is not a shred of truth in the story. Even if we could reconcile so cruel and irrational a deed with the King's character, it is disproved by the fact that no other writer mentions it. But as the story has deceived more than one modern European historian, it deserves to be brought to justice.

It is true that the gate-sacrifice had been practised in ancient days in India and Southeast Asia (not to mention Europe). It is referred to in one of the Jātaka stories—those age-old fables, refashioned as moral tales, which enjoyed immense popularity in Buddhist lands. The custom, therefore, was well-known to folklore; though it had become obsolete centuries before, it still survived in the popular imagination. Something of that sort probably was at the root of a report made in 1831 by a French missionary, Monseigneur Bruguière, who gives a detailed account of a gate-sacrifice, stating it to be a "custom" followed not only by princes but even by private persons. Bruguière, who had only been in Siam about two years, was obviously misled. He does not give the source of his information. His account, which has too literary a flavor to be very convincing, sounds like a fancy translation of some hoary piece of folklore. Bishop Pallegoix, who was much better informed, quotes this report verbatim in his *Description du royaume thai*, adding that he himself was very sceptical about it. Bowring, referring to the same report, says he could discover no trace of the practice, so it must have "fallen into desuetude."

Anna is less scrupulous. While we cannot identify Bruguière's source, we can easily identify *hers*: it is Bruguière. We know she read Pallegoix, for we can spot several passages

in her books that are quoted from him without acknowledgment; and anyone who reads her description of the gate-sacrifice side by side with Pallegoix's quotation from Bruguière will be startled by their similarity. She gives the same peculiar details as Bruguière, uses the same romanticized phraseology, and carelessly leaves the proof of her transposed plagiarism by translating the French word *cordes* as "cords" instead of ropes. She has given Bruguière's allegation a new context, moving it forward to the year 1865, and attributing the deed—in defiance of all common sense and reason—to King Mongkut.⁹

Oddly enough, though this is one of her most shameless inventions, it appears in her first book, which is otherwise more restrained than the second. In any case she herself soon forgets it: in a later chapter, after quoting a cordial letter King Mongkut wrote her from the seashore, where he was spending a few days with some of his children, she tells us of her delight in thinking of him not as the King, but as "the gentleman, the friend, the father, giving his heart a holiday in the relaxations of simple kindness and free affection."

What are we to think of a woman who feels such sentiments toward a man whom she alleges to be a murderer? It is clear that she was emotionally unstable, but she had a practical motive for her fictions too. Years later in London, when the Siamese Ambassador reproached her for slandering her former employer, she excused herself by saying that readers wanted sensational revelations about the Orient and she to provide them in order to satisfy her publisher.

This is the kind of thing that makes her book so exasperating to the sober historian. Though there is much good in them, it is useless, for not a single statement can be accepted without confirmation from elsewhere. Analysis sheds a rather cruel light on her methods.

It has become almost an article of faith among westerners that every virtue the royal family have displayed since Anna's time stems from her tactful inculcation of Christian ideals.¹⁰ Yet virtue was not unknown in Siam before her arrival, and a cool assessment suggests that she did not loom very large in the life of King Mongkut or his children.

V

WHENEVER there was a solar eclipse, old-fashioned people thought a demon was seizing the sun in his teeth and trying to swallow it. Then they would set up an ear-splitting din, with rattles and drums and firecrackers, in order to scare the demon into letting go.

King Mongkut's interest in eclipses was more scientific. Even the cares of state had not weakened his passion for astronomy. His private apartments in Grand Palace, Bowring tells us, "were filled with various instruments, philosophical and mathematical; a great variety of Parisian clocks and pendules, thermometers, barometers, telescopes, microscopes . . . in a word, all the instruments and appliances which might be found in the study or library of an opulent philosopher in Europe."

He calculated the exact moment when the fatal eclipse of 1868 would take place. Having determined that it could be seen best from a remote village in the southern part of his kingdom, near the east coast of the Malay Peninsula, he decided to give an intellectual house party there to observe it. He invited Sir Harry Ord, who had succeeded Butterworth as governor of Singapore, to sail up with a suite of officers and their ladies, and meet him at the appointed place. The French government would send a body of scientists from Paris. He himself would bring several of his wives and children, a number of government officials, and some Siamese gentlemen who were interested in astronomy. The party also included the acting British Consul in Bangkok, Mr. Alabaster, who was a friend of the King; this scholarly man was working

on a book which he later published under the title *The Wheel of the Law*, and which remains today the finest study of Siamese Buddhism in any European language.

The royal party, sailing down the river and into the gulf, landed on the coast near the observation point. Workmen had been busy for months clearing a space in the forest beside the beach, building a great temporary palace and guest-house, and fitting up a special observatory. To the astonishment of most of the European guests—who were not yet acquainted with Siamese hospitality and had been looking forward with mixed emotions to the discomforts of a far-off jungle—the food was prepared by a French chef, the wines were served by an Italian *maitre d'hotel*, and the champagne was cooled with an abundance of ice, which was then the rarest of luxuries. In the evening, while companies of dancers performed episodes from the Indian epics, the King conversed informally with his guests. They had scarcely expected to see his ladies (don't Oriental monarchs always keep their wives locked up in a stuffy harem?)—yet there they were, neither timid nor aloof, but graceful and perfectly at ease. And nothing could have been more delightful than the royal children, with their pretty manners and their English chit-chat.

At dawn on the great day the weather was bad. Dense clouds came up from the southwest, and a dreary rain was falling. When the eclipse began, the clouds quite obscured the sun; but a few moments later they broke away. The observations made by the various scientific groups—Siamese, English and French—were a complete success.

Meanwhile the people of the nearby village had

been busily beating drums and setting off firecrackers. The King remarked with a smile to his guests that they must not think these people were trying to frighten the demon: they were merely celebrating their sovereign's skill in having been able to calculate the moment of the eclipse more accurately than the European astronomers.¹¹

* * * *

The party was over. The Court set sail and returned to the capital. But the King had caught a fever during the trip; and his health, instead of mending when he reached home, grew rapidly worse.

In death, as in life, the Buddha's example was his model. Rational men do not think of the Buddha as a god: King Mongkut had long preached against that vulgar error. Far from being disrespectful, he thought the Buddha much more entitled to honor as a man than if he were a god—for by his human goodness and wisdom he taught men how to escape from sorrow, and so did more for them than the gods had ever done with all their supposed power. The Hindu gods were notoriously wayward, and not worth imitating; the nearest thing to the God of the Christians that the King would admit—an abstraction that he politely called the "Superagency of the Universe"—was by definition inimitable. But men could and should imitate the Buddha—the most courteous of gentlemen, the wisest of philosophers, the most kindly of teachers.

It was a wish to follow his example that made King Mongkut hope to die on the anniversary of his own birth, which had occurred on the full moon day of the 11th month according to the old calendar (17 October, 1840).

He was taken ill in August 1868, and it seemed impossible that he could live till the appointed day. Nevertheless by an effort of will, such as he had learned in the discipline that submits even natural functions to a large measure of mental control, he managed to do so. To show that he was perfectly conscious to the last he conversed in English and read some Pali stanzas on death he had written. He gave his ministers some final advice as to the choice of a successor who would bring opposing factions together and carry on the benevolent revolution he had started. He dictated a farewell message in Pali to his former companions at the Excellent Abode Monastery. He begged his closest friends "not to give way to grief nor to any sudden surprise, since death must befall all creatures that come into the world, and may not be avoided."

The King knew by heart the touching words of the Pali scriptures that tell of the Buddha's last hours on earth—how he bade farewell to his disciples, how he passed through all the stages of meditative trance one after another, and how he was finally released into that state in which all evil, and consequently all cause of rebirth, has been extinguished like the flame of a lamp. Pious men ever since have wished to die in the same way—some in the foolish belief that the trances are a short cut to rebirth in heaven, some in the wiser knowledge that they clarify the mind, some in the mere certainty that they ease the physical pain of death. Now King Mongkut passed into these trances.

What visions did the dying King see? Did the trances bring on that clairvoyance that some people claimed for them? If the future was unveiled to him, he must have

seen much to give him satisfaction. He would have seen the throne pass, as he had hoped, to his son Prince Chulālangkarana, who was then a boy of sixteen. He would have seen that prince reign long and gloriously, bringing the benevolent revolution to success; he would have seen his other sons carrying on his work, one or another specializing in each of the several fields that had engaged his own versatile attention—religion, diplomacy, government, law, philology, literature, history, science, archeology. He would have seen among his grandsons progressive leaders to press forward in the course he had laid out. He would have seen his greatgrandchildren, of whom the present King is one, preserving the tradition and receiving their people's love with a reciprocal devotion. He might have seen some curious things as well—things that would have appealed to his sense of irony. For while in his own land he would be remembered with justice and love, in America he would be known as a petulant barbarian or a melodious clown.

Probably his trances brought no such clairvoyance. He set little store by their powers in that respect, and scorned the idea that trances are an easy step to rebirth in paradise. He was too subtle a philosopher to think of rebirth as involving the survival of a personal soul: the psychic personality, like the material body, was in constant disintegration from moment to moment; the only thing that could possibly be "reborn" was the energy stirred up by every action, good or evil, and continuing forever. When unsophisticated men were in doubt about rebirth, he had reminded them of the Buddha's advice to be on the safe side; but he knew this advice was an oversimplification, adapted

to the limitations of his listeners.

Yet he himself had been on the safe side—not for any such simple reason, but for a far deeper one. For he knew that through the working of a natural law as immutable as the laws of physics, all his deeds would be followed by their consequences—consequences which, though not felt by any surviving consciousness of his own, would dominate the destinies of future generations in the land he loved. He had led a good life, and gained the respect of all (except Anna). Now, even if it were to turn out that he had not guessed exactly right, he would have lost nothing. He would not be like a traveller without provisions.

NOTES

Thailand, the modern name for Siam, is a translation of *müang Tai*, the term by which the Siamese usually refer to their country. The Siamese are indeed for the most part Tai, or "Thai" as it is often written, though in either case pronounced like English "tie"; but there are large populations of Tai elsewhere, and *Siamese* is the most convenient term if we want to designate the particular nationality we are writing about. The name *Siam* is not, as some people suppose, a foreign invention of late date imposed by European imperialists; it was used as early as the 15th century, and perhaps as early as the 11th, by the Tai themselves to distinguish the particular branch that settled in central Siam. King Mongkut, no less a patriot than a scholar, signed himself *Rex Siamensium* in his English correspondence.

I should perhaps say a word about spelling and pronunciation. Many Siamese proper names are Sanskrit, and for them I have generally used the international system (with some minor alterations to facilitate printing) For Tai names I have used a phonetic system in which consonants are to be pronounced with their English values, and vowels as in Italian (*u* and *o* as in German). In the case of familiar names, notably *Mongkut*, I have used the common spelling, though it is not a very happy invention; this name, properly *Mangkuta*, is pronounced in Siamese more like *Mong-gut*, with the *o* as in *only* and the *u* as in *put*.

Readers who wish to explore further the subjects discussed in this paper will find much interesting material in the *Journal of the Siam Society* (abbreviated: JSS), published over a long period of years at Bangkok. Not all the volumes are easily obtainable; but the most important articles are now being reprinted (*The Siam Society Journal, Fiftieth Anniversary Commemorative Publication, Bangkok, 1954-1960*).

The best accounts of Siam in the mid-19th century are Sir John Bowring's *The Kingdom and People of Siam* (London, 1857) and Bishop Pallegoix's *Description du royaume thai ou Siam* (Paris, 1854). Wood's *History of Siam* (Bangkok, 1939), being devoted chiefly to the earlier period, gives only a brief summary for the 19th century. Professor D. G. E. Hall's *History of South-East Asia* (London and New York, 1955) may also be consulted. For the cultural background, see Dr. R. S. leMay's *The Cultures of South-East Asia* (London, 1954).

On Theravàda Buddhism in general, see the work of T. W. Rhys Davids: *Buddhism, being a Sketch of the Life and Teaching of Gautama the Buddha* (London, 1878); *Buddhism its History and Literature* (New York and London, 1896); *Buddhist India* (London, 1903); *Dialogues of the Buddha* (3 volumes, London, 1899, 1910, 1921); and other translations of the Pali Text Society, London; and issues of the Buddhist Publication Society, Kandy, Ceylon.

Three books are indispensable to the student of Theravàda Buddhism in Siam: Dr. Kenneth Wells's *Thai Buddhism* (Bangkok, 1939), Henry Alabaster's *Wheel of the Law* (London, 1871), and Bishop Pallegoix's book mentioned above. The *Wheel of the Law* is particularly valuable for its description

of Buddhist beliefs both before and after Prince Mongkut's reforms; a large section of it is translated from the Siamese of Jao p'yá Dibákara, an author who was a friend of Alabaster's and at the same time reflected King Mongkut's views faithfully. Princess Poon Diskul's *Buddhism for the Young* (Bangkok, 1929) is a booklet of more importance than might be supposed from its modest appearance; the Princess, who is a granddaughter of King Mongkut, furnishes English readers with a clear and concise summary of the beliefs of educated Buddhists in Siam to day.

My chief sources of information in writing the present paper are three excellent articles by Mr. Robert Lingat in *Journal of the Siam Society*. Mr. Lingat, who was for many years advisor to the Siamese Ministry of Justice, is one of the foremost European authorities on Siamese language, law, and religion. As he states in a note, his article *La vie religieuse du roi Mongkut* (JSS XX) is based in large part on three works in Siamese: *History of the Anchor-Stone Monastery*, by King Ràma V; *History of the Monastery of Great Relic*, by Prince Damrong Ràjanubháb; and *History of the Excellent Abode Monastery*, begun by the Prince Patriarch Vajirañàna and finished by Prince Damrong. The second and third of these works were more fully used by Mr. Lingat in his *History of Wat Mahadhatu* (JSS XXIV) and his *History of Wat Pavaranivesa* (JSS XXIV). King Ràma V (Chulàlangkarana), the Prince Patriarch, and Prince Damrong were all three sons of King Mongkut.

Having gone to some trouble to run down Mrs. Leonowens's plagiarisms, I must hasten to confess my own. I trust that Mr. Lingat will accept the general admission of my indebtedness to him; and if he finds that I have more

than once used his own words without quotation marks of specific acknowledgment, it is because I can find no better way to express the meaning, yet do not wish to burden the reader with too copious an apparatus of references. In like manner, in discussing Buddhist philosophy I have not hesitated to plagiarize from Rhys Davids.

The following notes on sources and other matters deal more fully with the numbered references in my text.

1. The source of the trouble is Anna herself, in real life Mrs. Anna Leonowens, author of *English Governess at the Siamese Court* (London, 1870) and *The Romance of the Harem* (Boston, 1873). These two books, after having a certain *succes de scandal*, lay unnoticed for many years, until Mrs. Margaret Landon reduced them to a single volume and more coherent form under the title of *Anna and the King of Siam* (New York 1943). Careful readers will exonerate Mrs. Landon from any share in the blame for giving a false picture of the King. Her stated purpose is not to describe him objectively, but to exhibit him through Anna's eyes without correcting the faults of Anna's vision. Unlike Anna herself, who flatly states her account to be true, Mrs. Landon refuses to vouch for its accuracy; she says it is a romance with an historical setting, not a history. In the musical comedy and the films the truth loses out altogether, so that King Mongkut presents the unexpected appearance of Rousseau's noble savage interpreted by Gilbert and Sullivan. These trifles are intended more to entertain than to instruct, but it is disconcerting to note that they were advertised as if they were documentaries.

2. Of the numerous accounts of Ayudhayá in the 17th century, three of the best will be found in Kaempfer,

History of Japan (English translation, London, 1906), La-Loubère, *New Historical Relation of the Kingdom of Siam* (English translation, London, 1693), and Hutchinson, *Adventurers in Siam in the Seventeenth Century* (London, 1940). For description of Siam shortly before it began to be opened up to western influences, see Prince Damrong Ràjanubhàb, *The Introduction of Western Culture in Siam*, JSS XX; also Walter Vella, *Siam under Rama III* (New York, 1957). For the buiding of Bangkok and the effort to restore the glories of the past, see Prince Dhani Nivat, *The Reconstruction of Rama I of the Chakri Dynasty*, JSS XLIII.

3. For the Cambodian and Tai traditions of monarchy, see Prince Dhani Nivat, *The Old Siamese Conception of the Monarchy*, JSS XXXVI; Phya Srivisarn Vacha, *Kingship in Siam* JSS XLII; Coedès, *Les Etats hindouises d'Indochine et d'Indoësie* (Paris 1948); Coedès, *Pour mieux comprendre Angkor* (Paris, 1947); Briggs, *The Ancient Khmer Empire* (Philadelphia, 1951); Lingat, *The Evolution of the Conception of Law in Burma and Siam*, JSS XXXVIII. For the story of the officer who proposed to cut the branches at the Anchor-Stone Monastery, see Lingat, JSS XX, page 133.

4. For the evidence that he yielded voluntarily, see Lingat, JSS XX, page 132.

5. In this section I have relied on the works cited at the beginning of these notes, and especially Mr. Lingat's articles. In discussing the Doctrine as it was enunciated by the Buddha, I have followed the views of T. W. Rhys Davids. These views, though their historical accuracy has been contested by some more recent scholars, remain pertinent to my purposes. (Regarding this point, see the appended, "Notes on the understanding of Dhamma" at the

end of this book). For the techniques of meditation, see G. C. Lounsbury *Buddhist Meditation in the Southern School* (London, 1959). Further discussions of relations with the missionaries will be found in Pallegoix, Bowring and Alabaster, as well as in Mr. Lingat's articles; see also the *Siam Repository* published in Bangkok in the 1870's. For an idea of King Mongkut's English style, which is more forceful than polished, see several of his letters quoted by Bowring; also Coedès, *English Correspondence of King Mongkut*, JSS XXI XXII. The European-type script for Pali, by the way, did not prove popular, and was eventually given up. Since the reign of King Ràma V, Siamese characters have been used for printing Pali texts.

6. The full text of the King's account of the coronation will be found in the *Siam Repository*, Vol. IV (Bangkok 1872) pages 3 ff. and 39 ff.

7. For the "water of allegiance," see JSS I. For the King's Edicts, see M. R. Seni Pamoj, *King Mongkut as a Legislator*, JSS XXXVIII; I am also indebted M. R. Seni and his brother M. R. Kukrit Pramoj for allowing me to read their unpublished manuscript, *The King of Siam Speaks*. The statistics on Catholics and Protestants are taken from Pallegoix and Bowring; their books contain much further information of interest concerning the missionaries; see also Dr. S. McFarland, *The History of Protestant Missions in Siam* (New York, 1928). The opinion that Siam had "the mildest and best heathen government on the face of the globe" applies to the reigns of King Mongkut and his successor; I have taken it from the *Siam Repository*, IV, 207. For the complete inscription of Ràma Kambheng, of which I have given only a very condensed extract, see Coedes, *Recueil*

des encriptions du Siam (Bangkok, 1924); Bradley, *The Oldest Known Writing in Siamese*, JSS VI. The King's remark that the ancient history of Siam is "rather obscure and fabulous" is recorded by Bowring (II, 279). For the King's collection of antiquities and curiosities, see Bowring, I, 412 and II, 313; also Coedes, *Les collection archeologiques du Musee National de Bangkok* (Paris and Brussels, 1928). For the "encyclopedia in stone and pictures" created at the Bo-Tree Monastery by Râma III, see Prince Dhani Nivat, *The Inscriptions of Wat Phra Jetupon*, JSS XXVI. In—Kóng's pictures, so far as I know, have never been published; any visitor to Bangkok can see those in the Excellent Abode, as well as a few in the National Museum, but to see *the History of Ayudhaya* series requires special permission.

8. For the decree permitting the King's wives to resign and also for the Six-dollar fine imposed on the abductor of one of his ladies, see M. R. Seni Pramoj, *King Mongkut as a Legislator*, JSS XXXVIII. The story of the lady and her lover being burned at the stake is pure fiction; Mrs. Leonowens must have made it up after finishing her first book, for it appears only in her second. She may have got the idea from a silly piece of doggerel quoted in Neale's *Narrative of a Residence in Siam* (London, 1852). We can spot at least one place where she plagiarized from that book: her list of "Common Maxims of the Priests" (really a garbled version of the monastic rules) follows Neale's wording too closely to suppose that she translated it directly from LaLoubere, who was Neale's source. Neale was a flippant but well-meaning young man who writes of Siam as he saw it in 1840-41. His account, though superficial, contains no deliberate fabrications, and he nowhere

suggests that anyone in Bangkok had ever been burned at the stake. He merely quotes the doggeral as a curiosity, without saying where he picked it up; it is, he says, a translation of an old song—"a lament supposed to be uttered by a guilty priest, previous to his suffering along with the partner of his guilt the dreadful punishment attached to his transgression." The last stanza is worth repeating:

Behold the faggots blaze up high,
The smoke is black and dense;
The sinews burst, and crack, and fly:
Oh suffering intense!
The roar of fire and shriek of pain,
And the blood that boils and splashes,
These all consume—the search were vain
For the lovers' mingled ashes.

9. The Jataka reference will be found in Cowell, *The Jataka*, Vol. IV (London, 1957), page 155 ff. A Dutchman who lived at Ayudhyà in the 1620's claims to have heard that the reigning king ordered the sacrifice of some pregnant women for a gate (Van Vliet, *Description of the Kingdom of Siam*, JSS VII, page 18). That monarch was a notoriously brutal man, so the story might be true of him. If so, the sacrifice was an isolated incident, not a custom; for other European writers visited Ayudhyà, and if they had heard of such a thing they would hardly have omitted to mention it. So far as I know, however, there is no other reference until we come to Bruguiere in 1831. To see exactly how Mrs. Leonowens plagiarized from him, we need only read the following extract from *The English Governess* (page 219), together with the corresponding extract

from Bruguiere's report in *Annales de l'Association de la Propagation de la Foi* (volume V, 1831, page 164), quoted in Pallegoix, *Description du royaume thai ou Siam* (volume II, page 50), I have supplied the italics.

The San Luang, or *secret council* of Royal Judges, met at midnight in the palace, and despatched twelve *officers* to lurk around the new gates until dawn, (*Le roi, apres avoir tenu secretement son conseil, envoie de ses officiers pres de le porte qu'il veut reparer.*) Two, stationed just within the entrance, assume the character of neighbors and friends, *calling loudly to this or that passenger, and continually repeating familiar names.* (*Cet officier a l'air de temps en temps de vouloir appeler quelqu'un ; il repete plusieurs fois le nom que l'on veut donner à cette porte.*) The peasants and market folk, who are always passing at that hour, *hearing their calls, stop and turn to see who is wanted.* (*Il arrive plus d'une fois que les passants, entendant crier apres eux, tournent la tete.*) Instantly the myrmidons of the San Luang rush from their hiding-places, and *arrest, hap-hazard, six of them-three for each gate.* (*A l'instant l'officier hommes tout aupres, arretent troie de ceux qui ont regarde.*) *From that moment the doom of these astonished, trembling wretches is sealed.* (*Leur mort est des lors irrevocablement resolué*) *No petitions, prayers, can save them.* (*Aucun service, aucun promesse, aucune sacrifice ne peut les delivrer.*) *In the centre of the gateway a deep fosse or ditch is dug, and over it is suspended by two cords an enormous beam.* (*On pratique dans l'interieur de la porte une fosse, on passe par dessus, à une certaine hauteur, une enorme poutre, cette poutre est soutenu par deux cordes et suspendue horizontalement à peu pres comme celle dont on se sert dans les pressoirs.*) *On the "auspicious"*

day for the sacrifice, the innocent unresisting victims — “hinds and churls” perhaps of the lowest degree in Bangkok — are mocked with a dainty and elaborate banquet, and then conducted in state to their fatal post of honour. (*Au jour marque pour ce fatale et horrible sacrifice, on donne un repas splendide aux trois infortunes. On les conduit ensuite en ceremonie à la fatale fosse.*) The king and all the court make profound obeisance before them, his Majesty adjuring them earnestly “to guard with devotion the gate, now about to be entrusted to their keeping, from all dangers and calamities; and to come in season to forewarn him, if either traitors within or enemies without should conspire against the peace of his people or the safety of his throne.” (*Le roi et toute la cour viennent les saluer. Le roi les charge, en son particulier, de bien garder la porte qui va leur être confiée et de venir avertir si les ennemis ou les rebelles se presentent pour prendre la ville.*) Even as the last word of this exhortation falls from the royal lips, the cords are cut, the ponderous engine “*squelches*” the heads of the distinguished wretches, and three Bangkok ragamuffins are metempsychosed into three guardian-angels, *Thevedab*. (*A l’instant on coupe les cordes, et les malheureuses victimes de la superstition sont écrasées sous la lourde masse qui tombe sur leur têtes. Les Siamois croient que ces infortunes sont métamorphosées en ces génies qu’ils appellent phi*).

How could Anna have been so careless? The plagiarism is obvious in every sentence; she begins with six victims, but ends — like Bruguier — with only three; and the discrepancy between the names of spirits is only apparent, for *thevedab* is no more than a bad spelling of *devata*, the Pali word often used as a substitute for colloquial *phi*.

10. She has become a heroine not only to Broadway and Hollywood, but also to western writers who ought to know better. *The Romance of the Harem* was re-issued in London as late as 1952, under the title *Siamese Harem Life*, with an introduction by Miss Freya Stark containing the following description of Anna among the Court ladies: "Harassed and indomitable, she loved the women in their royal slavery and trained a new and happier generation of children to carry light into the future: and few people can have wielded a stonger influence in that corner of Asia." This appraisal is as preposterous as the drawings that illustrate the book, which are a Victorian fantasy of harem scenes from Turkey to China and have nothing to do with Siam.

11. We are fortunate in having an eye-witness account of the "Astronomical Fete," written by an officer in the suite of Sir Harry Ord for the *Bangkok Calendar* of 1378. and reprinted in Bacon, *Siam the Land of the White Elephant* (New York, 1899). For the King's remark about the reason for the villagers' celebration, see Alabaster's *Wheel of the Law*, page 10.

